

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Rigorózní práce

SPORY Z ŘÍZENÍ O DĚDICTVÍ

(Succession disputes)

Jméno konzultanta: Doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Jméno zpracovatele: Mgr. Kristina Švihlíková

Duben, 2012

Poděkování:

Mé poděkování patří všem, kteří mi pomohli při tvorbě této práce, Doc. JUDr. Aleně Mackové, Ph.D. za odbornou konzultaci a metodické vedení rigorózní práce, notářům – společníkům JUDr. Daniele Jarošové, JUDr. Miluši Peterkové a JUDr. Miloslavu Peterkovi rovněž za odbornou konzultaci a v neposlední řadě své rodině za podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.4.2012

Podpis

Obsah

1. ÚVOD	1
2. HISTORICKÝ EXKURS	4
2.1. Římskoprávní odkaz.....	4
2.2. Právní úprava v českých zemích do roku 1950.....	4
2.3. Právní úprava v českých zemích v letech 1950 – 1964.....	6
2.4. Právní úprava v období od 1.1.1964 do 31.12.1992.....	8
3. SPORY V DĚDICKÉM ŘÍZENÍ PODLE PLATNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY	10
3.1. Právní úprava.....	10
3.2. Účastenství v dědickém řízení v návaznosti na sporné řízení.....	16
3.3. Výrok usnesení dle § 175 k o.s.ř. v návaznosti na petit dědické žaloby.....	24
3.4. Lhůta pro podání dědické žaloby.....	28
3.5. Vylíčení rozhodujících skutečností, povinnost tvrzení a břemeno důkazní.....	29
3.6. Vady podání, následky nepodání žaloby, poučení ze strany soudu.....	30
3.8. Typy sporů v dědickém řízení.....	35
3.8.1. Spory o dědické právo.....	40
3.8.2. Spory o dědickou nezpůsobilost.....	46
3.8.3. Spory o závěť.....	48
3.8.4. Spory o vydědění.....	72
3.8.5. Spory o listinu o správci dědictví.....	80
3.8.6. Spory o aktiva a pasiva dědictví.....	82
3.8.7. Spory v návaznosti na § 175h o.s.ř.	84
4. OCHRANA OPRÁVNĚNÉHO DĚDICE V SOUČASNÉ ÚPRAVĚ OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	86
4.1. Právní úprava.....	86
4.2. Oprávněný, resp. neoprávněný dědic.....	89
4.3. Charakter žaloby, aktivní a pasivní legitimace.....	90
4.3.1. Obsah a rozsah nároku oprávněného dědice a způsob vydání majetku.....	92
4.4. Žaloby na ochranu oprávněného dědice, vlastnické žaloby, žaloby na obnovu dědického řízení a žaloby dle § 175y o.s.ř. ve vztahu ke sporům vzniklým z dědického řízení.....	94
4.4.1. Srovnání žaloby na vydání dědictví, vlastnické žaloby a žaloby na obnovu dědického řízení.....	94
4.4.2. Žaloby mimo dědické řízení (§ 175y o.s.ř.).....	96
5. NĚKTERÉ OTÁZKY SOUVISEJÍCÍ S NOVÝM OBČANSKÝM ZÁKONÍKEM	99
6. VYBRANÉ MEZINÁRODNÍ OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE DĚDICTVÍ	106
6.1. Evropské právo.....	106
6.2. Exkurs do právní úpravy řízení o dědictví ve Slovenské republice se zaměřením na úpravu sporů v dědickém řízení.....	108
6.2.1. Spory v dědickém řízení.....	109
6.2.2. Ochrana oprávněného dědice.....	111
7. ZÁVĚR	112

8. SEZNAM PRAMENŮ	113
Resumé	118
Summary.....	119
Abstract.....	120
Klíčová slova - keywords	121

1. ÚVOD

Za téma své rigorózní práce jsem si zvolila oblast práva dědického - z pohledu procesního práva a zaměřila jsem se na jednu jeho část, a sice na spory vznikající z dědického řízení. Smrt člověka patří k neodvratným přírodním zákonitostem, které jsou součástí lidského života. Dochází tak k přechodu práv a povinností zůstavitele na další subjekty, tj. dědice, popř. stát. Pomyšlení na smrt není zrovna radostnou úvahou a je přirozené, že někteří lidé tyto myšlenky ponechávají až na poslední chvíli anebo se jimi odmítnou zabývat vůbec. V souvislosti se smrtí osoby může vyvstat v jejím okolí, tj. v rámci okruhu potencionálních dědiců, mnoho rozdílných názorů na to, kdo bude dědicem a co zdědí. Tyto rozdílné názory pramení v řadě případů z celkem pochopitelné neznalosti právní úpravy. Výjimkou nejsou ani spory, jejichž základem jsou spíše charakterové vlastnosti jejich původců. Většinu vzniklých sporů se podaří odstranit již v rámci dědického řízení při jednáních s notářem, který je jako soudní komisař pověřen, aby za úplatu provedl úkony v dědickém řízení (§ 38 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, dále jen „o.s.ř.“). Nicméně se mohou vyskytnout i spory, které se nepodaří vyřešit pouhým vysvětlením platné právní úpravy anebo vyžadují rozsáhlé dokazování. Zde již notář jako soudní komisař není oprávněn spor účastníků řešit, neboť v dědickém řízení jedná a rozhoduje, aniž by byl vázán návrhy účastníků, s tím, že nerozhoduje o otázkách, které jsou mezi účastníky sporné a neposuzuje, která ze sporných skutkových tvrzení účastníků jsou pravdivá.¹ K rozhodování sporů je příslušný především soud, který v občanském soudním řízení zajišťuje spravedlivou ochranu práv a oprávněných zájmů jednotlivců. Sporné řízení je zahajováno na základě žalob a jeho účelem je záruka zákonnosti, neboť každý má právo dovolat se u soudu ochrany práva, které bylo ohroženo nebo porušeno (čl. 4 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky; čl. 36 zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod; § 3 o.s.ř.).

¹ Česko. Zákon č. 99 ze dne 4.prosince 1963 občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů. § 175. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 56, s. 383-428. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=99/1963&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Spory z řízení o dědictví vznikají nejen v průběhu dědického řízení, ale do této oblasti patří i spory vzniklé až poté, co je dědické řízení ukončeno. Zde jsou k dispozici jednak speciální žaloba na ochranu oprávněného dědice a jednak žaloby dle § 175y o.s.ř., které za stanovených podmínek umožňují účastníkům uplatňovat svá práva. Svým zařazením spory z řízení o dědictví spadají jak do oblasti práva procesního, tak do oblasti práva hmotněprávního, a tyto dvě oblasti se vzájemně prolínají. Pokud v této své práci pojednávám o jednotlivých institutech, které patří svou povahou do oblasti práva hmotného (např. výklad ohledně závětí), činím tak s plným vědomím, neboť dle mého názoru nelze bez tohoto pojednání zvolenou problematiku náležitě vysvětlit.

Svou práci jsem zaměřila na pojednání o vzniku sporů z dědického řízení, a to v části řízení v prvním stupni - ve fázi projednání před soudním komisařem a na ochranu oprávněného dědice, která s problematikou sporů souvisí. Právní stav je k datu 10.4.2012.

Práce je pro přehlednost rozčleněna do jednotlivých kapitol. Po úvodní kapitole následuje kapitola druhá se stručným historickým nástinem vývoje právní úpravy. Třetí kapitola je věnována platné právní úpravě. V první části této třetí kapitoly jsem se zaměřila na pojednání o vzniku sporů z dědického řízení, které se mohou v praxi vyskytnout s tím, že druhou částí je výklad procesních postupů. V pasážích týkajících se usnesení odkazujícího účastníka na sporné řízení jsou více rozebrány části týkající se podání žaloby účastníkem, neboť výrok usnesení a následná žaloba, resp. její petit, spolu úzce souvisí. Další čtvrtou kapitolou, která souvisí se spory, je kapitola o ochraně oprávněného dědice, v níž jsem se kromě výkladu o žalobě oprávněného dědice pokusila srovnat tuto žalobu s vybranými opravnými prostředky, které zakotvuje občanský soudní řád. V této souvislosti bych chtěla podotknout, že v této práci není z důvodu obsažnosti tématického vymezení uvedena oblast opravných prostředků, tj. odvolání, obnova řízení, žaloba o zmatečnost či dovolání, ústavní stížnost, popř. řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Pátá kapitola se zabývá novou právní úpravou občanského zákoníku (dosud však neúčinnou), která je v současné době schválena Parlamentem ČR. V této kapitole jsem vyzvedla ty instituty, které souvisí s tématem mé práce. Poslední šestou kapitolu jsem věnovala vybraným mezinárodním aspektům v dědickém řízení, související s tématem mé práce. Zaměřila jsem se na evropskou úpravu, zejména na evropské dědické osvědčení a dále na právní úpravu

řízení o dědictví ve Slovenské republice. V rámci úpravy slovenského práva jsem pouze stručně nastínila právní úpravu sporů v dědickém řízení s tím, že jsem popsala základní principy řešení sporů, ke kterým v rámci řízení o dědictví dochází, avšak bez uvedení jejich konkrétního výčtu.

2. HISTORICKÝ EXKURS

2.1. Římskoprávní odkaz

Kontinentální systém práva, do kterého se řadí i současná právní úprava České republiky, je právní systém, který má základy založené římském právu, jež se postupně rozšířil po celé římské říši a vzhledem ke svému silnému vlivu expandoval do Evropy a ovlivnil tak tvorbu evropského právního systému (na rozdíl od dalšího systému doposud užívaného v anglosaských zemích, tzv. Common Law, a na rozdíl od systému práva islámského). Ke znovuobjevení římského práva došlo prostřednictvím středověkých římskoprávních škol, které v okruhu dědického práva systematicky uspořádaly pojmy, na něž potom navázaly další školy a přispěly tak k rozvoji právní vědy.² Na území našeho státu bylo římské právo převzato tzv. recepcí³ (jelikož historicky zde nikdy nebylo používáno), jehož znalost pronikala do Čech na základě poznání prací glosátorů (13.století), postglosátorů (14.století) a komentátorů (16.století) a bylo podnětem pro rozvoj nového právního myšlení současné právní vědy, která navázala na římskoprávní pojmy, termíny, postupy a základní principy, na jejichž základě pak v 19. století vznikaly kodifikace soukromého práva. Římské dědické právo znalo termíny jako dědická posloupnost, testament, univerzální sukcese, ležící pozůstalost a znalo i dědické žaloby, jejichž účelem byla ochrana dědice proti tomu, kdo mu zadržoval pozůstalost nebo jednotlivé věci z pozůstalosti. Tyto termíny se staly součástí našeho právního řádu s tím, že řada z nich, v dnešní době nepoužívaných, je součástí nového občanského zákoníku, který nahradí dosavadní kodifikace.

2.2. Právní úprava v českých zemích do roku 1950

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 bylo tzv. recepčním zákonem č. 11/1918 Sb. převzato dosavadní právo rakouské (pro oblast Čech, Moravy a Slezska) a uherské právo pro území Slovenska. Právní úprava dědického řízení v českých zemích byla, co se týče hmotného práva, zakotvena v Obecném zákoníku občanském (dále jen

² URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého: římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 1. vyd. Praha: Beck/SEVT, 1994, 135 s. ISBN 80-7049-107-8, str. 48

³ Pod pojmem recepce římského práva rozumí právní slovník pronikání a přijímání římského práva do pozdějších právních řádů in Hendrych, D. a kol. *Právní slovník*, Praha 2009

o.z.o.) z roku 1811.⁴ Obecný zákoník občanský byl v letech 1914-1916 třikrát novelizován, přičemž dědictví se týkala novela první - císařské nařízení č. 276/1914 říšského zákoníku (dále jen „ř.z.“).⁵

Procesní úprava dědických žalob byla uvedena v Císařském patentu č. 208 ze dne 9. srpna 1854 o nesporném řízení (dále jen „nosp.pat.“), kde k ochraně dědického práva obecně sloužily dvě různé dědické žaloby. Jednak žaloba o určení dědického práva, která se uplatnila za trvání dědického řízení a jednak žaloba o vydání pozůstalosti, kterou bylo možné podat až po skončení pozůstalostního řízení. Po přijetí zákona č. 100/1931 ř.z. o základních ustanoveních soudního řízení nesporného⁶ byla obecná část nesporného patentu zrušena a nahrazena novým zněním, a sice ustanovením § 25 nazvaném otázky předurčující, které se vztahovalo na všechna nesporná řízení zvláštní, tedy i na dědické řízení. V tomto ustanovení bylo obsaženo v podstatě totéž, co je dnes stanoveno v platném § 175k odst. 1 a 2 o.s.ř. Nadále však zůstala v platnosti speciální ustanovení nesporného patentu pro dědické řízení v případě odporujících si dědických přihlášek, tj. žalob o určení dědického práva (§§ 125 a 126 nosp.pat.), a to až do roku 1950, kdy byla přijata nová právní úprava.

Žaloba o vydání pozůstalosti, tedy v dnešní platné právní úpravě žaloba oprávněného dědice dle § 484 obč.z., byla upravena v §§ 823 a 824 o.z.o. a týkala se buď dědictví jako celku nebo jen jeho části s tím, že nároky ohledně plodů a užitků se řídily zásadami o poctivé a nepoctivé držbě. Ustanovení § 823 obecného zákoníku občanského upravovalo právní prostředek, jehož mohl použít ten, kdo se domníval, že má stejné nebo lepší dědické právo vůči dědici, kterému byla pozůstalost odevzdána.

Žaloba dědická, tj. na vydání celého dědictví či podílu na něm, se odlišovala od žaloby vlastnické⁷, tj. na vydání jednotlivé věci z dědictví, kterou osoba třetí (nikoli

⁴ MIKEŠ, Jiří, Jan DVOŘÁK, Karel ELIÁŠ, Stanislav PLÍVA, Jiří ŠVESTKA, Bohumil HAVEL, Viktor KNAPP, Marta KNAPPOVÁ, Alena MACKOVÁ a Josef SALAČ. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, ISBN 80-86395-31-6. str. 59

⁵ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 2. oprav. a dopl. vyd. Praha, 1951, 325 s. str. 30

⁶ BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9. str. 229

⁷ BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9. str.231 a 247

však dědic) uplatňovala své vlastnické právo k této věci proti dědici, který tvrdil, že věc zdědil s poukazem na odevzdací listinu.⁸

Dědickou žalobu mohl podat pravý dědic, který tvrdil, že pozůstalost byla odevzdána dědici na základě neplatné závěti. V tom případě musela být taková žaloba podána v tříleté promlčecí lhůtě ode dne prohlášení závěti v pozůstalostním řízení.⁹

Pravomoc v řízeních nesporných měl soud, s tím, že v řízení o dědictví byly některé úkony přeneseny na veřejné notáře dle § 29 a 30 nesp.pat. dle § 183 a násl. notářského řádu č. 75 ř.z. ze dne 25.7.1871 a později dle § 31 zákona o notářství č. 201/1949 Sb. Notáři v řízení o dědictví byli oprávněni řešit právní otázky sami s účinky pouze pro dané dědické řízení, sporné skutkové otázky nepojednávali, nýbrž odkazovali účastníky na soudní řízení. Notář pověřený úkony v pozůstalostním řízení nemohl vydávat usnesení. Tato usnesení vydával soud, a to až do konce roku 1951, kdy byla tato pravomoc svěřena státním notářům.¹⁰

2.3. Právní úprava v českých zemích v letech 1950 – 1964

Po únorovém převratu v roce 1948 v rámci tzv. právnické dvouletky byla nově kodifikována základní odvětví československého práva. Ústavně právním základem těchto změn, který vytvořil podmínky principiálně nové a systematicky úplné úpravy nových vztahů, byla Ústava 9. května.¹¹ Od 1.1.1951 nabyt účinnosti zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník (dále jen o.z.). V oblasti procesního práva byly nesporný patent a zákon č. 100/1931 ř.z. nahrazeny zákonem o řízení ve věcech občanskoprávních č. 142/1950 Sb., tzv. středním občanským soudním řádem, dále jen „střední o.s.ř.“.

Oproti předchozímu období došlo k výrazné redukci a zjednodušení právní úpravy. To bylo vedeno úmyslem právo více přiblížit široké neprávnické veřejnosti. Podle obecné části důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku dědické právo mění svůj obsah a společenskou funkci, když je především zaměřeno na utvrzení

⁸ BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9., str. 18

⁹ BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9., str. 18

¹⁰ BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9., str. 238

¹¹ KNAPP, Viktor a Štefan LUBY. *Československé občanské právo*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974, str. 57

rodinných svazků a váže se k právu rodinnému a nikoli věcnému, jak tomu bylo doposud.¹² Úprava dědického práva v občanském zákoníku (část pátá, § 509 – 561 o.z.) sice navázala v základních institutech na obecný zákoník občanský, avšak již nepřevzala jeho podrobná vykládací pravidla. Zřejmě se spoléhalo na dosavadní právní praxi a právní vědomí, v jejichž rámci by tato vykládací pravidla byla nadále v rámci možností aplikována.¹³ Největší změnou bylo opuštění principu tzv. ležící pozůstalosti a zavedení principu, dle kterého se nabývá dědictví zůstavitelovou smrtí, přičemž namísto podání dědické přihlášky je možné dědictví odmítnout v zákonem stanovené lhůtě. Rovněž úprava posledního pořízení byla značně změněna, řada dosavadních institutů byla zrušena, pořizovací volnost byla omezena. Paradoxně však byla tato změna ku prospěchu závětního dědice, byť jinak byla stanovena preference dědění ze zákona před děděním ze závěti.

Občanský soudní řád sjednotil roztržštěnou úpravu civilního řízení sporného a nesporného a dědické žaloby upravil v § 331. Oproti předešlé úpravě byly dědické žaloby obsaženy přímo v části upravující dědické řízení a týkaly se jak žalob o dědické právo, které závisí na zjištění podmínek dědického práva, tak i žalob, které závisí na zjištění sporných skutečností. V § 331 odst. 1 středního o.s.ř. se řešil spor o právní otázku (obdobně jako je řešil § 25 nesp.pat. – ve znění novely z roku 1931 - a dnes účinný § 175k odst. 1 o.s.ř.) a v § 331 odst. 2 středního o.s.ř. byl upraven postup v případě skutkového sporu (tj. obdoba § 25 odst. 2 nesp.pat. - ve znění novely z roku 1931 - a dnes účinného § 175k odst. 2 o.s.ř.).

Notáři jako soudní komisaři byli pověřováni provedením úkonů v dědickém řízení podle občanského soudního řádu § 323, a to až do 31.12.1951. Od 1.1.1952 v souvislosti se zákonem č. 116/1951 Sb. a nařízením ministra spravedlnosti č. 117/1950 Sb. soud notáře pověřil provedením úkonů v dědickém řízení, avšak všechna rozhodnutí již činil notář. Přijetím zákona č. 52/1954 Sb., o státním notářství, s účinností od 1.1.1955 bylo napříště stanoveno, že všude, kde je v předpisech zmiňován soud, je tím myšleno státní notářství. Od 1.1.1955 již soud státní notáře nepověřoval, neboť státní notářství samo zahajovalo řízení a samo v něm vydávalo

¹² ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 2. oprav. a dopl. vyd. Praha, 1951, 325 s., str. 53 a násl.

¹³ BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9., str. 106

veškerá usnesení.¹⁴ Výjimkami z tohoto pravidla bylo projednání žalob souvisejících s dědictvím a dále exekuční likvidace dědictví, kde zůstala zachována pravomoc soudu¹⁵ až do 31.12. 1992.

V rámci přijetí nového kodexu občanského práva došlo k terminologické i koncepční změně ochrany pravého dědice, kdy celá úprava byla oproti Obecnému zákoníku občanskému z roku 1811 zeštíhlána a zakotvena ve dvou ustanoveních. V § 557 a 558 o.z. se řešilo vydání majetku pravému dědici podle zásad o oprávněném a neoprávněném držiteli (§ 145 a násl. o.z.), namísto původního rozlišování držby pravé, nepravé, poctivé, nepoctivé, pořádné a nepořádné v Obecném zákoníku občanském z roku 1811. Zatímco § 823 o.z.o. uváděl, možnost žalovat toho, kdo pozůstalost vzal v držbu, odstoupení nebo rozdělení dědictví, také po obdržení odevzdání pozůstalosti, dle § 557 o.z. bylo možné domáhat se vrácení dědictví pravým dědicem „později“, přičemž tím bylo míněno období po právní moci rozhodnutí o dědictví. Toto rozhodnutí mělo deklaratorní účinky a dle § 199 písm. c) středního o.s.ř. byla vyloučena obnova řízení. Ze znění § 557 o.z. však nebylo zcela patrné, kdo je oprávněn domáhat se vydání pozůstalosti. Osoba tzv. pravého dědice byla dovozována patrně ze znění § 513 o.z., tj. byl jím závětní dědic, zákonný dědic či stát.

Dle § 565 odst.1 o.z. se při dědění užije práva platného v den smrti zůstavitele

2.4. Právní úprava v období od 1.1.1964 do 31.12.1992

Počátkem 60. let došlo k dalším výrazným kodifikačním změnám v souvislosti s přijetím nové Ústavy Československé socialistické republiky z roku 1960.

Úprava hmotného práva byla obsažena v občanském zákoníku zákoně č. 40/1964 Sb., který nabyl účinnosti 1.4.1964 a který tak nahradil předchozí zákon č.141/1950 Sb. Nový občanský zákoník převzal dosavadní principy předchozího občanského zákoníku s tím, že některá ustanovení byla významně změněna. Velkou změnou byla úprava zřeknutí se dědictví, koncepce dědických skupin, forem závěti, zrušení vydědění, formy

¹⁴ BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9., str. 293, 294

¹⁵ Česko. Zákon č. 52 ze dne 27.října 1954 kterým se rozšiřuje působnost státního notářství. § 15 odst. 2 bod 3. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1954, částka 33, s. 199-202. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=52/1954&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

vypořádání dědictví a nová koncepce úpravy majetku manželů, kdy bylo zavedeno tzv. bezpodílové spoluvlastnictví manželů.

Občanský zákoník byl v tomto období významně dotčen několika novelami, z nichž pro dědické řízení je důležitý zákon č. 131/1982 Sb., jímž byla znovu zavedena možnost vydědění, avšak jen s účinky pro potomky, přičemž byl stanoven jen jeden exheredační důvod. Následná novela č. 509/1991 Sb. rozšířila důvody vydědění, pořizovací volnost zůstavitele o další formy závěti i okruh dědiců ze zákona včetně zkrácení podílu neopominutelných zletilých dědiců. Došlo i k výrazné změně v oblasti ochrany dědice, kdy nově byl stanoven počátek běhu tříleté promlčecí lhůty od právní moci rozhodnutí, což významně posílilo možnost oprávněného dědice domoci se svých práv.

V oblasti procesního práva byl do té doby platný občanský soudní řád nahrazen s účinností od 1.1.1964 zákonem č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen o.s.ř.) a dále byl přijat zákon č. 95/1963 Sb., o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád). Notářský řád (dále jen „n.ř.“) obsahoval jak úpravu hmotněprávní, tak i úpravu procesněprávní a ve vztahu k občanskému soudnímu řádu šlo o lex specialis. Procesní úprava tak byla rozštěpena mezi dva předpisy, přičemž úprava občanského soudního řádu se dle § 25 n.ř. uplatnila pouze, pokud notářský řád nestanovil jinak. Tedy podle občanského soudního řádu se postupovalo při sporném soudním řízení.

Úprava dědických žalob nebyla zařazena do občanského soudního řádu, ale do ustanovení § 18 n.ř., které umožňovalo, aby způsobilým předmětem sporu, zahájeného na základě odkazu dědického soudu, bylo určení sporné skutečnosti (včetně určení, zda tu právní vztah je či není) nebo sporné právní otázky, významné pro posouzení dědického práva. Toto ustanovení tedy upravovalo jak spory o dědické právo, tak i spory o majetek a dotýkalo se i řešení otázek osobního stavu a trestných činů v řízení o dědictví. Ohledně otázek právních a otázek osobního stavu bylo stanoveno, že je státní notářství řeší samo a samo o nich také rozhoduje. U sporných skutkových otázek státní notářství samo rozhodnout nemohlo a řešil je tedy soud ve sporném řízení.

Ochrana oprávněného dědice byla upravena v § 485 obč.z. a násl. a dále již nepodléhala výraznějším změnám.

3. SPORY V DĚDICKÉM ŘÍZENÍ PODLE PLATNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

3.1. Právní úprava

Právní úprava se od 1.1.1993 v souvislosti s rozdělením Československé federativní republiky pro Českou republiku výrazněji nezměnila. Tedy pro oblast dědickou zůstal v platnosti zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník (dále jen „obč.z.“) a v oblasti procesní zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád. Občanský zákoník byl novelizován v roce 1998 zákonem č. 91/1998 Sb., kdy bylo bezpodílové spoluvlastnictví manželů změněno s účinností od 1.8.1998 na společné jmění manželů a dále v roce 2006, kdy byl novelou č. 115/2006 Sb. rozšířen okruh dědiců ze zákona o registrovaného partnera. Úprava dědických žalob se nezměnila. V souvislosti s řízením o dědictví se novela č. 91/1998 Sb. v oblasti společného jmění manželů projeví v případech, kdy není zcela zřejmé, jak byl společný majetek manželů vypořádán. Spor může nastat ohledně zařazení či nezařazení majetku do aktiv či pasiv dědictví, popř. aktiv či pasiv společného jmění manželů – k tomu viz blíže kapitolu 3.8.6. o sporech o aktiva a pasiva dědictví. Novela z roku 2006 umožňuje registrovaným partnerům stát se žalobci či žalovanými v případech sporů o dědické právo.

S účinností od 1.1.1993 se právní úprava řízení o dědictví vrátila zpět z notářského řádu z roku 1963 do občanského soudního řádu. Byla znovu obnovena působnost soudu a státní notáři byli nahrazeni notáři pověřovanými soudem dle § 38 o.s.ř., aby provedli za úplatu úkony v dědickém řízení jako soudní komisaři, mohli však vydávat pouze usnesení týkající se vedení řízení. Meritorní usnesení byla svěřena jen soudu, který rozhodoval na základě úkonů, které provedl soudní komisař.¹⁶ Spory v dědickém řízení soudní komisaři již neřešili, a to s ohledem na charakter nesporného řízení, pouze předávali soudu spis s návrhem na vydání usnesení ve smyslu § 175k o.s.ř.

Novela občanského soudního řádu z.č. 7/2009 Sb., účinná od 1.7.2009, předala notářům další pravomoc v řízení o dědictví. Nadále je rozhodování sporů v pravomoci soudů s tím, že usnesení dle § 175k o.s.ř. nevydává soud, ale pověřený soudní komisař (§ 38 o.s.ř.). V oblasti rozhodování v dědickém řízení tak došlo k posílení pravomoci

¹⁶ BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9., str. 337

notářů jako soudních komisařů, tím i k urychlení dědického řízení a v neposlední řadě také k odbřemenění soudů od administrativně jednoduché agendy. Tedy notáři dle § 38 odst. 2 o.s.ř. nově vydávají všechna usnesení, nejen ta o vedení řízení. V oblasti sporů v dědickém řízení zůstává úloha soudů zachována jako doposud, tj. i nadále řeší soudy spory v rámci sporného civilního řízení.

Předtím, než budu rozebírat jednotlivé spory, je vhodné jen stručně zmínit charakter dědického řízení v platné právní úpravě a okamžik nabývání dědictví. Podle platné právní úpravy dochází k nabytí dědictví zůstavitelovým dědicem okamžikem smrti zůstavitele (dle § 460 obč.z.) ve spojení s výsledky dědického řízení s tím, že se postupuje dle hmotně právních i procesně právních předpisů platných ke dni úmrtí zůstavitele.¹⁷ Dědické řízení je vedeno obligatorně po smrti fyzické osoby bez ohledu na to, zda o to dědici žádají či zda zemřelý zanechal majetek či nikoli, přičemž dědictví po každé zemřelé osobě musí být projednáno a rozhodnuto (tzv. princip obligatornosti a princip ingerence státu). Řízení se zahajuje okamžikem, kdy se o smrti fyzické osoby soud dozví, např. z podnětu příslušného orgánu státní správy pověřeného vedením matriky nebo jiného spolehlivého sdělení např. nemocnice, domova pro seniory atd. (§ 175a odst. 2 o.s.ř), nebo na návrh potenciálního dědice. Stejná pravidla platí také pro zahájení řízení o majetku, který při původním projednání a rozhodnutí dědictví nebyl znám nebo nebyl zjištěn (viz § 175x o.s.ř).

Dědické řízení je řízením občanskoprávním, a to řízením nesporným, upraveným v Hlavě V. v ust. § 175a a násl. o.s.ř. Jednou z jeho funkcí je prevence vzniku sporů zůstavitelových dědiců o zanechaný majetek. Od sporného řízení se nesporné odlišuje v několika bodech. Zatímco sporné řízení má spíše reparační funkci, tj. nápravu porušeného práva, nesporné řízení má funkci preventivní, tj. postavit najisto právní vztahy a tím předejít vzniku sporů. Sporné řízení se zahajuje na základě iniciativy účastníků, tj. na základě žaloby s tím, že je ovládáno principem projednacím a principem dispozičním. Naproti tomu nesporné řízení je zahajováno i bez návrhu a je ovládáno principem vyšetřovacím a principem oficiality.

Z obecných zásad soudního řízení v řízení o dědictví platí zásada nezávislosti a nestrannosti soudu a soudců – resp. notářů jako soudních komisařů, dále princip

¹⁷ BÍLEK, Petr, Roman FIALA, Miloslav JINDŘICH a Karel WAWERKA. *Notářský řád a řízení o dědictví: komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, 1120 s. ISBN 978-80-7400-181-9, str. 916

zákonného soudu a soudce, resp. notáře, zásada rovnosti, ústnosti a přímosti, zásada hospodárnosti, zásada neveřejnosti. Dále se v řízení o dědictví uplatní zásada volného hodnocení důkazů a zásada materiální pravdy s některými výjimkami ve prospěch pravdy formální a dále zásada legálního pořádku s výrazným prolomením ve prospěch zásady jednotnosti řízení ve sporném řízení.

Spory vzniklé v rámci řízení o dědictví nelze rozhodovat ve fázi projednání dědictví před soudním komisařem, neboť soudnímu komisaři není tato pravomoc svěřena. Příslušným orgánem pro sporné řízení je, jak již bylo výše řečeno, soud (§ 7 odst. 1 o.s.ř. a § 38 odst. 2 o.s.ř.). Vznikne - li v průběhu řízení spor, soudní komisař zjišťuje, zda má tento spor základ právní nebo zda je mezi účastníky sporná i skutková stránka věci. Řídí se přitom ustanovením § 175k o.s.ř.

Odstavec první § 175k o.s.ř. se týká sporů, jež mají právní základ. Dle tohoto ustanovení soud po vyšetření podmínek dědického práva jedná dále s tím, u koho má za to, že je dědicem. V průběhu dědického řízení, kdy je zjišťován okruh pravděpodobných dědiců na základě dostupných informací o jejich dědických titulech, však může vzniknout situace, kdy bude sporné, kdo je zůstavitelovým dědicem, a kdo popírá dědické právo jiného v úvahu přicházejícího dědice. Při sporné právní otázce není použití žalob dle § 175k o.s.ř. zpravidla nutné. Nicméně, pokud se dotčený účastník nespokojí s vysvětlením soudního komisaře a nadále trvá na svém stanovisku, pak nezbyvá, než aby soudní komisař rozhodl ve smyslu § 175k odst. 1 o.s.ř. a vydal usnesení o tom, že s dotčeným účastníkem nebude nadále pokračováno v dědickém řízení jako s dědicem.¹⁸

Odlišná situace nastane v případě sporných skutkových okolností. Na ty dopadá ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. Soudní komisař se pouze zaměří na zjištění stanovisek všech účastníků a pokusí se o dosažení shody. Není – li mezi účastníky smírného řešení dosaženo, soudní komisař nemá možnost provádět rozsáhlá dokazování a vydá usnesení dle § 175k odst. 2 o.s.ř., jímž odkazuje jednoho či více účastníků, jejichž dědické právo se jeví v dané chvíli jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnili žalobou.¹⁹

¹⁸ Příkladem může být zůstavitelův sourozenec jako vypravitel pohřbu, který se domáhá účastenství v řízení o dědictví v situaci, kdy v úvahu přicházejí dědici jsou zůstavitelovi potomci.

¹⁹ Česko. Nejvyšší soud. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21.3.2006 sp. zn. 21 Cdo 2431/2005

Odkaz na soudní řízení však musí být dle současné judikatury odůvodněný a je namístě jen tehdy, když se vzhledem k dědickému titulu, od kterého dědic své právo odvozuje, na základě tohoto postupu v případě úspěchu stane tato osoba dědicem.²⁰ Tento postup má totiž za cíl vyřešit otázku, zda ten, komu bylo uloženo podat žalobu, má či nemá dědické právo, což má dopad na vymezení okruhu dědiců či velikost jejich podílů.²¹ Pokud by rozhodnutí ve sporném řízení před soudem mezi účastníky tyto otázky nevyřešilo a zůstala by i nadále nejistota ohledně toho, zda žalobci svědčí či nesignalují dědické právo, je zbytečné tohoto účastníka odkazovat k soudu. Je to neúměrné zatěžování soudního aparátu a z hlediska procesní ekonomie tak dochází ke zbytečnému prodlužování samotného dědického řízení. K judikátu Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 19/96 – 58 bych ráda uvedla, že okruh dědiců musí být v dědickém řízení najisto postaven. Existuje-li tedy procesní postup, který by tuto otázku vyřešil a nejistotu v tomto směru odstranil, pak je povinností soudního komisaře tento postup využít, neboť není možné dopředu předjímat výsledek sporného řízení v soudním řízení.

Někdy však může vyvstat otázka, zda spor má více právní či více skutkový základ. Modelovým příkladem může být popírání dědického práva zákonného dědice závětním dědicem, jež dokládá své dědické právo na základě allografní závěti s uvedením jednoho svědka závěti. Jsou-li skutková tvrzení účastníků o rozhodných okolnostech shodná, tj. zákonný dědic nepopírá, že jde o závěť zůstavitele, avšak rozhodnutí o dědickém právu závisí pouze na právním posouzení věci, tj. ve výše uvedeném příkladě na dodržení předepsané právní formy závěti, pak mohou nastat dvě situace. V prvním případě se soudní komisař pokusí uvedený spor o dědické právo vyřešit dohodou, tj. předvolá všechny účastníky k ústnímu jednání ve věci a vyvine úsilí k tomu, aby se rozhodné skutečnosti - v našem případě otázka platnosti závěti - mezi účastníky uplatňujícími rozporná dědická práva „staly nespornými“. Pokud nastane mezi účastníky shoda a skutečnosti, ze kterých jsou dovozovány dědické nároky, jsou objasněny, není nutné usnesení dle § 175k odst. 1 o.s.ř. vydávat (např. závětní dědic uzná, že závěť není způsobilá, aby se podle ní dědilo nebo je naprosto nepochybné, že

²⁰ Usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 19/96 – 58 ze dne 31.1.1996, *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč. 1996. č. 4, str. 91 a násl.

²¹ Česko. Městský soud v Praze. Usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 252/96 - 35 ze dne 30. 9. 1996, *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč. 1997 č.1, str. 21 a násl.

účastník, který se domáhá “svého” dědického práva, dědicem nemůže být, neboť se jedná o sourozence zůstavitele, přičemž zemřelý má potomky, kteří dědictví neodmítli a jsou způsobilí dědit). Pokud však ani po veškerém úsilí soudního komisaře nenastane ohledně otázky dědického práva shoda (např. závětní dědic se stále bude domáhat svého dědického nároku na základě formálně neplatné závěti), pak soudní komisař nemá z procesního hlediska jinou možnost než vydat usnesení, v jehož výroku bude uvedeno, s kým (tj. se kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo) bude či nebude nadále jednáno jako s účastníkem řízení ve smyslu § 175b o.s.ř. ve spojení s § 94 odst. 2 os.ř.

Třetí odstavce § 175k o.s.ř. se zabývá spory ohledně aktiv a pasiv s tím, že jsou myšlena aktiva a pasiva jak dědictví, tak i společného jmění manželů. Jsou – li sporná, soudní komisař se jimi v dědickém řízení nezabývá za podmínky, že je sporný jejich skutkový stav. Po právní stránce si musí úsudek soudní komisař udělat vždy. Při sporu o aktiva a pasiva dědictví nedochází k vydávání usnesení o odkazu na sporné soudní řízení, pouze se spornost konstatuje v protokolu z jednání. Nicméně účastníci dědického řízení neztrácí možnost se svých práv k tomuto majetku domáhat žalobou, a to jak v době, kdy dědické řízení ještě probíhá, tak i po jeho pravomocném skončení.²² Ke sporům o aktiva a pasiva dědictví viz kapitola 3.8.6.

Podá-li odkázaný účastník žalobu, projedná ji soud podle části 3. občanského soudního řádu a věc přitom posoudí jak po stránce skutkové, tak i po stránce právní. K projednání žalob je věcně příslušný okresní soud a místně příslušným je soud 1. stupně, u něhož probíhá řízení o dědictví, a to dle § 88 písm. m) o.s.ř. (speciální místní příslušnost). Z rozhodnutí soudu ve sporném řízení pak soud, resp. soudní komisař vychází.

Jak bylo výše naznačeno, lze v rámci dědického řízení dosáhnout mezi účastníky ohledně sporných skutečností smíru. Dle současné judikatury spojení smíru o skutkově sporném dědickém právu s dohodou o vypořádání dědictví není zásadně vyloučeno. Případný smír účastníků bude nutné prověřit u všech účastníků dědické dohody a

²² Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 897/2007 ze dne 26. 8. 2008

nastane – li ohledně původní sporné otázky shoda, pak lze z tohoto smíru vycházet.²³ Nicméně i možnost uzavření smíru v dědickém řízení je limitována.²⁴ Nelze tedy v řízení o dědictví použít ustanovení § 99 odst. 3 o.s.ř. a takto změnit již soudem schválenou dohodu o vypořádání dědictví (neboť podstatou dědické dohody je souhlasný projev vůle dědiců jako účastníků řízení s tím, že je uzavírána se souhlasem soudu). Tato možnost by musela být v zákoně výslovně připuštěna, neboť soud, který rozhoduje ve sporném řízení o otázkách souvisejících s řízením o dědictví, se vždy opírá o výslovné zákonné ustanovení (srov. § 485 obč.z., § 175 k odst. 2 a 3 a § 175y o.s.ř.).²⁵ Projednání žaloby, kterou se žalobce domáhá určení neplatnosti dohody o vypořádání dědictví, jíž byl účastníkem a jež byla pravomocně schválena usnesením soudu vydaným v řízení o dědictví, brání (s ohledem na uvedené usnesení) překážka věci již rozsouzené.²⁶

Pokud účastníci dědického řízení využijí možnosti uplatnit své právo žalobou ve sporném soudním řízení, musí si uvědomit, že podáním této žaloby vstupují do zcela odlišného typu řízení oproti řízení o dědictví. Doposud postačilo soudu, resp. soudnímu komisaři, podat návrh či podnět a soud, resp. soudní komisař, byl povinen dle zásady vyšetřovací ve smyslu § 120 o.s.ř. provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Pro sporné soudní řízení však platí principy a zásady sporného řízení, kladoucí na účastníky řízení požadavek jejich aktivity a též odpovědnosti za vývoj průběhu řízení.

V následujících kapitolách se zabývám skutečnostmi týkajícími se vztahu usnesení soudu v řízení o dědictví dle § 175k o.s.ř. a na něj navazující žaloby podávané účastníky řízení o dědictví a dále jednotlivými typy sporů, přičemž

²³ V usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 58/96-46 ze dne 23.9.1996 jednalo se konkrétně o spor ohledně platnosti závěti, a to z důvodu pořizovací způsobilosti zůstavitele, a smírem bylo ohledně této skutečnosti dosaženo shody.

²⁴ Např. vznikne-li spor o dědické právo dle § 175k odst. 2 o.s.ř. mezi účastníky, jejichž dědické tituly se navzájem vylučují (např. mezi osobou spolužijící, která by mohla samostatně dědit ve 3. skupině a dědici ve 4. skupině na straně druhé), nelze případný smír o sporné otázce dědického práva spojovat s dohodou o vypořádání dědictví, podle kterého by měli dědictví nabýt dědicové obou sporných stran – k tomu viz *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč. 1996 č.4, str. 92, 93

²⁵ Viz např. Česko. Nejvyšší soud. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24.10.1968, sp.zn. 2 Cz 6/68 uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 61, ročník 1969.

²⁶ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 30 Cdo 2953/2004 ze dne 31.1.2006

poukazují na ty náležitosti, které žalobě předcházejí a na ty, které jsou pro žalobu důležité, neboť tyto dvě oblasti se vzájemně prolínají. Jsem si plně vědoma toho, že problematika sporů v dědickém řízení je oblastí širšího rázu, a tato práce si tedy nečiní nárok na uvedení veškerých skutečností s tím spojených.

3.2. Účastenství v dědickém řízení v návaznosti na sporné řízení

Jako osoby zúčastněné v dědickém řízení označujeme jednak osoby, které řízení vedou, tj. soud, resp. jeho pracovníci a notář jako pověřený soudní komisař, a jednak osoby, o jejichž právech a povinnostech se v dědickém řízení rozhoduje. V dalších pasážích se budu zabývat pouze druhou skupinou, tj. účastníky řízení.

Okruh účastníků v řízení o dědictví vedeném soudním komisařem vychází z § 175b o.s.ř. (účastníky tohoto řízení jsou ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici, a není-li takových osob, stává se účastníkem řízení stát) ve spojení s § 94 odst. 2 o.s.ř. (účastníky řízení o dědictví jsou navrhovatel a ti, které zákon za účastníky řízení označuje, tj. potenciální dědici, případně stát, a pro určitou fázi řízení věřitelé zůstavitele a vypravitel pohřbu). Pro účely této práce se dále budu dále zabývat jen účastenstvím osob, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici. V řízení o dědictví se při stanovení okruhu účastníků vychází z hmotného práva a směřuje se k tomu, aby účastníky řízení byly jen osoby, které vstoupí do práv a povinností zůstavitele, popř. že těchto práv nabude stát jako odúmrt', nemá-li zůstavitel dědice. V dřívějších právních úpravách se tento okruh měnil podle toho, jak se vyvíjela úprava dědických skupin. Tedy oproti současné úpravě mohl být účastníkem řízení o dědictví za určitých okolností i bývalý manžel, i když nebyl dědicem, avšak toto neplatilo pro žaloby podané dle § 18 n.ř., tj. pro sporné řízení.²⁷

Vzhledem k tomu, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, a vzhledem k principu ingerence státu při nabývání dědictví, jsou až do pravomocného rozhodnutí o dědictví za účastníky řízení považováni všichni zůstavitelovi v úvahu přicházející dědici, a to jak dědici ze zákona, tak i ze závěti, případně z obou titulů. Jako s účastníkem řízení je

²⁷ Zpráva projednaná a schválená občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18.6.1982, sp. zn. Cpj 165/81, Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek Praha : Nejvyšší soud ČSSR č. 49, ročník 1982, str. 604 a násl.; shodně též č.21/1979 Sběrky soudních rozhodnutí a stanovisek Praha : Nejvyšší soud ČSSR, roč. 1979. str. 169

třeba jednat též s tím, kdo by byl povolán dědit v případě neprokázání či úspěšného zpochybnění nejistého dědického titulu jiné osoby, a to do té doby, než bude sporná otázka vyřešena postupem dle § 175k odst. 1 nebo 2 o.s.ř.

Usnesením dle § 175k odst. 1 o.s.ř. je stanovováno, že určitá osoba je či není dědicem, resp. účastníkem dědického řízení, případně že s ní bude či nebude jednáno jako s účastníkem řízení. Účastenství zde záleží na právním posouzení okruhu účastníků řízení.

V případě § 175k odst. 2 o.s.ř. je okruh účastníků závislý na vyřešení sporné skutkové otázky, přičemž toto zákonné ustanovení určuje, že odkázaným účastníkem a tedy budoucím žalobcem je ten z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné. Pojem dědice, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, však není v našem právním řádu nijak specifikován a tedy je nutno pro účely usnesení dle § 175k o.s.ř. při výběru účastníka, kterému má být uloženo podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení, vzít v úvahu především to, který z účastníků by měl z hlediska hmotného práva povinnost prokazovat určité skutečnosti, přičemž není rozhodné, zda účastníci zastávají většinové či menšinové stanovisko. Není úkolem soudu v řízení o dědictví, aby zjišťoval a posuzoval předběžně konkrétní skutkový stav, který má být předmětem sporu. Pravděpodobnost dědického práva podle citovaného ustanovení se posuzuje obecně, z čistě formálního hlediska. V tomto ohledu je možné se nechat inspirovat judikaturou, a to rozhodnutím Krajského soudu v Brně sp.zn. 8 Ok 131/52: „při zkoumání, či dědické právo se jeví méně pravděpodobným a který z dědiců má být odkázán, aby uplatnil své právo žalobou (§ 331 odst. 2 středního o.s.ř.), nepadá v úvahu účelnost dědění tím či oním dědicem, nýbrž rozhodnými jsou jen okolnosti, které podle ustanovení dědického práva činí to či ono dědické právo pravděpodobnějším nebo méně pravděpodobným“.

Pro určení postavení žalobce a tedy posouzení, který z dědických titulů se jeví jako méně pravděpodobný, je možno nahlédnout do historie. Úprava Obecného zákoníku občanského z roku 1811 stanovovala, že žalobcem byl ten, kdo tvrdil stejné nebo lepší dědické právo, přičemž jím mohl být pravý dědic, dále dědic, kterému je proti přikázané pozůstalosti tato pozůstalost někým zadržována, spoludědic za předpokladu, že byl v některé z předchozích skupin nebo poddědic v případě přechodu práv. Žalovaným pak byl držitel pozůstalosti, tedy buď nepravý dědic, spoludědic nebo

i stát. Žalovaný musel unést důkazní břemeno v podobě prokázání svého dědického oprávnění, tj. např. pravosti a platnosti dědické smlouvy či závěti nebo jejich nepravost. Pokud byl dědicem ze zákona, musel prokázat stupeň příbuzenství. Právní úprava do roku 1950 v případě popírání dědického práva jiného dědice jedním nebo více dědici řešila tyto situace v rámci probíhajícího dědického řízení tak, že soud (nikoli notář) vyslechl strany a rozhodl po vyšetření podmínek a zjištění, komu svědčí dědické právo, ohledně sporných právních otázek sám, avšak pouze pro dané řízení (§ 25 nesp. pat.). Pokud však rozhodnutí o meritě věci záviselo na zjištění sporné skutečnosti, tak dle stejného ustanovení soud mohl na návrh nebo z úřední moci účastníky odkázat na sporné řízení po vyšetření všech relevantních skutečností (§ 25 nesp.pat., § 331 odst. 2 středního o.s.ř.). Právní předpisy po roce 1950 zavedly ono méně pravděpodobné právo bez bližšího určení (§ 331 odst. 2 středního o.s.ř.). Rozdíl byl v tom, že Obecný zákoník občanský z roku 1811 v § 126 stanovil jakousi pomyslnou stupnici síly dědických titulů, dle které mohl tehdejší soudce určit, koho na pořad práva odkázat, nicméně i tak byly tyto otázky řešeny judikaturou. Ani notářský řád z roku 1963 v § 18 neupravoval, komu se má podání žaloby uložit a tato strohá úprava, kdy záleží na úvaze soudu, či dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, přetrvala dodnes a je řešena výhradně pomocí judikatury. Z ní je možné i nadále použít judikát R 21/1979, který dovedl právě ono méně pravděpodobné dědické právo a dále i judikát R 49/1982, jež upřesnil tento pojem. Napříště tedy tím odkázaným účastníkem by měl být ten, kdo má z hlediska hmotného práva prokazovat určité skutečnosti. Na rozdíl od současné právní úpravy § 175k odst. 3 o.s.ř. bylo možné za účinnosti § 18 n.ř. podat k soudu návrh na řešení sporného právního vztahu či práva.

Odkázaným účastníkem z důvodu menší pravděpodobnosti dědického práva a tedy budoucím žalobcem se stane ten z účastníků, který popírá existující dědický titul, který se z právního pohledu jeví jako platný (např. zpochybňuje podpis zůstavitele na jinak formálně platné závěti). Je tedy třeba vycházet ze zásady, že předložené závěti, resp. listiny o vydědění jsou platné, ledaže byla prokázána jejich neplatnost a podání žaloby se tedy uloží tomu, kdo platnost předloženého dědického titulu (závěti) napadá, popřípadě zpochybňuje ze skutkového hlediska existující dědický titul tím, že tvrdí, že závěť nebo listina o vydědění je neplatná, neboť zůstavitel takovou listinu nebyl schopen pořádit vzhledem ke svému zdravotnímu stavu – duševní poruše.

Budoucím žalobcem je také účastník, který tvrdí rozhodující skutečnosti, na kterých zakládá svůj dědický titul. Příkladem může být osoba spolužijící z důvodu existence společné domácnosti nebo účastník napadající dědickou způsobilost jiného v úvahu přicházejícího dědice, kterou tento dotčený účastník popírá.

V případech vydědění, kdy vyděděný potomek nesouhlasí s důvody vydědění a popírá je dle současné judikatury, záleží na tom, zda zůstavitel konkrétně sepsal a popsal důvody vydědění svého potomka. Pokud ano, pak je odkázaným účastníkem právě tento potomek, a je na něm, aby v následném sporu prokázal, že důvody vydědění nejsou dány. V případě, že zůstavitel se omezil pouze na citaci zákonného ustanovení § 469a obč.z. a vlastní důvody blíže nerozvedl, pak by měl být budoucím žalobcem ten, komu by svědčilo dědické právo, kdyby vyděděný potomek nedědil.

Na závěr této pasáže bych se ráda zmínila o případech, kdy vznikne spor mezi účastníky řízení, jehož jednou stranou je stát, kterému má připadnout dědictví jako odúmrt'. Na tuto problematiku existují dva názory. Dle usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 5. 10. 2006, sp. zn. 17 Co 361/2006 nelze státu v řízení o dědictví uložit, aby uplatnil své právo na odúmrt' žalobou dle § 175k odst. 2 o.s.ř.²⁸ Důvodem proto je, že povinnost podat žalobu u soudu lze uložit pouze dědici a nikoli účastníku řízení (viz § 175b ve spojení s § 175k o.s.ř.). Stát přitom není dědicem ze zákona, může být pouze dědicem ze závěti (§ 476 a násl. obč.z.). Dle § 462 obč.z. dědictví, jehož nenabude žádný dědic, připadne státu jako odúmrt', což je pro stát zvláštním nabývacím titulem a nejedná se o přechod majetku děděním. K tomu jsem našla v judikatuře odlišné stanovisko, dle kterého podání žaloby ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. lze uložit státu České republiky i v případě, že přichází v úvahu jako nabyvatel dědictví podle ustanovení § 462 obč.z. Žalobní petit však v takovém případě musí odpovídat postavení státu jako nabyvatele dědictví podle § 462 obč.z., tedy nikoli jako dědice zůstavitele a mohl by znít např. že „dědictví po zůstaviteli připadá státu – České republice“.²⁹ Dle mého názoru by měl mít stát možnost, stejně jako účastník řízení, napadnout žalobu a být tak žalobcem ve sporu o dědické právo.

²⁸ Česko. Krajský soud v Hradci Králové. Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 17 Co 361/2006 ze dne 5. 10. 2006

²⁹ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 887/2008 ze dne 31.3.2009

Ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. sice uvádí, že soud usnesením po marném pokusu o odstranění sporu dohodou účastníků odkáže toho z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou, tj. hovoří o dědici, jehož právo je méně pravděpodobné, avšak v době, kdy dochází ke sporům, zpravidla není ještě možné hovořit o dědicích. V případech, kdy dochází ke střetu dědických titulů, má být teprve zjištěno a najisto postaveno, kdo z potenciálních dědiců se tímto dědicem opravdu stane. Pokud tedy např. zůstavitelka zanechala závěť ve prospěch závětního dědice, přičemž žádné dědice ze zákona nezanechala a dědictví by tak připadlo státu jako odúmrtě, pak stát má možnost tuto závěť zpochybnit a o tom, kdo je dědicem, rozhodne soud ve sporném řízení. Postup, který by odňal státu možnost popřít existující dědický titul, by znamenal porušení principu rovnosti účastníků, neboť by neodůvodněně znevýhodnil stát. Jelikož v žádném zákonném ustanovení není uvedeno, že stát tuto možnost nemá, příkláním se k rozsudku Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 887/2008. K této problematice jsem našla v judikatuře rozhodnutí Městského soudu v Praze sp.zn. 24 Co 207/98, dle něhož při sporu o dědické právo je stát účastníkem dědického řízení jen tehdy, nezanechal-li zůstavitel kromě osob, jejichž dědické právo je sporné, žádné dědice ze zákona ani ze závěti, jejichž dědické právo je nesporné (§ 175b první věta o.s.ř.).

Okruh osob potenciálních dědiců se může v průběhu řízení měnit, ať už v důsledku vlastních úkonů těchto osob (např. odmítnutí dědictví) či nově zjištěných skutečností (např. nově najevo vyšla závěť) či v důsledku sporu o dědické právo. „Osoby, které pouze tvrdí své dědické právo, ale nelze je zatím považovat za dědice důvodně (zatím není jisté, zda jsou zůstavitelovými dědici), jsou účastníky řízení, pokud je potřeba otázku jejich dědického práva řešit postupem dle § 175k odst. 1 nebo 2 o.s.ř. Totéž platí i pro postavení státu, který zpochybňuje platnost závěti a v případě úspěchu by mu připadlo dědictví dle § 462 obč.z. jako odúmrtě. Tyto osoby jsou pak tedy účastníky ve smyslu § 94 odst. 2 o.s.ř. jako osoby, o jejichž právech má být jednáno“.³⁰

Vůči třetím osobám jsou v úvahu přicházející dědici zůstavitele oprávněni a povinni společně a nerozdílně. Uvedená solidarita se ve sporech projevuje tak, že mají

³⁰ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009.* 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0., str. 456

postavení nerozlučných společníků (§ 91 odst. 2 o.s.ř.), neboť jde o taková společná práva a povinnosti, že rozhodnutí ve sporu se musí vztahovat na všechny dědice.³¹ Nerozlučné společenství je jak na straně žalobce, tak i na straně žalovaného.

Postavení žalobce ve sporném řízení před soudem je určeno obsahem rozhodnutí soudního komisaře, vydaného podle ustanovení § 175k odst. 1 a 2 o.s.ř. Ostatní účastníci řízení o dědictví pak vystupují v řízení před soudem jako žalovaní, i když se v řízení o dědictví ke sporné otázce nestavěli odmítavě nebo vystupovali pasivně. Okruh žalovaných však soud ve sporném řízení zjišťuje nezávisle na § 175k odst. 2 o.s.ř.

Odkázaný účastník a tedy budoucí žalobce musí v žalobě označit za žalované všechny ostatní účastníky dědického řízení. Pokud žalobce určí okruh žalovaných odchylně od okruhu účastníků řízení o dědictví a jako žalované označí jen některé z nich, nemůže být žalobě vyhověno pro nedostatek věcné legitimace vyplývající z hmotného práva, neboť řízení se neúčastní všichni nerozluční společníci.³²

Nadace a nasciturus jako účastníci řízení

Zajímavou otázkou, kterou bych se chtěla v této pasáži zabývat, je účastenství ve sporu, kdy má dle platné závěti vzniknout nadace, již je odkázán veškerý majetek zůstavitele, a dále účastenství dosud nenarozeného dítěte. V případech, že jedním z účastníků má být právnická osoba, je požadavek zákona jasný. Právnická osoba musí ke dni úmrtí zůstavitele existovat, aby mohla být účastníkem ve sporném řízení před soudem.

Nadace vzniká teprve zápisem do nadačního rejstříku, avšak v dědickém řízení má postavení jako jiný dědic.³³ Vzhledem k tomu, že v závěti, kterou se zřizuje nadace, je uveden tzv. vykonavatel závěti, který po ukončení dědického řízení dovede proces vzniku nadace až do úplného konce, jímž je zápis nadace do příslušného rejstříku (dle

³¹ Např. Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1820/99 ze dne 10. 11. 1999, uveřejněn v časopise *Soudní judikatura z oblasti občanského, obchodního a pracovního práva: rozhodnutí soudů ČR vydávaná ve spolupráci se soudci Nejvyššího soudu*. Praha: Codex Bohemia. ISSN 1211-8362. 1x měsíčně, roč. 2000. č. 67 nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1837/2000 ze dne 23. května 2001

³² Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2537/2003 ze dne 10. 2. 2004

³³ MIKEŠ, Jirí a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7201-674-7., str. 74

§ 6 odst.1 zákona o nadacích a nadačních fondech č. 227/1997 Sb., v platném znění) je dle mého názoru možné, aby účastníkem řízení byl právě tento vykonavatel závěti, který by byl účastníkem řízení i v případném sporu.

Obdobným případem je i účastenství tzv. nascitura, tedy dosud nenarozeného, avšak počatého dítěte. Zde je ovšem situace oproti výše uvedenému případu s nadací dle mého názoru jednodušší. V těchto případech je jisté, že nastane den, kdy bude najisto postavena otázka existence dědice, a tedy i způsobilého účastníka řízení. Narodí-li se dítě živé, pak je od doby narození účastníkem řízení s tím, že jeho zájmy zastupuje jeho zákonný zástupce. Současně s výjimkou, že pokud je tento zákonný zástupce zároveň i jedním z dědiců, nemůže své dítě zastupovat z důvodu možného střetu zájmů a bude nutné ustanovit kolizního opatrovníka. Narodí-li se dítě mrtvé nebo dojde-li k potratu, nemohlo se stát ke dni úmrtí zůstavitelovým dědicem, a to vzhledem k ustanovení § 7 odst. 1 obč.z. Tedy v případném sporu bude nutno vyčkat narození dítěte, a poté je možné v řízení pokračovat.

Procesní nástupnictví

V rámci dědického řízení může dojít, a také často dochází, ke ztrátě způsobilosti některého z účastníků být účastníkem dědického řízení. Na tomto místě je proto vhodné se krátce zmínit i o procesním nástupnictví jako prostředku, který umožňuje pokračovat dále v dědickém řízení i v případném sporu z řízení o dědictví s právními nástupci původního účastníka řízení. Vzhledem k tomu, že účastenství právnických osob a tedy jejich procesní nástupnictví není v rámci sporů vzniklých z dědického řízení častým jevem, další výklad se bude týkat pouze procesního nástupnictví fyzických osob.

Jestliže účastník ztratí po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení dříve, než řízení bylo pravomocně skončeno, posoudí soud podle povahy věci, zda v řízení může pokračovat dle ustanovení § 107 odst. 1 o.s.ř. Není-li možné v řízení ihned pokračovat (např. proto, že procesní nástupce zatím není zřejmý a jeho zjištění bude déle trvat), soud řízení přeruší a o tom, s kým bude v řízení pokračováno, rozhodne usnesením. Ztratí-li způsobilost být účastníkem řízení fyzická osoba a umožňuje-li povaha věci pokračovat v řízení, jsou jejím procesním nástupcem její dědici. V případě, že v rámci probíhajícího dědického řízení zemře účastník, musí soudní komisař zjistit, kdo se stal právním nástupcem a s ním dále jednat. Rovněž tak v případě, kdy

v probíhající sporném soudním řízení zemře účastník, ať už na straně žalující či na straně žalované, je nutné stanovit, s kým bude nadále v řízení pokračováno. Zpravidla bude zjišťováno, zda po zemřelém účastníkovi již byli zjištěni jeho dědicové anebo dosud ne. Je – li zcela jisté, kdo je dědicem zemřelého účastníka ve vztahu k právu nebo k povinnosti, o něž v řízení jde, pak je vydáno usnesení, že namísto zemřelého účastníka budou v řízení pokračovat jeho právní nástupci. Pokud však doposud nebylo zjištěno, kdo je jeho dědicem, nezbude než sporné řízení až do tohoto zjištění přerušit.³⁴ Rovněž tak je nutné zjistit, zda v probíhající sporném řízení dochází k zániku žalobcova nároku či zda přechází nároky na dědice.³⁵ Nemá-li dědice účastník – fyzická osoba, soudní komisař usnesením rozhodne o tom, že na místo tohoto účastníka bude v řízení pokračovat se státem.

Pokud by zemřel účastník ještě před podáním žaloby, pak by k jejímu podání a následnému spornému řízení byli oprávněni jeho právní nástupci.

Procesní nástupci vystupují v řízení vlastním jménem na místo zemřelého či zaniklého účastníka a pouze těmto nástupcům vznikají procesní práva a povinnosti. Je-li takových nástupců více, mají postavení nerozlučných společníků dle § 91 odst. 2 o.s.ř. Procesní nástupci přijímají stav řízení, který tu je.

Procesní nástupnictví v případech, kdy není znám okruh dědiců

Do 30.6.2010 bylo možné dle § 29 odst. 3 první věty o.s.ř. ustanovit opatrovníka mimo jiné účastníku, jehož pobyt nebyl znám. To však předpokládalo, že je známa osoba účastníka, pouze není znám jeho pobyt. V případě, že okruh dědiců zůstavitele nebyl znám, tj. nebylo známo, kdo je dědicem, podání žaloby vůči neznámým dědicům zůstavitele se jevílo jako problematické, neboť soudy často odmítaly žaloby s tím, že není řádně označen účastník řízení. K této situaci zaujal stanovisko Nejvyšší soud České republiky ve svém judikátu sp.zn. 21 Cdo 5145/2007. V konkrétním případě věřitel zažaloval všechny potenciální právní nástupce zůstavitele (jelikož nebyl znám konkrétní okruh zůstavitelových dědiců) s tím, že navrhl přerušování řízení do doby zjištění okruhu

³⁴ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1908/2003 ze dne 30.10.2003

³⁵ R 66/1973 in FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2006, 494 s. ISBN 80-7357-182-x. , str. 288

dědiců, neboť nechtěl čekat s uplatněním své pohledávky až do doby po skončení dědického řízení z důvodu promlčecích lhůt. Se svým podáním nebyl úspěšný, neboť soud prvního stupně i soud druhého stupně zastával názor, že chybí řádné označení účastníků řízení. Nejvyšší soud České republiky však dospěl k opačnému závěru: Pokud okruh dědiců (dosud) není objasněn, je možné podat žalobu proti "neznámým dědicům zůstavitele" s tím, že poukázal na rozhodnutí učiněná v minulosti (např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.1.2008 sp. zn. 29 Odo 751/2006). Připuštění opačného postupu, tedy neumožnění zažalovat pohledávku ještě v průběhu promlčecí lhůty, by totiž mělo nutně mimo jiné za následek, že by věřitel vždy musel vyčkávat s uplatněním svého práva u soudu nebo u jiného příslušného orgánu až do skončení dědického řízení po dlužníku, což by znamenalo poškození věřitele spočívající nejen v průtazích s uspokojením jeho pohledávky, ale také v nebezpečí promlčení nebo prekluze jeho práva. Proto Nejvyšší soud České republiky rozhodl, že věřitel může uplatnit svou pohledávku žalobou u soudu podanou proti tzv. "neznámým dědicům" zemřelého dlužníka, tedy zůstavitele, jestliže za řízení o dědictví nebo jinak dosud nebylo objasněno, zda zůstavitel zanechal dědice, popřípadě o kom lze mít důvodně (zejména podle poznatků z probíhajícího dědického řízení) za to, že je zůstavitelovým dědicem.

Od 1.7.2009 novelou občanského soudního řádu č. 7/2009 Sb. bylo do § 29 odst. 3 o.s.ř. vloženo ustanovení, že lze ustanovit opatrovníka také neznámým dědicům zůstavitele, nebyl-li dosud v řízení o dědictví stanoven okruh jeho dědiců. Ve sporném řízení by pak bylo pokračováno s opatrovníkem.

3.3. Výrok usnesení dle § 175 k o.s.ř. v návaznosti na petit dědické žaloby

Na sporné řízení u soudu odkazuje pověřený soudní komisař účastníka usnesením, které sám vydává. Jelikož odkázaný účastník z něj pak vychází při podávání žaloby, je velmi důležité, aby soudní komisař správně formuloval výrok usnesení a účastník aby správně formuloval petit žaloby.

Nejprve tedy k výroku usnesení. V případě vydání usnesení dle § 175k odst. 1 o.s.ř. je třeba uvést, s kým bude soud nadále jednat jako s osobou, o níž lze mít důvodně za to, že je dědicem a je-li to potřebné, jaký je dědický titul této osoby (tzv. pozitivní

vymezení). Výrok usnesení lze případně formulovat i tak, že bude uvedeno, s kým (tj. se kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo) nadále nebude jednáno, neboť lze mít důvodně za to, že není dědicem (tzv. negativní vymezení). V některých případech bude ještě potřeba, aby byl výrok blíže specifikován, např. ve sporu o platnost závěti, a to tak, že např. „osoba A není dědicem ze závěti ze dne...(konkrétní datum)“. Obdobně lze postupovat i v případě, že závětní dědic je zároveň i dědicem ze zákona.³⁶ Tímto usnesením se totiž řeší podmínky dědického práva pro účely průběhu řízení a má význam jen pro vymezení účastníků řízení o dědictví.

Také v případě sporu dle § 175k odst. 2 o.s.ř. je nutno výrok usnesení (jímž je jeden či více dědiců odkazován k podání žaloby na určení) formulovat tak, aby podal žalobu na určení, že odkázaný účastník či účastníci jsou dědici po zůstaviteli nebo že jeden či více žalovaných nejsou dědici po zůstaviteli.

Oproti praxi, která dlouhodobě vycházela z podrobných stanovisek k § 18 n.ř.,³⁷ došlo v platné právní úpravě ke změně formulace petitů. V platné právní úpravě již nelze uložit podání žaloby na určení samotné sporné skutečnosti, tedy např., že zůstavitelův podpis na závěti není jeho nebo že určitá osoba bydlela se zůstavitelem ve společné domácnosti po dobu stanovenou zákonem, ale vychází se ze stanovení okruhu účastníků, s nimiž je jednáno. Tedy je nutno stanovit, zda se s určitou osobou bude jednat jako s účastníkem řízení či nikoli (v případě § 175k odst. 1 o.s.ř.) nebo zda určitá osoba je či není dědicem po zůstaviteli (v případě § 175k odst. 2 o.s.ř.). Předchozí právní úprava a judikatura předpokládaly, že soud rozhodne pouze o samotné sporné skutečnosti s tím, že otázku, zda někdo je či není dědicem, posoudí státní notářství v rámci řízení o dědictví samo. Současná právní úprava a judikatura v souvislosti s přechodem agendy dědického řízení ze státních notářství na soudy zásadně přehodnotila původní stanoviska ohledně formulace výroků rozhodnutí u sporných otázek dědického práva a dospěla k názoru, že sporná skutečnost, která vyvolala vydání

³⁶ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009.* 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0. str. 487 a násl.

³⁷ Viz stanoviska R 21/79, R 49/82 a R 19/89 in ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009.* 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0., str. 488

usnesení dle § 175k odst. 1 a 2 o.s.ř., bude popsána již pouze v odůvodnění usnesení. S tím, že jsou – li poté podány žaloby k soudu, popisem těchto skutečností plní žalobce svou povinnost uvést rozhodující skutečnosti odůvodňující podání žaloby.

Usnesení vydané dle § 175k o.s.ř. je třeba doručit účastníkům do vlastních rukou (§ 175a odst. 3 o.s.ř.), přičemž je proti němu přípustné odvolání podávané prostřednictvím podepsaného soudního komisaře, popř. příslušného soudu prvního stupně. Proti usnesení odvolacího soudu je za podmínek uvedených v § 237 o.s.ř. přípustné dovolání.

Pakliže není podáno odvolání, po právní moci usnesení dle § 175k odst. 2 o.s.ř. podává žalobce k soudu žalobu na určení tak, jak má stanoveno ve výroku usnesení.

V této fázi dochází k zahájení sporného řízení, přičemž pro žalobu, jíž je toto řízení zahajováno, platí § 42 odst. 4 o.s.ř. a § 79 odst. 1 o.s.ř. o obecných i zvláštních náležitostech podání.³⁸ Tedy mimo jiné z ní musí být patrné, čeho se žalobce domáhá, tzv. žalobní petit, který musí být přesný, určitý a srozumitelný, neboť žalobce tím určuje soudu, o čem má jednat a o čem má rozhodnout. Soud totiž, s výjimkou případů uvedených v ustanovení § 153 odst. 2 o.s.ř.,³⁹ nesmí účastníkům přiznat jiná práva a uložit jim jiné povinnosti, než jsou navrhovány.⁴⁰ Judikaturou je dovozováno, že požadavek, aby ze žaloby bylo patrné, čeho se žalobce domáhá (§ 79 odst. 1 věta druhá o.s.ř.) současně nelze vykládat tak, že by žalobce byl povinen učinit soudu návrh na přesné znění výroku jeho rozsudku, neboť toto není v občanském soudním řádu stanoveno účastníku jako povinnost.⁴¹

Petit žaloby vychází z výroku usnesení dle § 175k o.s.ř., kterým jsou účastníci odkázáni na sporné řízení. Žalobce musí formulovat svůj žalobní návrh tak, aby byl konkrétní a aby z obsahu tohoto usnesení vycházel. To, co bylo výše uvedeno u výroku usnesení, platí i v případě petitu žaloby ve sporu dle § 175k odst. 2 o.s.ř. Petit žaloby musí obsahovat určení, v závislosti na konkrétní procesní situaci, že žalobce je dědicem

³⁸ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 1969/2008 ze dne 22.5.2009

³⁹ Výjimka se týká řízení zahájených i bez návrhu nebo případů, kdy z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky.

⁴⁰ Česko. Nejvyšší soud ČSR. Ze závěrů občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky sp.zn. Cpj 51/84 (R 49/1982) str. 271

⁴¹ Např. Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 370/2002 ze dne 15.10.2002

po zůstaviteli nebo že žalovaný (či jen některý ze žalovaných) není dědicem po zůstaviteli, popř. že žalovaný (některý ze žalovaných), není zůstavitelovým dědicem ze závěti (je-li jinak jeho dědické právo ze zákona nepochybné). To, že žalobce je dědicem, je skutkovým tvrzením žaloby, kterým žalobce odůvodňuje své procesní postavení ve sporu zahájeném žalobou.

Stejně tak, jak bylo uvedeno u výroku usnesení, ani petit žaloby nemůže znít, na rozdíl od úpravy obsažené v notářském řádu č. 95/1963 Sb., že soud určuje, že zůstavitel byl způsobilý učinit pořízení pro případ smrti, nebo že závěť psal a podepsal vlastní rukou, nebo že určitá osoba žila se zůstavitelem po dobu jednoho roku ve společné domácnosti.⁴²

Na tomto místě lze demonstrovat historický vývoj formulace petitu žaloby. Úprava dnes již neplatného notářského řádu č. 95/1963 Sb. v případě sporu o platnosti závěti umožňovala postupovat i tak, že žalobce podal návrh na určení platnosti či neplatnosti závěti namísto podání návrhu na zahájení řízení o sporné skutečnosti, např. že zůstavitel závěť vlastnoručně napsal a podepsal.⁴³ Tento postup nebyl v rozporu s ust. § 18 n.ř. a soud pak musel zkoumat otázku platnosti závěti i dalších hledisek, která mezi účastníky sporná nebyla, např., zda závěť byla napsána jako společná závěť více zůstavitelů. Dále bylo možné žalovat i na určení existence či neexistence právního vztahu nebo práva, kdy pak soud zkoumal, zda žalobce dodržel základní podmínky pro podání žaloby, a sice jednak právní moc rozhodnutí státního notářství, případný rozpor s ust. § 18 n.ř., dále okruh účastníků řízení o dědictví v souvislosti s okruhem účastníků sporného řízení, a zda šlo o spornou otázku mezi účastníky dědického řízení. Tímto vším byl totiž prokazován ve sporném řízení naléhavý právní zájem, který by jinak musel být dokazován, neboť by šlo o řízení zahájené na základě § 80 písm. c) o.s.ř. Platná právní úprava a judikatura tento způsob formulace petitů opustila s poukazem, že tento postup by totiž nevyřešil podstatu sporu, a sice určení zůstavitelova dědice. Nicméně tyto skutečnosti, na kterých žalobce však zakládá svůj nárok, představují

⁴² Zpráva projednaná a schválená občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 6. 1982, sp. zn. Cpj 165/81, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek č. 49, ročník 1982, str. 594

⁴³ Česko. Zákon č. 95 ze dne 4. prosince 1963 o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád). § 17 odst. 1, větu druhá. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 54, s. 351-365. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=95/1963&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

vyličení rozhodných skutečností, nutných k úspěšnému podání žaloby. Podle shora uvedeného příkladu by tedy petit zněl tak, že žalobce je dědicem po zůstaviteli a ve vyličení rozhodných skutečností by bylo rozvedeno, že žil se zůstavitelem ve společné domácnosti, popř. z jakých důvodů je zůstavitelova závěť neplatná.

3.4. Lhůta pro podání dědické žaloby

Pro žaloby podávané na základě usnesení dle § 175k o.s.ř. není v občanském soudním řádu stanovena žádná zákonná lhůta. Lhůta je stanovena až ve výroku usnesení dle § 175k odst. 2 o.s.ř. s tím, že jde o lhůtu soudcovskou dle § 55 věty první o.s.ř., tj. lhůtu procesní, kterou je možné před jejím uplynutím prodloužit. Její zmeškání však nelze prominout (viz § 58 o.s.ř. a contr.). Tak tomu bylo i v předchozích právních úpravách, které rovněž neurčovaly, v jaké lhůtě má být žaloba podána a tato skutečnost byla dána k úvaze soudu, resp. později státnímu notářství (§ 125 nesp.pat., § 331 odst. 2 středního o.s.ř., § 18 n.ř.⁴⁴).

O prodloužení lhůty musí žalobce požádat a zároveň o ní musí být ještě před uplynutím původně stanovené lhůty i rozhodnuto.

Dle § 175k odst. 2 o.s.ř. poslední věty plyne, že následkem nepodání žaloby dle § 175k odst. 2 o.s.ř. je skutečnost, že k takovému dědici soud nepřihlíží. Dle názoru Ústavního soudu musí být účastník o charakteru a účincích lhůty náležitě poučen, aby nebyl zkrácen na svých právech.⁴⁵ Poučení o následcích nepodání žalovy je uvedeno v usnesení, jímž je účastník odkazován na sporné soudní řízení.

Ke včasnosti podání žaloby na uplatnění dědického práva jsem našla jedno zajímavé usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 30 Cdo 1161/2002, podle něhož samotná skutečnost podání žaloby na uplatnění dědického práva až po uplynutí lhůty, určené podle ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř., nemůže mít za následek prekluzi nároku domoci se příslušného určení, že žalobce je dědicem po zůstaviteli. Zmíněná lhůta totiž není lhůtou prekluzivní ani hmotněprávní, ale lhůtou soudcovskou - tedy procesněprávní a je určována soudem. Ve zkoumaném judikátu nadto žalobci svědčila veřejná listina (tj. příslušný rozsudek o určení otcovství, který byl v průběhu řízení dohledán), osvědčující

⁴⁴ Zpráva projednaná a schválená občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 6. 1982, sp. zn. Cpj 165/81, Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek č. 49, ročník 1982, str. 607

⁴⁵ Česko. Ústavní soud. Nálezy Ústavního soudu sp.zn. II.ÚS 148/03; 004; I. ÚS 117/05; I. ÚS 230/98

skutečnost určení otcovství zůstavitele k žalobci, což znamená, že tento konkrétní výrok o osobním stavu je závazný i pro řízení o dědictví (§ 159 odst. 2 o.s.ř.).

Rovněž pro žaloby dle § 175y o.s.ř. není stanovena žádná zákonná lhůta k podání žaloby. Pouze v případě, že je podávána žaloba oprávněného dědice, je lhůta stanovena nikoli v občanském soudním řádu, nýbrž v občanském zákoníku a vyplývá z § 105 obč.z., kdy žaloba musí být podána v tříleté promlčecí době (k tomu viz blíže kapitola 4.).

3.5. Vylíčení rozhodujících skutečností, povinnost tvrzení a břemeno důkazní

Jakmile je usnesení, jímž je dědic odkazován na sporné soudní řízení, v právní moci, odkázaný dědic, nyní žalobce, podává žalobu k příslušnému soudu dle § 88 písm. m) o.s.ř. a přitom musí dodržet náležitosti, stanovené v § 79 o.s.ř. ve spojení s § 42 odst. 4 o.s.ř. Mimo obecných náležitostí a označení osoby žalované občanský soudní řád ukládá žalobci v žalobě uvést také skutkové okolnosti, z nichž žalobce vyvozuje svůj nárok a zároveň plní svou procesní povinnost tvrzení a povinnost důkazní. Úplné vylíčení skutkových okolností, tj. substanciace žaloby, je požadována proto, aby soud mohl skutkový děj náležitě právně kvalifikovat, a to tak, aby byla vyloučena záměna s jiným skutkovým dějem. Popis skutkových okolností je důležitý vzhledem k zásadě, že o stejné věci zahájené platí překážka litispendence (§ 83 o.s.ř.), a též pro již učiněné rozhodnutí platí překážka věci pravomocně rozsouzené (res iudicata, § 159a o.s.ř.).

Účastníci, kteří žádají o procesní ochranu svých nároků a stojí proti sobě v postavení vzájemných odpůrců, mají povinnost tvrdit, že určitý právní vztah, o jehož ochranu žádají, skutečně existuje (§ 79 odst. 1 a § 101 odst. 1 o.s.ř.), tedy mají tzv. důkazní povinnost, a sice označit důkazní prostředky, způsobilé prokázat pravdivost uplatněných tvrzení (§ 79 odst. 1 a § 120 odst. 1 o.s.ř.). Ačkoli řízení o dědictví je řízením nesporným, ve kterém platí zásada vyšetřovací, tj. že soud je povinen provést všechny důkazy ke zjištění skutkového stavu věci, i kdyby je účastníci nenavrhli, ve sporném řízení naopak ohledně sporů vzniklých v dědickém řízení plně platí zásada projednací, tj. je na účastnících, aby tvrdili a prokazovali rozhodné skutečnosti, je vyžadována jejich součinnost (§ 6, § 120 odst.1 o.s.ř.) a nastává prostor pro účastníky

sporného soudního řízení, aby předložili všechny skutečnosti, které jsou mezi nimi sporné.

Žaloba podaná podle § 175k odst. 2 o.s.ř. není určovací žalobou ve smyslu § 80 písm. c) o.s.ř. Jde o žalobu na určení právní skutečnosti, u níž naléhavý právní zájem vyplývá z právního předpisu. Žalobce není povinen tvrdit a prokazovat skutečnosti o takovém právním zájmu a taková žaloba nemůže být zamítnuta pro nedostatek naléhavého právního zájmu na požadovaném určení. To však platí pouze v případě, že žalobce dodrží požadavky vymezené mu ustanovením § 175k odst. 2 o.s.ř. V opačném případě, pokud žalobce žaluje něco jiného, mimo rámec jemu určený rozhodnutím soudu, je na místě na žalobu klást požadavky vymezené ustanovením § 80 písm. c) o.s.ř., a to včetně povinnosti žalobce tvrdit a prokazovat skutečnosti, svědčící o naléhavém právním zájmu na požadovaném určení.⁴⁶ O tom je soudní komisař povinen žalobce poučit.

3.6. Vady podání, následky nepodání žaloby, poučení ze strany soudu

Přestože žalobce má v usnesení soudu, resp. soudního komisaře, kterým je odkazován na sporné řízení, návod k úspěšnému podání žaloby (nikoli však k úspěchu ve věci), stává se, že i přesto je žalobcovo podání zatíženo vadami. Některé vady podání jsou odstranitelné anebo nebrání projednání sporu, jiné vady mají za následek pokračování řízení o dědictví bez ohledu na žalobce. Žalobce má však možnost své podání opravit tak, aby byly naprosto jasně a správně vymezeny náležitosti dle §§ 42 a 79 o.s.ř., a soud mohl rozhodnout o právu žalobce. Správnost a úplnost žaloby není podmínkou řízení ve smyslu § 103 o.s.ř., to je určité riziko žalobce, který podává k soudu návrh na řešení sporu. Soud na počátku řízení při podání žaloby zkoumá pouze formální náležitosti, o kterých účastníka poučí (jsou-li vadné), ale vlastní obsah podání nezkoumá.

Jaké vady podání tedy mohou nastat? Rozlišujeme vady formální, tj. takové vady, jimiž byla porušena zákonem předepsaná forma, a vady materiální, které se týkají

⁴⁶ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 4. 2008, sp. zn. 30 Cdo 940/2004, též DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009, 2 s. ISBN 978-80-7400-107-9. str. 1229 - 1240

obsahu podání a činí jej neúplným, nelogickým nebo nesprávným.⁴⁷ Dále můžeme dělit vady na odstranitelné a neodstranitelné.

Po formální stránce může být žaloba neúplná, neurčitá nebo nesrozumitelná. Žaloba je neúplná, pokud podání neobsahuje nárok nebo údaje o skutečnostech, které je odůvodňují. Dále také, jestliže žaloba podaná telegraficky, telefaxem nebo elektronicky není do tří dnů od podání doplněna. Jedinou omluvitelnou výjimkou je selhání telekomunikační techniky. V těchto případech, jsou-li pro to dostatečné důvody, je proto nutno vycházet z presumpce, že (s přihlédnutím k běhu lhůty a k předložení originálu) bylo podáno včas.⁴⁸ Nově je v souvislosti se zavedením elektronických podání⁴⁹ v § 42 odst. 5 o.s.ř. stanoveno, že pokud bude podání učiněno v elektronické podobě, opatřené zaručeným elektronickým podpisem, založeným na základě kvalifikovaného certifikátu akreditovaného poskytovatele certifikačních služeb, nevyžaduje se doplnění podání předložením jeho originálu.

Nesrozumitelným podáním je například žaloba, v níž jsou rozhodující skutečnosti vyličený tak, že z nich nelze jednoznačně dovodit, jaké skutečnosti žalobce tvrdí, a co má být předmětem řízení. Příkladem by mohlo být podání účastníka, kterým vysvětluje okolnosti sepsání závěti zůstavitele, aniž by však z obsahu bylo zřejmé, kdo má být žalovanou stranou a že žalobce má být dědicem ze závěti.

Neurčitým podáním je například nepřesné či neúplné označení účastníka – fyzické osoby, které znemožňuje jeho identifikaci, chybí adresa nebo jde o zkomolení jména či příjmení, u právnické osoby by mohlo jít o nesprávné uvedení obchodní firmy. Nesprávné označení, popř. označení neexistujícího subjektu, je vadou podání, kterou lze odstranit (§ 43 o.s.ř.). Na druhou stranu žalobu nelze považovat za neurčitou, jestliže žalobnímu návrhu nebo jeho části nebude moci být vyhověno proto, že není v souladu s hmotným právem (žalovaný není pasivně legitimován), ani tehdy, jestliže jednotlivé části petitu nemohou vedle sebe obstát (navzájem se vylučují). Podle výsledku

⁴⁷ K tomu viz např. HORA, Václav a Jiří SPÁČIL. *Československé civilní právo procesní*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, xxxii, 211, 442286. ISBN 978-80-7357-540-3., str. 140-142

⁴⁸ Česko. Ústavní soud. Nález Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 329/2000 ze dne 23.11.2008

⁴⁹ Česko. Zákon č. 300 ze dne 17.července 2008 o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2008, částka 98, s. 4491-4500. Dostupný také z WWW:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=300/2008&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

nalézacího řízení, především v závislosti na unesení důkazního břemene, obecný soud rozhodne, která z částí žaloby je věcně nedůvodná a zamítne ji (případně zamítne žalobu v celém rozsahu). V případech, kdy jsou dědici odkazováni na sporné soudní řízení, je chybná identifikace účastníka řízení spíše nepravděpodobná. Nicméně je možná v případech ostatních sporů, např. u žalob oprávněného dědice.

Další možnou nesprávností je rozpor mezi odůvodněním žaloby a žalobním návrhem. Nápravu neúplného, neurčitého nebo nesrozumitelného podání zjednává soud. Předseda senátu je povinen dle § 43 odst. 1 o.s.ř. formou usnesení vyzvat účastníka k doplnění nebo opravení žaloby s poučením, v čem je podání nesprávné nebo neúplné, a jak je potřeba opravu nebo doplnění provést včetně toho, že zároveň určí přiměřenou lhůtu k tomuto doplnění nebo opravě. Není-li přes výzvu předsedy senátu podání opraveno, soud podání odmítne dle § 43 odst. 2 o.s.ř. Z § 5 o.s.ř. vyplývá poučovací povinnost soudu pouze ohledně procesních práv a povinností účastníků. Nelze např. radit účastníkovi, jaký typ žaloby má podat nebo koho má žalovat. Hmotněprávní poučení účastníka je totiž soud povinen poskytnout pouze tam, kde mu to zákon výslovně ukládá. Podle ustálené judikatury soudů totiž takové poučení žalobce o tom, kdo by podle hmotného práva měl být žalován, přesahuje poučovací povinnost soudů podle § 5 o.s.ř. a je v rozporu se zásadou rovnosti účastníků.⁵⁰

Není-li přes výzvu soudu takto žaloba opravena nebo doplněna, jedná se o neodstranitelnou překážku v řízení, která vede k vydání usnesení, kterým se žaloba odmítá (§ 43 odst. 2 o.s.ř.). Opravu nebo doplnění vadné žaloby nemůže však soud vynucovat uložením pořádkové pokuty.

K neodstranitelným vadám patří např. nedostatek věcné legitimace, tzn. je žalován někdo jiný než osoba dědice. Zde soud rovněž nemůže účastníka poučit o tom, kdo je povinný subjekt, neboť by tím zasahoval do práva žalobce na označení žalovaného. Pokud se skutečnost, že žalovaný není v právním vztahu k žalobci, projeví až během řízení ve věci samé, nezbyvá soudu než žalobu zamítnout pro nedostatek pasivní legitimace. Nejvyšší soud České republiky ve svém usnesení ze dne 5. 2. 2001, sp. zn.

⁵⁰ K tomu srov. například Česko. Vrchní soud. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 25.5.1993 sp. zn. 3 Cdo 70/93, uveřejněné v časopise *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 1993-. ISSN 1210-6410. 2x měsíčně. roč. 1993.č. na s.169, a nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 1. 1996, sp. zn. I ÚS 56/95, uveřejněný pod č. 2 in *Sbirka nálezů a usnesení*. Praha: C.H. Beck, 1993-. Vychází nepravidelně. sv. 5, roč. 1996).

21 Cdo 208/2001, dovedil, že pokud byl v řízení, v němž se účastenství zakládá podle ustanovení § 90 o.s.ř. (jak je tomu v tomto judikátu), označen za účastníka řízení ten, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení, jde o neodstranitelnou vadu podání, kterou nelze zhojit postupem dle § 43 o.s.ř. Ten, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení, nemůže v občanském soudním řízení vstoupit do procesních vztahů a soud je proto povinen v kterémkoli stadiu řízení k tomuto nedostatku podmínek řízení přihlídnout a řízení zastavit (§ 103 a § 104 odst. 1 o.s.ř.).⁵¹ Podání žaloby proti osobě pasivně nelegitimované nelze dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 3. 1998, sp.zn.2 Cdon 697/97, odstranit postupem dle § 43 o.s.ř., popř. dle § 5 o.s.ř.⁵² Žalobce musí v žalobě označit jako žalované všechny ostatní účastníky dědického řízení, i kdyby někteří z nich nebyli na sporu zainteresováni (§ 90 a 91 odst. 2 o.s.ř.). V opačném případě bude žaloba zamítnuta pro nedostatek pasivní věcné legitimace.⁵³ K tomu se v odborné literatuře objevil názor M. Nývltové, že nedostatek pasivní věcné legitimace je pouze formální vadou, kterou lze odstranit příbráním ostatních tzv. opominutých účastníků v souladu s § 92 odst. 1 o.s.ř.⁵⁴

Jestliže odkázaný účastník, resp. dědic nebude ve věci úspěšný nebo jestliže vůbec žalobu ve stanovené lhůtě nepodá, má to za následek, že soud, resp. soudní komisař – jak uvádí § 175k odst. 2 věta třetí o.s.ř. – „pokračuje v řízení bez zřetele na tohoto dědice“ (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 7. 2004, sp. zn. 30 Cdo 493/2004, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 84, ročník 2005). To v konkrétní situaci znamená, že dědic, který byl odkázán na žalobu na určení, že je dědicem po zůstaviteli, přestává být účastníkem dědického řízení a soud (soudní komisař) pokračuje v dědickém řízení bez zřetele na tuto osobu.

⁵¹ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 208/2001 ze dne 5.2.2001, *Soudní rozhledy: nová soudní rozhodnutí soudů České republiky : měsíčník české, zahraniční a evropské judikatury*. Praha: C.H. Beck, 1995-. ISSN 1211-4405. 1x měsíčně, roč. 2002. č. 6, str. 200

⁵² Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 2 Cdon 697/97 ze dne 25.3.1998, *Soudní rozhledy: nová soudní rozhodnutí soudů České republiky : měsíčník české, zahraniční a evropské judikatury*. Praha: C.H. Beck, 1995-. ISSN 1211-4405. 1x měsíčně. roč. 1998. č.12, str. 315 a násl.

⁵³ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10. února 2004, sp. zn. 30 Cdo 2537/2003

⁵⁴ NÝVLTOVÁ, M.: Poučovací povinnost při aplikaci ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. ve světle nálezů Ústavního soudu, *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč. 2006.č. 6, str. 188 a násl.

Stejné právní následky, které jsou spojeny s tím, že odkázaný účastník nepodal žalobu, nastávají tehdy, jestliže žalobu sice podal, ale byla odmítnuta (§ 43 odst. 2 o.s.ř.) nebo řízení o této žalobě bylo zastaveno (např. podle § 104 o.s.ř. pro nedostatek podmínek řízení). Formulace zákona o pokračování v řízení bez zřetele na tohoto dědice však není příliš přesná, neboť v některých případech tato osoba zůstává účastníkem dědického řízení, protože jí svědčí jiný důvod dědění. Např. potomek, který napadá závěť pro její částečnou neplatnost ohledně majetku ve prospěch závětních dědiců, bude i nadále účastníkem řízení, neboť je dědicem ze zákona, povoláním k dědění k té části majetku, na který se závěť nevztahuje, popř. v rozsahu neopomenutelného podílu.⁵⁵

Žalobu, která je podána po uplynutí stanovené lhůty, musí soud zamítnout, neboť se jedná o lhůtu soudcovskou, kterou nelze prominout.⁵⁶

V případě, kdy usnesení, kterým byl účastník (dědic) v řízení o dědictví odkázán k podání žaloby, nespĺňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o.s.ř., a žalobce podá žalobu v souladu s takovým usnesením, je na soudu, který o žalobě rozhoduje, aby žalobce poučil rovněž o náležitostech řádné žaloby ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. ve spojení s § 5 o.s.ř. Toto poučení bude zpravidla tvořit logický celek s poučením již výše popsáním.⁵⁷

V případě, že dědic podá žalobu, kdy petit žaloby (původně správný) změní do nesprávné podoby až na základě jednání před soudem prvního stupně (tedy na základě nesprávného poučení za strany soudu), je na soudu, aby k této skutečnosti přihlédl. V opačném případě by to znamenalo zatížení řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.⁵⁸

Praxe, která vycházela ze stanovisek občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR R 21/1979, R 49/1982 a R 18/1989, znamenala pro žalobce zamítnutí žaloby

⁵⁵ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009.* 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0., str. 488

⁵⁶ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi.* Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0., str. 252

⁵⁷ Např. Česko. Nejvyšší soud. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 4. 2005, sp. zn. 30 Cdo 940/2004, uveřejněný v časopise *Soudní judikatura z oblasti občanského, obchodního a pracovního práva: rozhodnutí soudů ČR vydávaná ve spolupráci se soudci Nejvyššího soudu.* Praha: Codex Bohemia. ISSN 1211-8362. 1x měsíčně č. 138, ročník 2005 nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 4. 2005, sp. zn. 30 Cdo 492/2004

⁵⁸ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 2415/2005 ze dne 21.03.2006

v případě, že petit žaloby neformuloval tak, jak byl stanoven ve výroku usnesení dle § 18 n.ř. (a následně i dle 175k odst. 1 a 2 os.ř.). Tento přísný výklad byl však změněn ve prospěch hospodárnějšího výkladu, dle kterého je soud povinen účastníky poučit, jak mají žalobu upravit a tuto úpravu jim umožnit (k tomu viz např. R 12/2006, I.ÚS 467/04).⁵⁹ Neznamená to ovšem, že by soud měl účastníku předložit znění petitu tak, jak by měl petit vypadat, neboť to by bylo v rozporu se zásadnou rovností účastníků.

K tomu jsem v literatuře našla rozhodnutí okresního soudu v Ústí nad Labem ve věci sp.zn. 8C 728/76, které je možno použít jako příklad nesprávně uvedeného petitu, avšak s tím, že se jedná o úpravu, na které lze demonstrovat jednak poučovací povinnost soudu ohledně opravy návrhu a jednak i historickou úpravu formulace petitů žalob, která dnes platí ve zcela obrácené formě. Ve zkoumaném rozhodnutí bylo určeno Státním notářstvím v Ústí nad Labem, aby žalobce podal do 15 dnů od právní moci rozhodnutí žalobu na určení, že žil se zůstavitelem nejméně 1 rok před jeho smrtí ve společné domácnosti a o tuto domácnost pečoval. Žalobce však svůj žalobní návrh formuloval zcela odlišně, a to, že žalobce je dědicem po zůstavitelce. Následně byl tedy soudem vyzván dle § 43 odst. 1 o.s.ř. k opravě žalobního návrhu. Pokud by tak neučinil, pak by bylo nutné následně řízení dle § 43 odst. 2 o.s.ř. zastavit pro nedostatek pravomoci soudu k rozhodování o tom, kdo je dědicem.⁶⁰

3.8. Typy sporů v dědickém řízení

Základním procesním ustanovením ohledně sporů v dědickém řízení je v současné právní úpravě § 175k o.s.ř. V něm jsou obsaženy vedle sporů o právní posouzení také spory o skutková posouzení a rovněž spory o aktiva a pasiva dědictví.

Spory v rámci dědického řízení se objevují v různých fázích řízení. Spory ohledně právních posouzení a spory o skutková posouzení mohou vzniknout na samém počátku dědického řízení už ve fázi předběžného šetření. Příkladem může být spor o dědické

⁵⁹ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0, str. 488, 489

⁶⁰ Zpráva projednaná a schválená občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 6. 1982, sp. zn. Cpj 165/81, Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek č. 49, ročník 1982, str. 597

právo, kdy jsou předvolány děti zůstavitele s tím, že zůstavitel zanechal závěť a listinu o vydědění některého z dětí, s čímž tento vyděděný potomek nesouhlasí.

Dále mohu spory o dědické právo vzniknout v průběhu řízení v rámci zjišťování okruhu dědiců a rozsahu majetku, tedy ještě před jednáním ve věci samé. Příkladem může být přihlášení se osoby spolužijící jako potenciálního dědice, přičemž zákonní dědici popřou dědické právo této osoby s poukazem, že tato osoba nesplňovala ke dni úmrtí zákonem stanovené podmínky pro spolužijící osobu. Spory o dědické právo vznikají často i při jednání ve věci samé, které je notářem – soudním komisařem nařízeno s tím, že by mělo být konečné, ale účastníci předloží např. další závěť zůstavitele, ohledně jejíž pravosti a platnosti nenastane mezi všemi nebo jen mezi některými potenciálními dědici shoda.

Zpravidla až při jednání ve věci samé vznikají spory o aktiva a pasiva dědictví, popř. o aktiva a pasiva společného jmění manželů.

Nezávisle na dědickém řízení mohou probíhat spory o určení vlastnictví k majetku zůstavitele, a to dle § 175y o.s.ř. – k tomu viz kapitola 4.4.

Naproti tomu žaloby oprávněného dědice mají své místo až po skončení dědického řízení a pouze za podmínky, že ten, kdo má být oprávněným dědicem, nebyl účastníkem v původním dědickém řízení. O tomto blíže kapitola 4.

Z hlediska charakteru sporů rozlišujeme spory, které spočívají jen na právním posouzení těchto skutečností, a dále spory, kdy je základem sporná skutková otázka a je nutno provádět dokazování.

Sporné skutečnosti jsou takové skutečnosti, o kterých nastala mezi účastníky shoda. Předpokladem pro rozlišení právní otázky a sporné skutečnosti je, aby sami účastníci řízení splnili svou povinnost tvrzení, tedy aby uvedli konkrétně všechny skutečnosti, jejichž existenci tvrdí nebo popírají, a všechny důvody, pro které tak činí.⁶¹

Účastník řízení o dědictví, který zpochybní platnost zůstavitelovy závěti, ale nevylíčí rozhodné skutečnosti, o něž opírá svůj závěr o neplatnosti závěti, musí být

⁶¹ DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, JAVŮRKOVÁ, Naděžda, KASÍKOVÁ, Martina, LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 1072 s. ISBN 978-80-7357-460-4. str. 867

poučen soudem o nezbytnosti uvedené skutečnosti tvrdit a o důsledcích, jestliže dané skutečnosti tvrdit nebude.⁶²

Není účelem řízení o dědictví provádět rozsáhlé dokazování a řešení sporu mezi účastníky, neboť dokazování je vyhrazeno spornému řízení.

Sporné skutečnosti mohou být pro názornost rozděleny do dvou skupin.

První skupinou jsou otázky dědického práva, kdy je například popírána závěť zůstavitele a tedy i okruh dědiců z hlediska platnosti závěti, tj., zda zůstavitel listinu vlastnoručně podepsal, zda závěť či listina o vydědění je neplatná ať už z důvodu nezpůsobilosti zůstavitele tuto listinu pořídit či proto, že důvody vydědění nebyly dány, avšak ostatní dědicové toto tvrzení popírají, dále otázky rozsahu účinnosti závěti zejména ve vztahu k neopomenutelným dědicům, otázky, zda účastník žil se zůstavitelem po dobu jednoho roku před smrtí ve společné domácnosti i otázky výkladu obsahu právního úkonu závěti.⁶³

Druhou skupinou sporných skutečností jsou otázky týkající se aktiv a pasiv dědictví, tedy nejen určení ceny, čisté hodnoty dědictví, ale zejména otázky, zda určitá věc do dědictví patří či nikoliv, zda existuje dodatečně najevo vyšlý majetek zůstavitele, otázky ceny u darování věci zůstavitelem.

V rámci dědického řízení se mohou vyskytnout skutečnosti, které ač na první pohled nemají přímou souvislost s dědictvím, neboť se týkají osob dědiců samotných (a dědické řízení je řízením především o majetku), přece v určitých případech mohou mít velký vliv např. na zjištění okruhu dědiců nebo na dědickou způsobilost či nezpůsobilost. Těmito skutečnostmi jsou otázky osobního stavu a otázky týkající se problematiky trestného činu a jeho posouzení.

Otázky osobního stavu, tzv. věci statusové, jsou taxativně uvedeny v ust. § 80 písm. a) o.s.ř. Jsou jimi řízení o rozvodu, o neplatnost manželství, o určení, zda tu manželství je či není, o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci partnerství, o určení otcovství, o osvojení, o způsobilosti k právním úkonům a o prohlášení za mrtvého. Všechny tyto statusové otázky není soudní komisař oprávněn v řízení o dědictví sám

⁶² Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21Cdo 3552/2008 ze dne 17.12.2009 in *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. 5/2010, str. 13 a násl.

⁶³ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 2428/2003 ze dne 27. ledna 2004

posuzovat (a to ani s účinky pro konkrétní řízení o dědictví), neboť k tomu jsou oprávněny jiné orgány, Závěry těchto orgánů je však soudní komisař vázán, neboť výrok rozsudku soudu o osobním stavu je závazný i pro řízení o dědictví (§ 159a odst. 3 o.s.ř.).

V dědickém řízení soudní komisař vychází z toho, že zůstavitel žil v době své smrti v platně uzavřeném manželství (resp. partnerství), že k určení či popření otcovství, popř. osvojení nedošlo, a že zůstavitel byl plně způsobilý k právním úkonům. To vše platí za předpokladu, že není prokázán opak pravomocným rozhodnutím či jinou veřejnou listinou, např. rodným listem, oddacím listem viz § 134 o.s.ř. Dědické právo, které má být založeno na příbuzenském vztahu k zůstaviteli (tj. dědické právo manžela, dětí, rodičů, sourozenců atd.) je posuzováno v dědickém řízení na základě matričních dokladů, které jsou veřejnými listinami ve smyslu § 134 o.s.ř. (rodné listy, oddací listy). Jestliže tedy bude někdo v průběhu dědického řízení v rozporu s matričními doklady tvrdit, že je v takovém příbuzenském vztahu k zůstaviteli, který zakládá jeho dědické právo jako dědice ze zákona (např. že je dítětem zůstavitele), soudní komisař nemá možnost postupovat dle § 175k odst. 2 o.s.ř., neboť se v tomto případě nejedná o skutkový spor. Nepředloží-li tato osoba v průběhu dědického řízení rozhodnutí soudu o osobním stavu, vydané na návrh podle § 80 písm. a) o.s.ř., prokazující tvrzený vztah k zůstaviteli a nesprávnost toho, co je uvedeno ve veřejné listině (matričním dokladu) nelze takovou osobu důvodně považovat za dědice a proto ani za účastníka dědického řízení ve smyslu § 175b o.s.ř.⁶⁴ Taková osoba není oprávněna podat odvolání proti rozhodnutí, které bylo v dědickém řízení vydáno.⁶⁵ V případě, že v průběhu dědického řízení bude podán návrh na rozhodnutí o otázce osobního stavu nebo již zahájené řízení nebude dosud pravomocně ukončeno (s předpokladem, že se tak v dohledné době nestane), pak soudní komisař dědické řízení přeruší dle § 109 odst. 1 písm. b) o.s.ř., neboť rozhodnutí v dědickém řízení závisí na otázce, kterou není soudní komisař oprávněn řešit, a to do doby, než bude otázka příslušným orgánem pravomocně rozhodnuta.

⁶⁴ Návrh soudu podává právě osoba tvrdící svůj vztah k zůstaviteli, popř. jej může podat i soudní komisař prokazující tvrzený vztah k zůstaviteli a nesprávnost toho, co je uvedeno ve veřejné listině (matričním dokladu)

⁶⁵ Česko. Městský soud v Praze. Usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 31/2003 ze dne 28.2.2003, a shodně i Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 369/97-26 ze dne 30.12.1997

Některé statusové otázky však po smrti zůstavitele nelze řešit vůbec, a to právě z důvodu jeho smrti. Příkladem může být otázka způsobilosti k právním úkonům zůstavitele, která může mít vliv na stanovení okruhu dědiců ze zákona či ze závěti. Pokud tedy nebyl zůstavitel zbaven způsobilosti k právním úkonům či v ní omezen za svého života, není možné po jeho smrti zahájit řízení o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům např. z důvodu zpochybnění závěti. V úvahu přichází pouze spor o dědické právo z důvodu nezpůsobilosti zůstavitele k tomuto úkonu dle § 175k odst. 2 o.s.ř. Obdobným příkladem může být otázka existence manželství, kdy po smrti jednoho z manželů nelze podat návrh na rozvod, avšak je možné zpochybnit platnost rozvodu či platnost uzavření manželství. Obojí má vliv na určení okruhu dědiců (viz § 11 a násl. zákona č. 94/1963 Sb. zákona o rodině a dle § 473 a násl. obč.z.).

Soudní komisař je rovněž v řízení o dědictví vázán pravomocným rozhodnutím příslušných orgánů o tom, že byl spáchán trestný čin a o tom, kdo jej spáchal (§ 135 odst. 1 o.s.ř. věta před středníkem). V dalších pasážích se budu věnovat pouze spojitosti trestných činů a fyzických osob.⁶⁶

V rámci dědického řízení se problematika trestných činů dotýká dvou institutů dědictví, a sice dědické nezpůsobilosti a vydědění.

Dědická nezpůsobilost postihuje jak jednání před smrtí, tak i jednání po smrti zůstavitele (§ 469a obč. z.). Dědické právo dědice odsouzeného za úmyslný trestný čin proti zůstaviteli je závislé na zůstavitelovu odpuštění. Případný spor mezi „proviniálním“ dědicem a jiným dědicem zůstavitele o otázce odpuštění nelze řešit postupem dle § 175k odst. 1 o.s.ř., nýbrž dle § 175k odst. 2 o.s.ř. neboť zde jde o posouzení skutkové.⁶⁷

Soudní komisař je povinen přihlížet ke skutečnosti spáchání trestného činu z úřední povinnosti, přičemž je vázán rozhodnutím soudu o takové skutečnosti. Pokud

⁶⁶ V současné době existuje zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim č. 418/2011 Sb. (účinný od 1.1.2012), podle kterého je možno za nezpůsobilého dědice považovat i právnickou osobu dopustí-li se trestného činu v tomto zákoně uvedeného. Česko. Zákon č. 418 ze dne 27. října 2011 o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 146, s. 5442- 5453. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=418/2011&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

⁶⁷ Česko. Městský soud v Praze. Usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 35/2001-80 ze dne 28.2.2001, in KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny, *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně, roč. 2011, č. 4, str. 8

k projednání trestného činu dosud nedošlo, je soudní komisař oprávněn posoudit otázku, zda jednání dědice vykazuje znaky skutkové podstaty trestného činu, jako otázku předběžnou (ovšem jen s účinky pro řízení o dědictví) nebo řízení o dědictví přerušit do doby skončení trestního řízení.

V případě vydědění z důvodu uvedeného v § 469a odst. 1 písm. c) obč.z. odpadá posuzování spáchaného jednání soudním komisařem, neboť ke spáchání trestného činu musí dojít za života zůstavitele a v tomto smyslu musí znít i exheredační důvod v listině o vydědění. Je však možné, že pokud by z jakéhokoliv důvodu vyděděný dědic dědil, může přijít na pořad jednání posouzení jeho případné dědické nezpůsobilosti.

V následujících kapitolách bych se pokusila rozebrat jednotlivé druhy sporů, které mohou v rámci řízení o dědictví nastat. Pro přehlednost jsem jednotlivé druhy sporů rozčlenila do samostatných kapitol s tím, že v každé z nich jsou uvedeny příklady skutkového a právního posouzení. Jsem si vědoma toho, že v rámci řízení o dědictví mohou mezi účastníky nastat nejrůznější spory, a proto následující výčet je pouze příkladný.

3.8.1. Spory o dědické právo

Do této kategorie patří jednak spory, které mají vliv na dědické právo určité osoby vůbec, a to v tom smyslu, že podle výsledku sporu tato osoba buď dědicem je nebo není a dále spory o rozsah dědického práva, tedy zda určitému dědici náleží z dědictví dědický podíl větší či menší.

Dle platné právní úpravy se dědí ze zákona, ze závěti nebo z obou těchto důvodů, přičemž nenabude-li dědictví dědic ze závěti, nastupují místo něho dědici ze zákona. Nabude-li se ze závěti jen část dědictví, nabývají zbývající části dědici ze zákona (§ 461 obč.z.). Dědictví, jehož nenabude žádný dědic, připadne státu dle § 462 obč.z. Dědické skupiny jsou v současné právní úpravě čtyři a jsou upraveny v hlavě druhé §§ 473 až 473a obč.z., dědění ze závěti následuje v hlavě třetí, §§ 476 až 480 obč.z. Spory o dědické právo mohou nastat jak v rámci jednotlivých dědických skupin, tak i v rámci dědění ze závěti, tak i v případech, kdy se dědí z obou těchto titulů.

Ve sporech, které mají vliv na dědické právo určité osoby vůbec, a to v tom smyslu, že podle výsledku sporu tato osoba buď dědicem je nebo není, se zpravidla se jedná o situaci, kdy někdo o sobě tvrdí, že je zůstavitelovým dědicem a popírá tak

dědické právo jiné osoby. Dědické tituly těchto osob se tak vzájemně vylučují, a to buď částečně nebo zcela. Spor se tedy projevuje jednak v tom, kdo má být účastníkem dědického řízení, tj. s kým má být nadále jednáno a kdo má mít možnost vykonávat svými procesními úkony vliv na průběh a výsledek řízení a jednak v tom, kdo z hlediska hmotného práva bude zůstavitelovým nástupcem práv a povinností. Vzhledem k tomu, že účastenství v dědickém řízení odráží hmotné právo,⁶⁸ nelze tento spor řešit až v konečném usnesení o dědictví. Soudní komisař musí jednat v řízení o dědictví s tím, koho lze důvodně považovat za dědice, přičemž dědicem je osoba, které svědčí dědický titul ze zákona, ze závěti nebo z obou důvodů (§ 461 obč.z.) a která dědictví přijme, popř. se chová jako dědic (§ 463 obč.z. a contrario a § 465 obč.z.). Podmínkou je, aby měla způsobilost k právům dle § 7 odst. 1 a § 18 odst. 1 obč.z. a aby nebyly dány důvody dědické nezpůsobilosti dle § 469 obč.z.

Dědění ze zákona zpravidla v praxi nepřináší, až na výjimky popsané dále v textu, příliš mnoho sporů, neboť vymezení jednotlivých dědických skupin je zákonem přesně stanoveno. Složitější případy nastanou, je-li zanechána závěť, neboť k té se musí vždy vyjádřit případný dědic ze zákona, popř. stát, který by nabyl dědictví jako odúmrť. Příkladem takových konkurujících si dědických titulů může být případ zůstavitele, jenž zanechal jako jediného dědice ze zákona svého otce, ale o svém majetku zároveň pořídil závěť ve prospěch bývalé manželky. Pokud by otec neuznal závěť zůstavitele za pravou a platnou, domáhal se svého dědického podílu a popíral dědické právo dědičky ze závěti třeba jen tím, že by tvrdil, že zůstavitel zanechal další závěti, pozdější, ve prospěch otce či jiné osoby, avšak žádné důkazy o existenci dalších závětí by nepředložil, jedná se o právní posouzení okruhu dědiců. Při použití ustanovení § 175 k odst. 1 o.s.ř., soudní komisař sám vyšetří podmínky dědického práva obou potenciálních dědiců a jedná dále s tím, o němž lze mít důvodně za to, že je dědicem dle ustanovení § 175b o.s.ř., neboť tento je účastníkem dědického řízení.⁶⁹ V uvedeném případě by tedy soudní komisař jednal s bývalou manželkou jako závětním dědicem. Pokud by otec zpochybnil zůstavitelovu závěť námitkou, že byla pořizena pod nátlakem

⁶⁸ V dědickém řízení se jedná jako s účastníkem řízení s tím, o kom lze mít důvodně za to, že je zůstavitelovým dědicem.

⁶⁹ NÝVLTOVÁ, M.: Poučovací povinnost při aplikaci ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. ve světle nálezů Ústavního soudu, *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně.roč. 2006.č. 6, str. 188 a násl.

nebo že zůstavitel v době sepsání nebyl způsobilý k právním úkonům nebo že se nejedná o písmo či podpis zůstavitele, jde o skutkový spor, který je nutno řešit ve sporném soudním řízení na základě usnesení dle § 175k odst. 2 o.s.ř.

Příkladem právního posouzení dle § 175k odst. 1 o.s.ř. je i případ, kdy před potvrzením nabytí dědictví ten, komu svědčí dědický titul, tvrdí, že dědicem není a své dědické právo popírá.⁷⁰ Tento případ však bude spíše ojedinělý, nicméně ve své praxi jsem se setkala se situací, kdy syn byl dle sdělení Centrální evidence obyvatel veden jako syn zůstavitele, avšak z jeho rodného listu byly zjištěny nesrovnalosti v zápise rodiče – cizince. Pakliže bude z dostupných evidencí a důkazů zjištěno, že zápis v centrální evidenci je správný a syn bude i nadále tvrdit, že není synem zůstavitele, bude vydání usnesení dle § 175k odst. 1 o.s.ř. namístě.⁷¹

Jak bylo uvedeno výše, může v rámci dědění ze zákona nastat spor o dědické právo v případě dědického titulu, který je založen na vedení společné domácnosti (§ 474 odst. 1 a § 475 odst. 1 obč.z.). Společná domácnost jako pojem není v platném občanském zákoníku nikde vymezena, pouze v § 115 obč.z. je upraven pojem domácnost. Společná domácnost ve smyslu podmínky k uplatnění dědického práva je vymezena dle současné judikatury tak, že znakem společné domácnosti jsou skutečnosti, že zůstavitel a osoba či osoby spolužijící žili společně v jednom nebo více bytech (k naplnění znaků společné domácnosti proto nepostačují např. občasně návštěvy), pečovali o společnou domácnost, tj. společně uhrazovali náklady na své potřeby, a to po dobu nejméně jednoho roku před smrtí zůstavitele nebo na něho byli odkázáni výživou. Společnou domácnost představuje pouze skutečné a trvalé soužití, v němž členové domácnosti přispívají k úhradě a obstarávání společných potřeb nikoli pouze příležitostně, popř. pouze na společných dovolených, nebo bez rozlišování hospodaření s příjmy členů domácnosti. Tedy spolužijící fyzická osoba musí žít ve společné domácnosti, jako by byla členem rodiny.⁷² Vyskytne-li se tedy takový spor, soudní komisař nemůže zkoumat, jak se vedení společné domácnosti projevovalo, zda

⁷⁰ Česko. Krajský soud v Brně. Usnesení Krajského soudu v Brně sp. zn. 18 Co 265/98 ze dne 23. 4. 1999

⁷¹ V praxi bude spíše výjimkou, pokud dědic bude tvrdit, že není dědicem zůstavitele, nicméně lze si takovou skutečnost představit v případě, že se bude jednat o dědictví se značným množstvím pasiv.

⁷² Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 3233/2009 ze dne 27.10.2010

zůstavitel a spolužijící osoba bydleli společně, zda společně obstarávali potřeby pro domácnost, z jakých prostředků, v jaké době byla společná domácnost vedena, zda tento stav trval ještě v den úmrtí zůstavitele, neboť není oprávněn tento spor řešit. Spor o to, zda byly podmínky společné domácnosti naplněny, je skutkovým sporem ve smyslu § 175k odst. 2 o.s.ř. a je pouze v pravomoci soudu. Na sporné soudní řízení bude soudním komisařem odkázán formou usnesení ten, jehož dědické právo je méně pravděpodobné. Touto odkázanou osobou je v tomto případě spolužijící osoba, neboť dědické právo ostatních dědiců ze zákona, kteří přicházejí v úvahu, jsou osoby, jejichž vztah k zůstaviteli je dán příbuzenským poměrem.

K pojmu společná domácnost jsem v judikatuře našla rozhodnutí Lidového soudu civilního v Praze sp.zn. 5C 185/59, které je dle mého názoru použitelné i v současné době.⁷³ Ve zkoumaném rozhodnutí nastal spor o to, zda byla vedena společná domácnost, ve které byli zůstavitel společně se svou hospodyní a syn zesnulé manželky zůstavitele se svou manželkou. Syn tvrdil, že společná domácnost byla naplněna, tedy oba s manželkou jsou osoby spolužijící, neboť šlo o bydlení ve společném bytě, o společnou úhradu nákladů bydlení a o určité projevy přízně, dané příbuzenstvím. Nicméně zůstavitel žil se svou hospodyní uzavřeně, životní potřeby si hradil ze svého, kryl jen výdaje s nájemným a platbami s bydlením spojenými zhruba na polovic, citové vztahy, zejména v době nemoci doma, byly minimální, syn se svou manželkou náklady na společnou domácnost hradili jen zčásti. Soud tehdy dovodil, že společnou domácností je třeba rozumět skutečné spolužití více osob ve spotřebním společenství, kdy jednotliví členové přispívají k úhradě společných potřeb podle svých možností a schopností, podle potřeb se podílejí členové domácnosti též na nákladech společného bydlení nebo stravování, ošacení, zábavy, výletů, prázdninových pobytů. Zásadním určením bylo, že bydlení několika osob ve společném bytě není ještě společnou domácností, i když snad nájemné, plyn, elektřina a jiné platby nesou všichni společně rovným dílem, jestliže jinak si každá osoba žije na svůj účet a k ostatním nemá bližšího hospodářského ani citového vztahu.⁷⁴

⁷³ Nutno však mít na zřeteli, že dle platné právní úpravy nemůže být dědicem ze zákona v rámci jedné dědické skupiny potomek a spolužijící osoba (§ 473 a násl ObčZ).

⁷⁴ R 5C 185/59

Rovněž další zákonný pojem odkázanost výživou na zůstavitele domácnosti (§ 474 odst. 1 a § 475 odst. 1 obč.z.) je stanoven judikaturou soudů, které již v minulosti dovodily, že taková odkázanost výživou nemusí vyplývat jen z vyživovací povinnosti podle zákona o rodině, ale může být také faktická. Tedy tento požadavek odkázanosti je splněn vždy tehdy, jestliže zůstavitel i bez této ze zákona vyplývající povinnosti zcela nebo významnou měrou zajišťuje pokrytí všech potřeb výživy dědice, přičemž v druhém případě nezáleží na tom, jakým způsobem a z jakého (právního) důvodu jsou zbývající potřeby výživy takové osoby pokryty.⁷⁵ Právním sporem ve smyslu § 175k odst. 1 o.s.ř. by mohlo být posouzení postavení osoby, která je odkázána výživou na zůstavitele.

Druhým okruhem sporů jsou spory o rozsah dědického práva, tedy, zda určitému dědici náleží z dědictví dědický podíl větší či menší. Příkladem sporů o dědické právo může být spor zletilého potomka o absolutní neplatnost závěti ve prospěch jiného potomka. Zde nejde o změnu okruhu dědiců, jak tomu bylo v případech výše uvedených, ale jde o to, zda se závěť neuplatní vůbec a opomenutý potomek bude dědit ze zákona celý svůj podíl, nebo zda potomek jako neopomenutelný dědic bude dědit v důsledku relativní neplatnosti závěti polovinu svého podílu podle § 479 obč.. K výkladu sporů ohledně závětí viz samostatnou kapitolu 3.8.3.

Se spory o rozsah dědického práva souvisí i spory mezi dědici o skutečnostech rozhodných pro započtení daru na dědický podíl některého z dědiců. Otázku započtení daru na dědický podíl dědice řeší soud v řízení o dědictví při rozhodnutí o potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů (§ 484 obč.z.) jako právní otázku. Postup podle ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. není v takovém případě možný. Důvodem pro to je, že požadavek, aby soud určil, že konkrétní darování zůstavitele bylo obvyklým darováním (§ 484 věta druhá obč.z.), neodpovídá předpokladům žaloby o určení dědického práva ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. Případný výsledek takového sporu není způsobitelný ovlivnit dědické právo některého z dědiců, neboť neřeší případnou otázku, zda účastník je či není dědicem.⁷⁶

⁷⁵ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 3233/2009 ze dne 27.10.2010 in *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč. 2011.č. 2, str. 29

⁷⁶ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 30 Cdo 889/2002 ze dne 26.6.2003

V případě sporu, zda došlo či nedošlo k darování, resp. o jaký dar se jednalo, se řeší rozsah dědického práva obdarovaného dědice a současně s tím i dědiců ostatních. Pokud jde o situaci, zda je možné určité osobě dědice započítat to, co získal od zůstavitele, jde o právní posouzení, které lze řešit postupem podle § 175k odst. 1 o.s.ř. Jde-li však o situaci, že je mezi účastníky dědického řízení sporné, zda dědic obdržel věc od zůstavitele za jeho života bezplatně či za úplatu, jde o spor, který má skutkovou povahu, který soud řeší postupem § 175k odst. 2 o.s.ř.⁷⁷

Postup soudního komisaře v případech právního posouzení je zřejmý, neboť je v postavení soudu a právní otázku musí s účinky pro dané řízení posoudit. V případech sporného skutkového posouzení již soudní komisař musí vycházet z § 175k odst. 2 o.s.ř., tj. po marném pokusu o smír odkázat účastníka, jehož dědické právo je méně pravděpodobné, na soudní řízení, a to formou usnesení s tím, že je zároveň určena lhůta, dokdy je nutno podat žalobu. Určení, která osoba je tou osobou, jejíž dědické právo je méně pravděpodobné, není v zákoně přesně stanoveno, neboť záleží na konkrétních podmínkách daného sporu. Dle současné platné judikatury je v případě sporů o společnou domácnost mezi spolužijící osobou a dědici ze zákona odkázána na podání žaloby právě osoba spolužijící, neboť dědické právo ostatních dědiců ze zákona je dáno příbuzenským poměrem k zůstaviteli. Zajímavým případem sporu o dědické právo s náročnějším určením osoby, jejíž dědické právo je méně pravděpodobné, by mohl být spor o závěť sepsanou zůstavitelem ve prospěch třetí osoby, kdy jediným v úvahu přicházejícím dědicem ze zákona je spolužijící osoba, např. družka, přičemž závětní dědic tvrdí, že podmínka společné domácnosti nebyla splněna. V tomto případě ani závětní dědic ani spolužijící osoba nejsou k zůstaviteli v příbuzenském poměru. Toto posouzení bude jistě nelehké zejména v situaci, kdy tito dědicové vzájemně své dědické tituly popírají. Domnívám se však, že méně pravděpodobným dědickým právem je právo spolužijící osoby. Vycházím ze skutečnosti, že závěť, byť je napadána z nějakého důvodu, je platná, dokud nebude prokázána její neplatnost. Tedy právo závětního dědice se opírá o platný právní titul - projevenou vůli zůstavitele, na rozdíl od spolužijící osoby, která své dědické právo musí vždy prokazovat splněním zákonných podmínek. V uvedeném případě by osobou odkázanou na podání žaloby byla osoba spolužijící.

⁷⁷ Česko. Městský soud v Praze. Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 309/2002-142 ze dne 31.1.2003

3.8.2. Spory o dědickou nezpůsobilost

Pod pojmem dědická nezpůsobilost má platný občanský zákoník (§ 469) obecně na mysli těžký poklesek osoby, která má dědit, vůči zůstaviteli, kdy by bylo proti zásadám společenské slušnosti, aby takový dědic nabyl majetkovou hodnotu z dědictví. V historii byla taková dědická nezpůsobilost označována za „nehodnost“, tedy, že dědic není hoden být zůstavitelovým dědicem. Dle Obecného zákoníku občanského z roku 1811 i dle občanského zákoníku z roku 1950 se jednalo zločin proti zůstaviteli či dalším příbuzným v zákoně vyjmenovaným nebo zavrženíhodné jednání proti poslední vůli s tím, že takový dědic nedědil, ledaže mu zůstavitel čin odpustil. Dědění potomků, při zákonné posloupnosti upravoval § 541 o.z.o. Kromě zločinu bylo ještě dle o.z.o. z roku 1811 důvodem nezpůsobilosti také donucení zůstavitele k pořízení závěti nebo podvodné svedení k jejímu sepsání, překažení prohlášení či změny poslední vůle a též potlačení již zřízeného posledního pořízení. Úprava dědické nezpůsobilosti v občanském zákoníku z roku 1950 byla obdobná jako v nyní platné úpravě, bylo však výslovně stanoveno, že na takového dědice se pohlíží, jako by se smrti zůstavitele nedožil (§ 525 o.z.).

Dle současné právní úpravy (§ 469 obč.z.) tedy nedědí ten, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům anebo zavrženíhodného jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle, přičemž výčet těchto osob je taxativní.⁷⁸ Dědická nezpůsobilost postihuje jak dědice ze zákona, tak i dědice ze závěti a nastává ipso iure, tedy již samotným činem, aniž by zůstavitel k tomu navíc musel sepisovat nějakou listinu (jako je tomu v případech vydědění), a to v celém rozsahu, nikoli jen zčásti. Není tedy třeba žádného zůstavitelova projevu vůle. Za jistých okolností však dědic dědit může, ačkoliv je zde důvod dědické nezpůsobilosti, a to tehdy, jestliže mu zůstavitel tento čin odpustil.

Spor o dědickou nezpůsobilost tedy může nastat v případě, kdy vyjde najevo spáchání trestného činu vůči osobám uvedeným v § 469 obč.z. nebo zavrženíhodné jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle anebo ohledně projevu odpuštění.

⁷⁸ Ačkoliv je registrovaný partner z hlediska dědění postaven naroveň manželovi, nebyl do tohoto ustanovení zařazen.

V případech spáchání trestného činu nebude posouzení nezpůsobilosti jistě činit velké potíže, spáchání úmyslného trestného činu je vždy důvodem dědické nezpůsobilosti, aniž by bylo nutné zahájení trestního stíhání, odsouzení nebo i zánik trestního postihu v důsledku amnestie, abolicie nebo promlčení.⁷⁹ Nicméně v těchto případech soudní komisař bude závislý na závěru orgánů činných v trestním řízení.

Zda jednání dědice naplňovalo znaky zavrženíhodného jednání či nikoli bude otázkou skutkovou, a tedy bude nutno v tomto případě postupovat dle § 175k odst. 2 o.s.ř. Otázkou je, jaké jednání lze podřadit pod pojem zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle. Z ustanovení § 469 obč.z. plyne, že nemusí jít o jednání, které naplňuje znaky trestného činu. Může to být jednání, které jednak omezuje svobodnou vůli zůstavitele ve vztahu k projevu poslední vůle a jednak jednání směřující proti samotnému projevu poslední vůle. Příkladem prvního jednání může být donucení k pořízení závěti, příkladem druhého jednání může být padělání závěti.⁸⁰ Dle mého názoru to, že potomek prohlásí, že nesouhlasí se závětí, že by ji nejradši roztrhal a listinu s projevem poslední vůle opovržlivě odhodí zpět na stůl, aniž by ji skutečně poškodil, nelze posoudit jako zavrženíhodné jednání, pokud tak potomek činí pouze v momentálním rozčilení. Dovedla bych si však představit pod pojmem zavrženíhodné jednání snahu potomka o zničení listiny či její padělání s úmyslem dosáhnout pro sebe lepšího postavení.

Posouzení, zda došlo k odpuštění, je dle mého názoru otázkou skutkovou. Vzhledem k tomu, že zákonem není stanovena forma tohoto odpuštění, je možné, aby se tak stalo i konkludentně, avšak i v tomto případě praxí dovozovanou podmínkou je, aby takový projev vůle nevzbuzoval pochybnost o jeho obsahu. Při výslovném projevu odpuštění, např. povolání takové osoby za dědice v závěti, sepsané následně po činu, zřejmě nebude žádných pochybností. Spornou však může být situace, kdy existuje závěť zůstavitele, ve které však není uvedeno kromě ustanovení dědice a rozdělení majetku nic dalšího a zároveň vyjde najevo čin dědice způsobující dědickou nezpůsobilost. Domnívám se, že bez dalšího nelze na tento projev vůle hledět jako na konkludentní

⁷⁹ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7201-674-7. str 25

⁸⁰ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0. str. 810

odpuštění činu (nastal – li čin před sepsáním závěti) a při sporu mezi dědici o obsah tohoto prohlášení je nutné postupovat dle § 175k odst. 2 o.s.ř. stejně jako v případě, kdy byl dědic pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin proti zůstaviteli a zda byl zůstavitelem tento čin tomuto dědici odpuštěn nebo nikoli.⁸¹

V případech, že vyjde najevo dědická nezpůsobilost, je otázkou, kdo má být osobou odkázanou na podání žaloby. Dle mého názoru by to měl být dědic, který by jinak dědil, obdobně jako je tomu v případě vydědění. Vycházím přitom ze systematického zařazení v zákoně (§ 469 a § 469a obč.z.) a z toho, že tyto dvě úpravy mají mnoho společného. Společnou snahou je vyloučit z dědění osoby, jež se vůči zůstaviteli nějak provinily. Přesto se však se tyto úpravy liší. Vydědění je vázáno na projev vůle zůstavitele oproti následkům dědické nezpůsobilosti, které nastávají ipso iure. Rozdílný je i okruh osob, které postihuje. Vydědění je možné vztáhnout pouze na potomky, oproti tomu dědickou nezpůsobilost na každého dědice. Rozdíl je i ve fázi odpuštění. To není u vydědění vůbec stanoveno, ačkoliv, pokud zůstavitel svůj projev vůle vydědění odvolá, popř. vyděděného určí svým dědicem v závěti, je možno na takový projev vůle hledět jako na odpuštění. U dědické nezpůsobilosti je možné za odpuštění považovat zřejmě i konkludentní jednání zůstavitele vůči nehodnému dědici, na rozdíl od úpravy vydědění, která vyžaduje konkrétní projev vůle formou stanovenou zákonem (k vydědění viz kapitolu 3.8.4.).

3.8.3. Spory o závěť

Vyřešení otázky platnosti závěti má význam nejen hmotněprávní, tedy kdo vstoupí do práv a povinností zůstavitele, ale i procesněprávní, tj. s kým bude soudní komisař jednat jako s účastníkem řízení. Pokud sepsáním závěti chce zůstavitel změnit podle svého přání zákonnou posloupnost, je nutné, aby toto poslední pořízení vyhovovalo všem požadavkům zákona, které jsou na něj kladeny. Jedině tak je možné, že bude zcela naplněna zůstavitelova vůle o tom, kdo má dědit a s jakým podílem a předejít tak sporům mezi dědici zůstavitele.

Dědění ze závěti (§ 476 a násl. obč.z.) je založeno na projevu vůle zůstavitele, který sám určuje, kdo a v jakém rozsahu má být jeho dědicem a v případě, že je závěť

⁸¹ *Ad notam : notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč.2001.č. 3, str. 62

platná, nastupují namísto dědiců zákonných dědicové závětní.⁸² Právo neopominutelných dědiců tím není dotčeno.

Závěť je právní teorií definována jako formální, jednostranný, osobně učiněný a kdykoliv odvolatelný projev vůle zůstavitele o tom, komu má v případě jeho smrti připadnout jeho majetek. Předpokladem platné závěti jsou náležitosti osoby, vůle, projevu vůle, obsahu a předmětu závěti, dále závěť nesmí odporovat zákonu, obcházet jej anebo se přičít dobrým mravům (§ 39 obč.z.). Jde o projev vůle, který může být učiněn pouze výslovným jednáním, tj., jde o právní úkon vyjádřený slovy, který je nutno dle § 35 odst. 2 obč. z. vykládat nejenom podle jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. Vznikne-li pochybnost o obsahu právního úkonu z hlediska jeho určitosti nebo srozumitelnosti, je třeba pokusit se pomocí výkladu právního úkonu o odstranění takové nejasnosti. Podle ustálené judikatury soudů výklad právního úkonu může směřovat jen k objasnění toho, co v něm bylo projevováno, a vůle jednajícího se při výkladu právního úkonu vyjádřeného slovy uplatní pouze, není-li v rozporu s jazykovým projevem; tato pravidla se uplatní i při výkladu písemného právního úkonu včetně takového, který lze platně učinit jen písemně. V případě, že nejasnost právního úkonu nelze odstranit ani pomocí výkladu projevu vůle, je právní úkon neplatný (§ 37 odst. 1 obč.z.). Pomocí výkladu právního úkonu přitom není dovoleno měnit smysl a obsah jinak jasného právního úkonu.⁸³

Dle platného občanského zákoníku je pro závěť stanovena obligatorní písemná forma pod sankcí absolutní neplatnosti (§ 40 odst. 1 obč.z.) a lze ji poříditi třemi způsoby, přičemž pro dva z nich jsou stanoveny náležitosti přímo v občanském zákoníku, a pro třetí způsob jsou stanoveny náležitosti v notářském řádu. Zůstaviteli je tedy dáno na výběr, zda pořídí závěť vlastní rukou, v jiné písemné formě za účasti svědků nebo ve formě notářského zápisu, pokud nespadá do určité kategorie osob, pro které jsou stanoveny určité omezující podmínky. Zpřísněné požadavky pro poslední pořízení (§§ 35 a 476 a násl. obč.z.) jsou odůvodněny tím, že závěť se uplatní až

⁸² ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7, str.1233

⁸³ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 427/2008 ze dne 22. 5. 2009

v době, kdy už ten, kdo ji pořídil, nebude naživu a kdy už nebude možno jeho prostřednictvím zjistit, zda vůbec zamýšlel závěť zřít a co v ní sledoval. Není tedy možné poříditi závěť jménem zastoupené osoby, např. na základě speciální plné moci⁸⁴. Právní úprava závěti z hlediska podstatných náležitostí prošla od předchozích právních úprav do současného stavu určitým vývojem. Obecný zákoník občanský z roku 1811 obsahoval podrobnou úpravu posledního pořízení s preferencí dědění na základě závěti před děděním na základě zákona. Zajímavé bylo ustanovení o tom, kdy závěť byla definována jako pořízení, kterým zůstavitel zůstavuje jedné nebo několika osobám pro případ smrti odvolatelně svoje jmění nebo jen jeho část (§ 552 o.z.o.). V tomto zákoně bylo výslovně stanoveno, že závěť je odvolatelným úkonem. Velká část ustanovení o dědění ze závěti byla věnována formě závěti, požadavkům na projev vůle, na nezpůsobilost k poslednímu pořízení, na platnost závěti, podrobné bylo ustanovení o náhradním dědici, o odkazech i omezeních závěti. V § 553 o.z.o. bylo stanoveno, že: „Je-li v posledním pořízení ustanoven dědic, nazývá se toto závětí; obsahuje-li však pouze jiná opatření, nazývá se dovětkem.” Závěť mohla být pořízena formou mimosoudní nebo soudní, písemně nebo ústně, se svědky nebo beze svědků (§ 577 o.z.o.).⁸⁵ Byla připuštěna allografní závěť s vlastnoručním podpisem a třemi svědky, rovněž i ústní závěť se třemi svědky. Soudní závěť byla pořizována přímo do protokolu (§ 588 o.z.o.). Mimo to znal Obecný zákoník občanský z roku 1811 i závěti v mimořádných událostech jako např. za námořní plavby, v místech nákazy. Oproti současnosti byla tehdy přípustná společná závěť manželů i dědická smlouva mezi manželi (§ 1248 a 1249 o.z.o. ve srovnání s platným § 476 odst. 1 a 3 obč.z.).

Občanský zákoník z roku 1950 definoval závěť jako jednostranný projev vůle zůstavitele, kterým tento osobně činí pořízení o svém majetku (§ 534 o.z.) s tím, že forma závěti byla připuštěna holografní či allografní s vlastnoručním podpisem a dvěma svědky, v případě, že zůstavitel nemohl číst nebo psát, se třemi svědky nebo tzv. veřejná závěť pořízená před soudem či notářem. Forma notářského zápisu byla povinná pro

⁸⁴ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. s.1236 a shodně rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 CDO 2968/2006 ze dne 20.03.2008

⁸⁵ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str.1234

závěti nezletilých, kteří dovršili 15. rok věku a dále osob slepých, hluchých, osob, které nemohly číst a němých, které nemohly psát. Povinnou náležitostí bylo uvedení dne, měsíce a roku sepsání závěti (§ 541 odst. 2 o.z.).⁸⁶

Občanský zákoník z roku 1964 zredukoval počet ustanovení ohledně dědění ze závěti na pět (§ 476 až 480 obč.z.) s tím, že původně obsahoval pouze dvě formy závěti, a to holografní a závěť psanou notářským zápisem, přičemž úplně setřel rozdíl mezi dědicem a odkazovníkem (odkazovník nabýval pouze jednotlivé věci z pozůstalosti, tj. to, co mu zemřelý odkázal, avšak nebyl brán jako dědic a neodpovídal za dluhy dědictví). Nadále byl nabyvatel jednotlivé věci považován za dědice (§ 470 odst. 1 a 2, § 477 obč.z.). Novelou občanského zákoníku s účinností od 1.1.1992 byla rozšířena pořizovací volnost zůstavitele o další formy závěti, obnovena možnost pořídit závěť pro nezletilého staršího 15. let a zavedena možnost zřídit závěť nadaci, resp. nadační fond. Na tomto místě bych podotkla, že platný občanský zákoník v pasáži o dědictví nerozlišuje mezi termínem pořizovatel pro osobu žijící a pořizující závěť a termínem zůstavitel, který se spíše vztahuje již na zemřelou osobu a jednotně užívá pojmu zůstavitel.

Co do základních náležitostí závěti, včetně otázek srozumitelnosti a určitosti, by se případné spory řešily postupem dle § 175k odst. 1 o.s.ř. Otázky skutkového posouzení - např. vlastnoručního písma či podpisu zůstavitele, nátlaku, svobodné vůle, způsobilosti zůstavitele, odvolání závěti - včetně případného sporu o výklad obsahu závěti, který by vycházel z rozdílných tvrzení o skutkových okolnostech rozhodných pro posouzení dědického práva, by bylo nutné řešit dle § 175k odst. 2 o.s.ř.⁸⁷

Následující pasáže rozvádí jednotlivě vybrané instituty, mající vliv na otázku platnosti závěti.

a) Věk

Schopnost fyzické osoby platně pořídit o svém majetku závěť je vázána na plnou způsobilost k právním úkonům, tedy na dovršení 18. roku života, výjimečně na nabytí

⁸⁶ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1235

⁸⁷ SJ 72/2004 in FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2006, 494 s. ISBN 80-7357-182-x. str. 95

zletilosti po 16. roce života uzavřením manželství (§ 8 obč.z. a § 194 a násl. o.s.ř.). Vzhledem k závažnosti tohoto právního úkonu je zcela vyloučeno, aby platnou závěť pořídila osoba nezletilá s jednou výjimkou, a to u osob, které dovršily 15. rok věku, jež mohou platně pořídit závěť pouze ve formě notářského zápisu (§ 476d odst. 2 obč.z.). Závěť ve formě notářského zápisu pro tyto osoby je optimálním řešením vzhledem ke spolupůsobení notáře u sepisu a k poučení o povaze úkonu, jeho významu a závažnosti a v neposlední řadě i vzhledem k náležitému formulování zůstavitelovy vůle. V tomto případě se ani nevyžaduje přítomnost zákonných zástupců či následné schválení projevu vůle opatrovnickým soudem. Případné námitky dědiců ohledně přítomnosti zákonného zástupce či schválení úkonu opatrovnickým soudem by tedy byly liché a spor by se řešil dle § 175k odst. 1 o.s.ř.

Rozhodující je určení věku zůstavitele v době pořízení závěti, což bude zřejmé z data pořízení, tedy např. u holografní závěti to bude doba, kdy byl text napsán a uzavřen datem a podpisem. Dle mého názoru zde v této oblasti nebude příliš mnoho sporů.

b) Duševní stav

Duševní stav bývá častou námitkou proti platnosti poslední vůle. Plná způsobilost k právním úkonům se nabývá dovršením 18.roku života a v dědickém řízení se vychází z toho, že tuto způsobilost zůstavitel nepozbyl, není – li prokázán opak.

Nicméně za života jedince se mohou vyskytnout situace, které mohou vést k nezpůsobilosti závěť pořídit. Jsou to jednak situace, kdy pro duševní poruchu, která není jen přechodná, je osoba zbavena či omezena ve způsobilosti k právním úkonům a jednak situace, kdy jinak k právním úkonům plně způsobilá osoba není schopna pro duševní poruchu přechodného rázu právní úkon učinit.

V prve uvedené situaci není tedy osoba, která je soudem zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům způsobilá pořídit závěť.⁸⁸ Z hlediska omezení způsobilosti sice zůstává danému jedinci v určité míře zachována jeho způsobilost k právním úkonům, nicméně odborná literatura v tomto případě není zajedno v názoru, zda osoby částečně zbavené způsobilosti k právním úkonům mohou či nemohou pořídit

⁸⁸ Dle R 20/54 osoba částečně zbavená svéprávnosti nemůže vůbec pořídit platnou závěť.

závěť. Autoři J. Mikeš a L. Muzikář zastávají názor, že osoba částečně zbavená způsobilosti k právním úkonům nemůže vůbec pořídit platnou závěť.⁸⁹ Naproti tomu komentář k občanskému zákoníku od autorů Fiala, Kindl a kol. uvádí, že závěť může pořídit i osoba částečně zbavená způsobilosti k právním úkonům, pokud rozsah omezení této způsobilosti nevylučuje pořízení závěti.⁹⁰ V současné praxi však převažuje názor výše uvedený, tj. že taková osoba nemůže platně závěť pořídit a tedy spory o rozsah tohoto omezení, zda při sepisu došlo či nedošlo k překročení rozsahu omezení ve způsobilosti k právním úkonům, nepřicházejí zřejmě vůbec v úvahu.

Rozhodujícím okamžikem pro určení platnosti či neplatnosti závěti jsou v tomto případě den sepsání závěti a den nabytí právní moci rozhodnutí soudu o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. Po tomto datu tedy nepřichází v úvahu možnost platně o svém majetku pořídit závěť, a to ani v případě tzv. světlého okamžiku⁹¹. Jedině v případě, kdy by pominuly důvody vedoucí k takovému rozhodnutí, by pak bylo možné následně od právní moci rozhodnutí soudu, kterým se ruší zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, opět sepsat závěť.

Druhým případem nezpůsobilosti pořídit závěť jsou situace, kdy závěť zůstavitele je neplatná pro duševní poruchu, která činí takovou osobu neschopnou k učinění právních úkonů (§ 38 odst. 2 obč.z.). Duševní porucha může být jen přechodná, způsobená např. nadměrným požitím alkoholických nápojů, omamných a psychotropních látek, některých druhů léčiv, či může být tento stav způsoben apatií, euforií nebo jiným traumatem. Dále se může jednat o případ, kdy bude způsobilost snížena věkem nebo nemocí. Takto může být zpochybněna i závěť sepsaná notářským zápisem. Notář sice zkoumá způsobilost osoby k pořízení závěti a vyvstane-li v průběhu sepisování notářského zápisu pochybnost o duševním stavu, pak sepsání úkonu s poukazem na tuto skutečnost odmítne, nicméně je možné, že nezpůsobilost osoby

⁸⁹ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7201-674-7. str. 55

⁹⁰ FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9. str.828

⁹¹ tzv. světlé okamžiky – světlá mezidobí (lucida intervalla), jsou okamžiky, kdy postižený duševní poruchou má po přechodnou dobu obnovenu v plné či v částečné míře jak rozumovou, tak určovací schopnost - viz ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 s. ISBN 978-80-7400-108-6, str. 348 – 349

k pořízení závěti nemusí být na první pohled patrná, neboť se osoba pořizující závěť jeví jako způsobilá a chová se „normálně“.

Po zůstaviteli, který z výše uvedených důvodů nemůže platně pořídit závěť, mohou dědit pouze dědici ze zákona, popř. může majetek připadnout státu jako odúmrť. Avšak občas se vyskytnou i pokusy účelově napadnout závěť z důvodu duševní nezpůsobilosti zůstavitele ve snaze vyloučit z okruhu dědiců závětního dědice. Spory mezi dědici ohledně duševního stavu zůstavitele není soudní komisař oprávněn řešit, nejedná se o právní posouzení, ale o skutkovou otázku, a tedy v těchto případech postupuje dle § 175k odst. 2 o.s.ř. Odkázanou osobou a tedy dědicem, jehož dědické právo je méně pravděpodobné, by v těchto případech byla osoba, která zpochybňuje platnost závěti. V následném sporu by tak na této osobě jako na žalobci bylo i důkazní břemeno.

c) Vůle

Projev vůle je jednou z důležitých podmínek platnosti každého právního úkonu. U závěti je zvlášť nutné, aby projev vůle skutečně odpovídal svobodnému jednání zůstavitele, prostému jakéhokoliv nátlaku nebo nevědomosti o tom, o čem je závěť pořizována. Závěť učiněná pod nátlakem, ať fyzickým či psychickým, bude z důvodu absence svobodné vůle zůstavitele absolutně neplatná (§ 37 odst. 1 obč.z.). Závěr o tom, zda zůstavitel pořídil závěť pod nátlakem či nikoli, není podle mého názoru závěrem právním, ale skutkovým, takže případný spor by byl řešen dle § 175k odst. 2 o.s.ř. s tím, že žalobcem (a odkázanou osobou) by byl ten, kdo tvrdí, že zůstavitel sepsal závěť pod nátlakem a na něm by leželo důkazní břemeno.

Svoboda vůle má vliv nejen na platnost sepsané závěti, ale pozdější nátlak či zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele může mít za následek dědickou nezpůsobilost, o které je pojednáno v samostatné kapitole 3.8.2.

Se svobodnou vůlí je spojena i vážnost úkonu. Tedy pokud by byla závěť učiněna žertem, aniž by zůstavitel skutečně chtěl způsobit následky v závěti uvedené, pak by taková závěť byla neplatná. Nicméně, dle mého názoru, by bylo obtížné dokazování, že zůstavitel učinil závěť žertem, obzvlášť pokud by obmyšlená osoba vzala tento projev vůle vážně a trvala na svém dědickém právu. V době posuzování závěti totiž není již zůstavitel naživu, a tak nemůže případné okolnosti sepsání závěti vysvětlit. Případný

spor by bylo nutné řešit dle § 175k odst. 2 o.s.ř., přičemž osobou odkázanou na sporné soudní řízení a tedy následným žalobcem ve sporu (o jinak formálně platnou závěť), by byla osoba, která tvrdí, že závěť byla sepsána žertem a že se jedná o neplatný právní úkon a musela by unést důkazní břemeno.

Volní stránka jednání osoby je rovněž důležitá, a to vzhledem k možnému omylu. Občanský zákoník v § 49a stanovuje, že právní úkon je neplatný, jestliže jej jednající osoba učinila v omylu, vycházejícího ze skutečnosti, jež jsou pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět. Rovněž by byl právní úkon neplatný, pokud by byl omyl touto osobou vyvolán úmyslně. Zákon ohledně omylu u závěti však neobsahuje žádné ustanovení a vzhledem k tomu, že závěť je jednostranným právním úkonem neadresovaným, nepřichází výše uvedené ustanovení občanského zákoníku vůbec v úvahu, neboť nelze vzít v úvahu otázku, zda adresát projevu vůle omyl vyvolal či zda o něm musel vědět.⁹² Nelze se však domnívat, že by podstatný omyl neměl mít vliv na platnost závěti. Příkladem může být povolání za dědice osoby, která poskytla pomoc při přírodní katastrofě, avšak později by se ukázalo, že pomoc poskytla úplně jiná osoba, než která je uvedena v závěti. Z hlediska obsahu závěti by nebylo možné, aby dědicem po zůstaviteli byla osoba zmíněná v závěti, a to kvůli podstatnému omylu v osobě dědice, avšak ani osoba, která pomoc poskytla, vzhledem k absenci jejího ustanovení v závěti.⁹³ Vůli zůstavitele totiž nelze žádným způsobem ani upravovat, ani doplňovat.

Nicméně i v případě omylu v osobě dědice bude možné, aby dědic ze závěti dědil. Příkladem bude třeba ustanovení jediné neteře závětním dědicem s uvedením nepřesného jména nebo příjmení. V tomto případě by se tedy nejednalo o omyl hraničící s vážností vůle, ale o zjevnou nesprávnost. Pokud lze vycházet z příbuzenského vztahu a je jednoznačně dovoditelné, koho měl zůstavitel na mysli, nejedná se o nepřípustné doplňování vůle zůstavitele.

Zajímavou otázkou ve sporech o závěť zůstavitele je situace, kdy zůstavitel sám napíše závěť jen s pomocí třetí osoby. V takovém případě je pro pozdější platnost

⁹² MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0. str. 68

⁹³ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7201-674-7. str. 58

holografní závěti určující charakteristický znak rukopisu zůstavitele. Není totiž možné, aby zůstaviteli byla při pořízení závěti poskytována pomoc jakýmkoli způsobem, ovlivňujícím právě charakteristické znaky jeho rukopisu. To znamená, že při psaní holografní závěti jakékoli vedení zůstavitelovy ruky, ať dominantní či nedominantní, je skutečností způsobující neplatnost dané závěti (§ 37 a násl. obč.z.).⁹⁴ V takovém případě je pak stěží možno považovat takové ustanovení za skutečný projev vůle zůstavitele.

d) Určitost a srozumitelnost projevu vůle

Požadavek určitosti závěti je kladem na osobu dědice (tedy fakt, že zůstavitel povolává určité osoby jako dědice i mimo okruh zákonných dědiců), ale i na označení předmětu dědění. Platnost závěti z hlediska určitosti a srozumitelnosti je však třeba posuzovat se zřetelem k jejímu obsahu.

Ustanovením dědice nebo dědiců v závěti (§ 477 obč.z.) zůstavitel určí, kdo bude dále nositelem jeho práv a povinností k zanechanému majetku a zpravidla též určí, jaký majetek má dědici připadnout. Neurčí-li rozsah majetku, platí ustanovení § 477 věty druhé obč.z. o stejných podílech.

Jak již bylo naznačeno výše, je možné, že zůstavitel, zejména při holografních závětech, neuvede osobu dědice příliš přesně nebo bude tato osoba určena způsobem, jak ji zůstavitel vždy nazýval. V případě, že se jedná o dědice, který je v příbuzenském vztahu k zůstaviteli, nebude jeho určení zpravidla nijak těžké. Např. dle rozsudku Krajského soudu v Brně sp.zn. 18 Co 218/93 ustanovení závěti, kterým pořizovatel poroučí svůj majetek „svým dětem“ bez uvedení bližších údajů o těchto dětech, nelze považovat za neurčité; je prokazatelné, kdo je dítětem pořizovatele, a tedy dědici budou všechny děti zůstavitele. Obdobně, pokud takto budou označeni za dědice všichni synovci, neteře a sestry, lze rovněž dovodit, kdo jimi jsou a dědí tedy všichni (viz R 54/91). Obtížnější již bude identifikace při ustanovení za dědice „rodinu Marešových, která se o mě v posledních letech vzorně starala“. I v tomto případě je třeba dle názoru K. Eliáše a současné judikatury vycházet při výkladu spíše ze snahy

⁹⁴ Česko. Nejvyšší soud. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 1744/2007 ze dne 03.04.2008

naplnit poslední vůli zůstavitele. Pokud nebude příliš obtížné zjistit, která rodina se o zůstavitele starala, je možné považovat za dědice všechny fyzické osoby, které tuto rodinu tvoří, tj. žijí ve společné domácnosti.⁹⁵

Náročnější bude zjištění dědice, který v příbuzenském vztahu k zůstaviteli není a jehož označení v závěti (např. můj soused) nevede k jednoznačnému závěru, kdo má být dědicem. V případě, že dědicem bude ustanovena právnická osoba, mohou se vzhledem ke skutečnosti, že zůstavitel je zpravidla laikem a ne osobou s právnickým vzděláním, vyskytnout formulace, kdy je za dědice povolána složka nebo útvar, který nemá právní subjektivitu nebo je určen značně nepřesně. Jde-li pouze o nepřesné určení právnické osoby, ale z jiných údajů, např. o sídle, činnosti této právnické osoby, je dovoditelné, kterou právnickou osobu měl zůstavitel na mysli a není možno ji zaměnit s žádnou další, soudím, že lze mít za to, že dědic určen je a nepřesné určení by nemělo mít za následek neplatnost závěti. Problematičtější je výklad závěti, kdy je dědicem ustanoven útvar, který právní subjektivitu vůbec nemá, např. „kostel sv. Matěje“ nebo „katedra českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy“. V těchto případech je dle K. Eliáše třeba v prvé řadě dát možnost výkladu směřujícímu k naplnění poslední vůle zůstavitele, tedy přiznání dědického práva nejbližší vyšší složce, která právní subjektivitu má.⁹⁶ Obdobně je možno nahlížet i na případ, kdy je dědicem určena příslušná organizační složka státu. Zde by tedy byl dědicem stát s tím, že příslušnost k hospodaření má mít právě tato „obmyšlená“ organizační složka. Tento výklad podporuje i usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 21 Cdo 158/2007, dle kterého je příspěvková organizace kraje subjektem způsobilým k dědění ze závěti, neboť dle z.č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech a dle z.č. 128/2000 Sb., o obcích a z.č. 250/2000 Sb., příspěvkové organizace hospodaří s peněžními dary od fyzických a právnických osob a mohou hospodařit s majetkem nabytým děděním.

V praxi se vyskytují i případy, kdy zůstavitel uvede pod textem závěti dodatek. Jedná se zejména o případ, kdy zůstavitel formuluje závěť jako dopis. Nicméně v rámci

⁹⁵ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. s. 1277 a shodně i Usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 21 Cdo 372/2001, ze dne 29. listopadu 2001

⁹⁶ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1277

závěti občanský zákoník nepřipouští žádné dodatky pod podpisem, aniž by tyto byly opětovně podepsány a datovány zůstavitelem. Pokud závěť dodatky s datem a podpisem zůstavitele obsahuje, může být co do určení okruhu dědiců či majetku neurčitá, pokud se text závěti a dodatku od sebe liší. Ze své praxe znám případ, kdy byla zůstavitelem napsána holografní závěť, a to na dvě strany jedné listiny. Na první straně listiny bylo uvedeno, že za dědice povolává svou nezletilou dceru a svou družku s tím, že na druhé straně bylo uvedeno přání, aby vše nabyla pouze nezletilá dcera. Pod podpisem a datem listiny bylo znovu uvedeno přání, aby vše nabyla pouze nezletilá dcera, aniž by však zde byl připojen podpis zůstavitele a datum. Protože je závěť prostorově uzavřena právě svým podpisem, bylo na závěť nutno nahlížet jako na neurčitou co do okruhu dědiců, neboť nebylo zřejmé, kdo má dědit. Výslovná vůle zůstavitele, aby vše dědila nezletilá dcera, uvedená pod podpisem a datem listiny, je bez právního významu.⁹⁷

Výkladové problémy mohou nastat i v případě určení majetku, který mají jednotliví dědicové nabýt. Časté jsou tyto případy v okamžiku, kdy je odkazována nemovitost nebo tzv. družstevní byt. Praxe však dovozuje, že pokud je v závěti odkazován „byt“, není rozhodné, zda se jedná o byt ve vlastnictví zůstavitele či o jeho členský podíl v bytovém družstvu. Formulace se však nevztahuje na byty nájemní.⁹⁸ V případě, že se jedná o odkázání „chaty“ či „domu“, je otázkou, zda se má závěť vztahovat i na příslušné pozemky ve vlastnictví zůstavitele. To jest, zda měl zůstavitel na mysli zůstavit nemovitosti jako celek či zda skutečně projevil vůli odkázat dědici pouze stavbu na pozemku. Volnější výklad dovozuje, že zůstavitel vyjádřil vůli převést na dědice i pozemky, ačkoliv to výslovně neuvedl. Vychází přitom ze skutečnosti, že v závěti zůstavitel neprojevil vůli dům a pozemek rozdělit. Při přísnějším výkladu by bylo nutné pozemky od domu oddělit, což by mohlo založit nepříjemný právní stav, kdy vlastníkem domu a vlastníkem pozemku pod domem budou dvě různé osoby. Obdobná situace může nastat, je-li odkazovanou nemovitostí zemědělská usedlost s vedlejšími stavbami – kolnou, dřevníkem, stodolami.

⁹⁷ FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9. str. 832

⁹⁸ K přechodu nájmu bytu viz Česko. Zákon č. 40 ze dne 26. února 1964 občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů. § 706 a násl. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1964, částka 19, s. 201-248.

Další problémy ve sporech o závěť se mohou vyskytnout v případě, kdy závětnímu dědici má připadnout finanční částka, jež však v zanechaném majetku není, a ostatní dědici jsou povinni uspokojit jeho nárok. Zde se nejedná o nepřípustné stanovení podmínky ve smyslu § 478 obč.z., avšak o způsob určení dědického podílu formou peněžité výplaty (viz rozhodnutí Městského soudu v Praze sp.zn. 24 Co 51/2001). Tato možnost byla výslovně uvedena v § 549 odst. 2 občanského zákoníku z roku 1950, dle kterého v případě, že se dědicové na splnění závěti nedohodnou, upraví toto splnění soud a přitom dbá, aby každý z dědiců přispěl tak, jak lze na něm slušně žádat.

Otázka neplatnosti závěti v případě, že zůstavitel pořídí závěť o majetku ve společném jmění manželů bez souhlasu druhého manžela, byla řešena v judikatuře pod č. R 43/1986, kde bylo stanoveno, že taková závěť není neplatná. Nahradil se tak dřívější právní názor vycházející z toho, že ohledně věcí patřících do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nemůže zůstavitel platně poříditi závěť. To v určitých případech mohlo znamenat, že by zůstaviteli byla možnost pořízení závěti zcela znemožněna.

V občanském zákoníku není stanoven jazyk závěti a je tedy možné, že závěť bude sepsána v jiném než v českém jazyce. Co se týče otázky případného sporu o srozumitelnost textu závěti, je nutné podotknout, že pokud je možné spolehlivě zjistit vůli zůstavitele pomocí překladu listiny, neměl by nastat v otázce povolání dědiců k majetku žádný problém. Jinak by tomu bylo v případě, že by jazyk listiny nebylo možné identifikovat, potom by byla závěť neplatná pro nesrozumitelnost (§ 37 odst. 1 obč.z.). Není důležité, zda zůstavitel použil v textu listiny pojmy, které občanský zákoník nezná, za předpokladu, že se jedná o pojmy, které jsou v běžné řeči užívané a s pojmy občanským zákoníkem užívanými identifikovatelné.⁹⁹ Pak by případný spor o obsah závěti v případě, že by jeden z dědiců tvrdil, že pro něj je závěť srozumitelná, bylo nutné řešit podle 175k odst. 1 o.s.ř. V případě rozdílných verzí překladů, které by mohly mít vliv např. na stanovení osoby dědice či jeho podílu, by nastalý spor bylo nutno řešit dle § 175k odst. 2 o.s.ř.

⁹⁹ NS 3 Cdon 1398/1996 in FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9., str. 186

Na závěr této kapitoly bych se chtěla zmínit o závětech ve prospěch nadace. Současný právní řád dává zůstaviteli možnost v závěti zřídit nadaci nebo nadační fond dle § 477 odst. 2 obč.z. a dle § 3 odst. 1 zákona č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech. Povinnou formou zřízení závěti je notářský zápis. Vzhledem k této formě zřejmě nepřichází v úvahu spor o platnost tohoto úkonu z hlediska jeho určitosti a srozumitelnosti projevu vůle.

e) Podpis a datum závěti

Z ustanovení § 476 odst. 2 obč.z. ani z jiného zákonného ustanovení neplynou jakákoliv pravidla pro umístění data a podpisu na listině obsahující závěť. Nicméně právní teorie i soudní praxe dovozují, že podpis musí být umístěn na úplném konci závěti, protože se jím dovršuje obsah závěti.

Ohledně podpisu na závěti je možno čerpat z dřívější úpravy, a to z Obecného zákoníku občanského, který požadoval, aby pořizovatel holografní závěti závěť „vlastní rukou podepsal svým jménem“ (§ 578 o.z.o.), přičemž takové jméno muselo zasluhovat názvu „podpis“. Postačil i podpis křestním jménem (např. na posledním pořizení, napsaném ve formě dopisu nejbližšímu příbuznému).¹⁰⁰ Současná právní úprava v § 476 odst. 2 obč.z. stanoví pouze, že závěť musí být podepsána bez bližšího určení, jakým způsobem se tak má stát. Nahlédneme-li do důvodové zprávy k aktuálnímu občanskému zákoníku, ani tam není vysvětlen důvod rozdílné formulace požadavku vymezeného ustanovením § 476a obč.z., tj. „podpis vlastní rukou“, a ustanovením § 578 o.z.o., tj. „podpis svým jménem vlastní rukou“.¹⁰¹

V ustanoveních u holografní závěti (§ 476 odst. 1 a § 476a obč.z.) je výslovně stanoven požadavek podpisu „vlastní rukou“, resp. „vlastnoruční“, který se interpretuje tak, aby se zůstavitel podepsal vlastní rukou, tedy je vyloučeno nahrazení podpisu razítkem či jiným mechanickým prostředkem.¹⁰² Současná judikatura nicméně reaguje i na případy, kdy je zůstavitel zdravotně postižen, ale jinak se může „podepsat“, tj. např.

¹⁰⁰ K tomu viz i Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 51/2008 ze dne 31. 3. 2009

¹⁰¹ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 51/2008 ze dne 31. 3. 2009

¹⁰² FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9. str. 832

nohou či za pomoci protézy. Dovojuje, že je-li tento způsob psaní u takové osoby možný a obvyklý a současně nese-li takový způsob psaní charakteristické znaky „rukopisu“ pořizovatele závěti, je možné považovat takový podpis za vlastnoruční.¹⁰³

Podepsal – li zůstavitel závěť alespoň svým příjmením, je tím splněna náležitost podpisu dle výše citovaného ustanovení, pokud o totožnosti zůstavitele nejsou žádné pochybnosti.¹⁰⁴ Nicméně stále platí, že za „podpis“ zůstavitele ve smyslu ustanovení § 476a obč.z. nelze ani v současnosti považovat text, který neobsahuje označení zůstavitele ani jménem, ani příjmením; tedy, že uvedení textu „Tvá matka“, není podpisem závěti, který požaduje citované zákonné ustanovení.¹⁰⁵

Vzhledem ke stále se rozšiřujícím možnostem použití elektronického podpisu se naskýtá otázka, zda je možné pořídít závěť s elektronickým podpisem.¹⁰⁶ Dle mého názoru nelze. Elektronický podpis je možné použít všude tam, kde to zákon výslovně dovoluje a občanský zákoník v části upravující závěť tuto možnost nezavedl. Naopak je zde stále uveden požadavek podpisu vlastnoručního, a to pod sankcí neplatnosti v případě jeho absence. Povinná náležitost vlastnoručního podpisu je stanovena i pro závěť, která nebyla napsána vlastní rukou zůstavitele s výjimkami. Těmi jsou případy, kdy zůstavitel nemůže číst nebo psát (§ 476c obč.z.) a případy, kdy je závěť sepisována formou notářského zápisu s osobami, které nemohou psát (§ 63, § 65, § 67 – 69 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), dále jen „not.ř.“).

Pokud se vyskytne spor ohledně podpisu zůstavitele s tím, že jeden nebo více dědiců tvrdí, že podpis zůstavitele na závěti není jeho, pak se jedná o skutkový spor dle § 175k odst. 2 o.s.ř.

Pokud praxe dovojuje pravidla pro umístění podpisu, v případě data je tomu jinak. Uvedením data se nedovrší obsahové náležitosti závěti a tedy datum připojené k závěti má pouze vypovídat o tom, kdy byla závěť zůstavitelem podepsána (z hlediska

¹⁰³ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 2567/2004 ze dne 29.11.2005, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 62, ročník 2006

¹⁰⁴ R 51/1984 in FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2006, 494 s. ISBN 80-7357-182-x. str. 378

¹⁰⁵ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 51/2008 ze dne 31. 3. 2009

¹⁰⁶ Česko. Zákon č. 227 ze dne 29.června 2000 o elektronickém podpisu a změně některých dalších zákonů (zákon o elektronickém podpisu) ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 68, s. 3290-3297. Dostupný také z WWW:http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=227/2000&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

vymezení svého obsahu dovršena), a umožnit tak rozlišení dřívější zůstavitelovy závěti od závěti pozdější, kterou by mohla být původní závěť zrušena (srov. § 480 odst. 1 obč. z.).

Ustanovení § 476 odst. 2 obč.z. pouze určuje, že v závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, ale se nezmiňuje o umístění. Ve všech druzích závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla pořízena, a to nejpozději v okamžiku smrti zůstavitele (§ 38 a násl., § 460, § 476 a násl. obč.z.). Datum může být uvedeno jak v záhlaví, tak i pod textem. V praxi mohou nastat spory ohledně podpisu a data závěti v případě, kdy datum v závěti chybí zcela nebo není správné a zároveň je na listině obsahující závěť připojena tzv. ověřovací doložka. Současná rozhodovací praxe však nedovoluje nahradit chybějící či nesprávné datum v závěti takovou doložkou, byť vyznačenou přímo na závěti. Důvodem pro tento postup je skutečnost, že závěť a doložka o ověření pravosti podpisu jsou dvě různé listiny.¹⁰⁷ Závěť obsahuje projev zůstavitelovy poslední vůle a ověření pravosti podpisu prokazuje, že zůstavitel závěť podepsal.¹⁰⁸ Případný spor o platnost závěti s připojenou ověřovací doložkou by se řešil dle § 175k odst. 1 o.s.ř.

Dalším možným případem sporu o platnost závěti je situace, kdy se zůstavitel splete v datu závěti a toto datum přepíše, přičemž pod přepisem je zřejmá původní číslice. Pokud všichni dědicové uznají přepsané datum na závěti za správné, pak by žádný spor nenastal. V opačném případě by bylo nutné odkázat dědice na sporné řízení dle § 175k odst. 2 o.s.ř. s tím, že žalobcem by byl ten z účastníků, který by tvrdil, že závěť zůstavitele je neplatná.

V případě, že existuje listina obsahující poslední vůli s datem, které se v textu listiny několikrát opakuje, mohou nastat dva druhy sporů. Za prvé spor účastníků o význam umístění data v závěti pro posouzení její platnosti, který je sporem, jež by mohl být v řízení o dědictví po zůstaviteli vyřešen postupem soudu ve smyslu ustanovení § 175k odst. 1 o.s.ř. A za druhé spor účastníků o to, zda konkrétní datum je

¹⁰⁷ viz např. Česko. Zákon č. 358 ze dne 7.května 1992 České národní rady o notářích a jejich činnosti (notářský řád) ve znění pozdějších předpisů. § 6, 72 odst. 1 a 2, § 74 odst. 1. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1992, částka 73, s. 1999- 2013. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=358/1992&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

¹⁰⁸ R 25/2006 in FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2006, 494 s. ISBN 80-7357-182-x. str. 390 a násl.

datem, kdy byla listina zůstavitelem podepsána. Takový spor je nepochybně sporem, kdy skutková tvrzení účastníků o rozhodných okolnostech nejsou shodná, a proto k vyřešení takového sporu je nutno dospět pouze postupem ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř.¹⁰⁹

f) Odvolání a zrušení závěti

Testovací volnost zahrnuje i možnost zrušení závěti či jejího odvolání a jakýkoli úkon, kterým by se zůstavitel zavazoval, že nenapíše novou závěť či již pořízenou závěť nezruší, by byl od počátku nicotný. Jde o osobní úkon zůstavitele, který musí mít v době učinění tohoto zrušení závěti plnou pořizovací způsobilost (§ 38 odst. 2 obč.z.). Nezletilý, který dosáhl věku 15. let, může závěť zrušit jen formou notářského zápisu, a to buď odvoláním závěti či pořízením závěti nové.

Dle § 480 odst. 1 obč.z. se závěť zrušuje platnou závětí pozdější, pokud vedle ní nemůže obstát, anebo odvoláním závěti; odvolání musí mít formu, jaké je třeba k závěti. Dle odst. 2 stejného ustanovení zůstavitel zruší závěť také tím, že zničí listinu, na níž byla napsána.

Prvním způsobem zrušení závěti je zřízení další, nové závěti. Pozdější závěť pak nahrazuje závěť dřívější v tom rozsahu, ve kterém dřívější závěť již nemůže obstát. Jestliže například zůstavitel za dědice veškerého svého majetku ustanovil dědice A a v pozdější závěti za dědice veškerého majetku povolal dědice B, pak je dědicem osoba B. Závěť dřívější nemusí obstát buď jako celek anebo i částečně. Např. pokud dědicem veškerého majetku v dřívější závěti je osoba A, a v pozdější závěti jsou ustanoveni dědicové tak, že dědicem vkladní knížky je osoba B a dědicem auta a obrazu osoba C, jsou celkem tři dědicové. Tedy pozdější závěť ruší dřívější jen ohledně auta, obrazu a vkladní knížky, kterou nedědí osoba A, ale osoby B a C.

V případě, že zůstavitel za svého života pořídí postupně několik závětí podle toho, jak se rozhoduje naložit se svým majetkem, může vzniknout spor o to, jaká je vlastně zůstavitelova vůle, tj. koho povolává za dědice a k jakému majetku, zejména pokud zůstavitel mění podíly dědiců ke konkrétnímu majetku. Jestliže by všechny závěti byly

¹⁰⁹ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 3597/2009 ze dne 24.11.2010

ze stejného data, avšak pokaždé ve prospěch jiného dědice bez dalšího, nebylo by zřejmé, která z nich je pozdější. Naznačená situace je dle mého názoru spíše nepravděpodobná, avšak nevylučuji, že by se tak mohlo stát účelově. Případný spor o určení okruhu dědiců by se dle mého názoru řešil dle § 175k odst. 1 o.s.ř., neboť v tomto případě jde o právní otázku výkladu náležitostí projevu vůle ve smyslu § 34 obč.z.

Dále je možné závěť zrušit jejím výslovným odvoláním, kdy zůstavitel může svou závěť odvolat, a to buď jako celek anebo jen zčásti. Projev odvolání může být zaměřen pouze na tuto skutečnost a může obsahovat určení závěti označené konkrétním datem či dědicem nebo paušálně určení všech závětí z dřívější doby. K odvolání závěti je sice třeba dodržet stejnou formu jako u závěti (§ 480 odst. 1 obč.z., věta za středníkem), avšak nemusí být učiněno v totožné formě, v jaké byla závěť pořízena. Odvolání může být tedy učiněno jako samostatný právní úkon nebo může být součástí nové závěti či listiny o vydědění. V každém případě by mělo být jednoznačně uvedeno, která závěť je odvolávána, popř. uvedeno, že zůstavitel odvolává všechny své dřívější závěti. V opačném případě by případná nalezená závěť nemusela způsobit ty účinky, které měla a může dojít ke sporu o to, která závěť z více sepsaných je vlastně odvolávána, popř. v jakém rozsahu. Zde by platilo, že projev vůle zůstavitele o odvolání závěti v situaci, kdy závětí je více, je neurčitý, tedy nelze s jistotou říci, která závěť má být odvolána, a všechny závěti by zůstaly v platnosti. Tzn., že všechny závěti by byly platné, ale nedědilo by se podle nich.

Otázkou je, co by nastalo v případě, kdyby existovaly dvě závěti stejného data, rozdílného obsahu a v odvolání závěti by sice bylo napsáno datum závěti, avšak zůstavitel by uvedl, že odvolává svou závěť z určitého dne, nikoli závěti. Dle mého názoru by šlo o neurčité odvolání závěti, neboť by nebylo z textu odvolání zřejmé, kterou ze dvou závětí stejného data (ale rozdílného obsahu) zůstavitel mínil odvolat. Domnívám se, že v tomto případě by zůstaly obě závěti platné, za předpokladu, že by vedle sebe mohly obstát. Případný spor o platnost odvolání by se, dle mého názoru, řešil dle § 175k odst. 1 o.s.ř., neboť v tomto případě jde o právní otázku výkladu náležitostí projevu vůle ve smyslu § 34 obč.z.

Platné odvolání závěti nezpůsobuje obnovení platnosti závěti předcházející, a to ani tehdy, kdyby to zůstavitel výslovně uvedl (viz R 30/82). Dále z občanského

zákoníku ani ze shora citované judikatury nelze dovodit, že by bylo možné učinit odvolání projevu o odvolání závěti či zrušení projevu o odvolání závěti. Zamýšlené účinky by bylo možné dosáhnout jen pořizováním nové platné závěti.

V případě, že v řízení o dědictví vyjde najevo závěť, která má být dle některého z dědiců odvolána, avšak listina o odvolání není k dispozici, bude se dědit podle této závěti. Spor účastníků o to, zda taková závěť byla či nebyla odvolána, je sporem o platnost závěti, který má zásadní vliv na stanovení okruhu dědiců. Při řešení této otázky lze použít usnesení Krajského soudu v Brně, sp.zn. 18 Co 385/98. Podle tohoto judikátu, pokud rozhodnutí o dědickém právu závisí na zjištění sporné skutečnosti, tj., zda zůstavitel o svém majetku pořídil platnou závěť, která by zrušila závěť předchozí, a teprve po objasnění této skutečnosti bude možno učinit závěr, kdo je dědicem a účastníkem dědického řízení, je tedy nutno řešit tento spor jako spor skutkový dle § 175k odst. 2 o.s.ř. a nikoli dle § 175k odst. 1 o.s.ř. s tím, že existence dalšího projevu vůle by se řešila pouze jako otázka předběžná, jak tomu bylo v projednávané věci.

Pro úkon odvolání závěti je nezbytné, aby k projevu vůle, vedoucího ke zničení závěti, byl zůstavitel způsobilý. V případě sporu o zůstavitelovu pořizovací způsobilost je důkazní břemeno na tom z dědiců, který tvrdí, že zůstavitel v okamžiku projevu vůle způsobilý nebyl. Má se za to, že pokud není prokázán opak, zůstavitel způsobilý byl.

Závěť je možno zrušit i zničením listiny, a to pouze u soukromých závětí, které má zůstavitel u sebe. V případě závětí sepsaných formou notářského zápisu způsob zničení listiny vůbec nepřichází v úvahu, neboť originál notářského zápisu o závěti zůstává ve spise u notáře, pořizovateli je vydán pouze prostý opis notářského zápisu o závěti (§ 90 druhá věta notářského řádu v platném znění) a pokud pořizovatel chce závěť zrušit, musí sepsat další notářský zápis o nové závěti či o odvolání závěti původní.

Zničení poslední vůle může učinit pouze sám zůstavitel, nikoli obmyšlený dědic. V případě dědice by se totiž jednalo o zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle a mělo by za následek dědickou nezpůsobilost. Ke zničení listiny není zapotřebí žádného speciálního úkonu, postačí jakýkoliv úkon, který má jasně deklarovat zůstavitelovu vůli, tzn. může to být roztržení listiny, její spálení nebo jiný likvidační úkon. Dojde-li k situaci, že zůstavitel ještě za svého života náhodně, neopatrností či

omylem závěť přetrhne či jinak poničí či úplně zničí, neznamená to zrušení závěti. Důvodem proto je, že zde chybí vůle směřující ke zrušení listiny, nicméně zůstavitel z důvodu zabránění vzniku sporů by měl svůj projev poslední vůle znovu učinit sepsáním nové závěti. Otázkou je, zda by bylo možné dokázat obsah takto náhodou zničené závěti prostřednictvím svědků, tj. osob, které obsah závěti znaly. Domnívám se, že pokud by existoval alespoň prostý opis závěti a dědici by skutečnost, že došlo k nechtěnému zničení originálu, nijak nezpochybnili, pak by bylo možné podle závěti dědit. V opačném případě by ani nemohlo dojít ke sporu ohledně závěti, neboť by de facto neexistovala, a dědicům by nezbylo než se smířit s tím, že je závěť zničena a tedy zrušena. K tomu je nutné poznamenat, že pokud zůstavitel napsal více vyhotovení téže listiny a nemá je všechny u sebe, nepostačí ke zrušení závěti zničení pouze té listiny, kterou má v držení, pokud zároveň nebudou zničena všechna vyhotovení, které mají ostatní osoby.

Zničení listiny o odvolání závěti nezpůsobuje obnovení platnosti takto odvolané závěti, neboť jednou učiněné odvolání závěti již nelze odvolat. Ve všech výše uvedených případech dojde ke zrušení závěti již tímto dalším platným úkonem, který zůstavitel učiní. Dle usnesení Krajského soudu v Brně, sp.zn. 18 Co 385/98, nemá na zrušení závěti žádný vliv, zda pozdější závěť či odvolání závěti existovaly ještě v okamžiku smrti zůstavitele, neboť dle názoru soudu „Závěť pozdější zrušuje závěť předchozí, pokud vedle ní nemůže obstát, již okamžikem svého pořízení, nikoliv až v době smrti zůstavitele.“ V odborné literatuře však existuje i opačný názor, vycházející z dřívější právní úpravy Obecného zákoníku občanského z roku 1811, který je obsažen i v návrhu nového kodexu občanského práva, a sice, že pro uplatnění závěti (odvolání, vydědění, zrušení vydědění) je rozhodující den úmrtí zůstavitele, neboť k tomuto dni mají účinky pořízení pro případ smrti nastat. Podle tohoto názoru by se tedy zrušením závěti pozdější obnovila platnost závěti předchozí, pokud by ovšem tato dřívější závěť v době úmrtí zůstavitele ještě existovala.¹¹⁰ Současná soudní praxe však stále vychází z názoru, uvedeného pod č. R 30/82, a sice, že zrušením závěti se platnost dřívější závěti neobnovuje, neboť pro opačný názor není v současném občanském

¹¹⁰ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. s. 1297

zákoníku opora a těžko lze po smrti zůstavitele prokazovat, že ke zrušení závěti došlo nedopatřením.

V případech, kdy bude sporné, zda listinu zničil sám zůstavitel nebo jiná osoba, je nutné obrátit se na sporné soudní řízení, neboť soudní komisař nebude oprávněn tyto spory řešit (jedná se o sporné skutkové posouzení dle § 175k odst. 2 o.s.ř.). Soudní komisař usnesením odkáže účastníka, aby podal žalobu na určení, že je dědicem ze závěti, popř. že ostatní dědicové nejsou dědici ze závěti.

Zrušení závěti kterýmkoli výše uvedeným způsobem má samozřejmě vliv na dědické právo osob, tj. jak zákonných, tak i závětních dědiců, popř. státu, který by nabytí dědictví jako tzv. odúmrtí. Vzniknou-li tedy v této souvislosti spory o to, zda a v jakém rozsahu ob stojí původní závěť vedle pozdější závěti, popř. v jakém rozsahu byla původní závěť zrušena závětí pozdější, jde o spor právní, který řeší soudní komisař postupem dle § 175k odst. 1 o.s.ř. Je-li však základem sporu skutečnost, zda bylo zrušení závěti učiněno zůstavitelem, jeho vlastní rukou či z jeho vlastní vůle a nikoli pod nátlakem, zde se jedná o skutkové posouzení s tím, že účastník, který by toto tvrdil, by musel na základě § 175k odst. 2 o.s.ř. podat žalobu u soudu.

g) Závěť se svědky

Pokud zůstavitel nechce, popř. nemůže sepsat závěť vlastní rukou, zákon mu dává možnost projevit svou poslední vůli formou závěti pořízené pomocí technického prostředku, tj. počítače, psacího stroje nebo pomocí osoby odlišné od zůstavitele. Tzv. allografní závěť byla znovu zavedena do občanského zákoníku jeho novelou s účinností od 1.1.1992. Jejím připuštěním však byla zpřísněna forma závěti, aby nedocházelo k budoucím sporům.¹¹¹

Nezbytnou náležitostí při pořízení závěti se dvěma svědky je uvedení data a vlastnoručního podpisu zůstavitele (§ 476b obč.z.). Z textu zákona (§ 476b obč.z.) neplyne, v jakém pořadí je nutno učinit úkony,¹¹² pouze je stanoveno, že lze sepsat závěť a přede dvěma současně přítomnými svědky výslovně projevit, že listina obsahuje poslední vůli a svědkové závěti se musí na závěť podepsat. Zpravidla bude postup

¹¹¹ Viz II.ÚS 134/1999 in FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9. str. 834

¹¹² Česko. Nejvyšší soud. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 2985/99

takový, že nejdříve bude sepsána listina a zůstavitel následně přede dvěma svědky výslovně projeví, že se jedná o jeho závěť. Není stanoveno, že se zůstavitel musí před svědky podepsat, pouze projev jeho vůle musí být učiněn výslovným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, že listina obsahuje poslední vůli.¹¹³ Může tak být učiněno slovně, pomocí znamení nebo jiným zcela jasným způsobem, avšak nestačí pouze výrok: „teď to zůstane tak, jak to jest“, jak uvádí judikatura Vážný č. 6765/1927 a není možné projev učinit konkludentně - mlčky nebo jen kývnutím hlavy na položenou otázku, zda se jedná o jeho poslední vůli (NS 21 Cdo 244/1999). Svědek rovněž musí být seznámen s tím, že je povolán za svědka závěti, nestačilo by tedy, aby svědkem byla osoba, která byla úkonu přítomna pouze náhodně.¹¹⁴

Dva svědci závěti musí být současně přítomni při projevu vůle zůstavitele o tom, že listina obsahuje poslední vůli. Mohou, ale nemusí být přítomni i v okamžiku pořízení závěti. Platný občanský zákoník jim ukládá znát jazyk zůstavitele, aby mohli svědčit o „prohlašovacím projevu vůle zůstavitele“, nikoli též znát obsah závěti. V současné době nemusí být v textu závěti uvedeno, že závěť byla sepsána před svědky a kdo jsou svědkové (nemusí se identifikovat), postačí jejich podpis na závěti, avšak vzhledem k důkazní funkci by mělo být uvedeno, kdo svědci jsou, a to vzhledem k tomu, že je mnoho osob stejného příjmení a dokonce i stejného křestního jména. V opačném případě je možné, že by nastal spor o platnost závěti v případě, že by nebylo zjizitelné ze závěti ani z podpisu, o kterou osobu se jedná, a tedy by nebylo možné ji povolat jako svědka.¹¹⁵

Spor o platnost této závěti nastává zpravidla v případě, že se rozchází výpovědi svědků ohledně okolností pořízení závěti, resp. ohledně současné přítomnosti svědků při projevu vůle zůstavitele. Záleží i na tom, zda uplynula delší doba od sepisu závěti, neboť svědkové velmi často tvrdí, že si již nepamatují okolnosti sepisu závěti, popř., zda byli při projevu poslední vůle zůstavitele současně přítomni či nikoli.

¹¹³ Česko. Nejvyšší soud. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp.zn. 18 Co 397/1998

¹¹⁴ Rc 59/98 in FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9. str. 834

¹¹⁵ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7201-674-7. str. 95

Pokud zůstavitel z objektivních příčin (ze zdravotních či jiných důvodů)¹¹⁶ nemůže číst nebo psát, může pořídit závěť v listině před třemi současně přítomnými svědky, která musí být přečtena a svědky podepsána. Zůstavitel musí potvrdit, že se jedná o jeho poslední vůli, přičemž v listině musí být poznamenáno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal, kdo ji přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli, s tím, že svědci musí listinu podepsat (§ 476c odst. 1 a 2 obč.z.). Pro použití této formy závěti již zákon podrobně stanovuje pořadí úkonů s tím, že na rozdíl od obecné allografní závěti (§ 476b obč.z.) již musí být svědci seznámeni s obsahem závěti zůstavitele. Tedy všichni tři svědkové úkonu, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, musí být současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení i při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli a při podpisu svědků.¹¹⁷

V případě osob nevidomých či neslyšících je rovněž přípustná forma závěti se třemi svědky s tím, že svědci musí ovládat znakovou řeč a v listině musí být uvedeno, že text byl po sepsání do této řeči tlumočen (§ 476d odst. 3 až 5 obč.z., které jsou speciálním ustanovením k § 476c obč.z.). Osoby neslyšící nebo hluchoslepé, které nemohou číst nebo psát, mohou pořídit rovněž závěť se třemi současně přítomnými svědky nebo ve formě notářského zápisu, přičemž svědci závěti musí ovládat komunikační systém zůstavitele, neboť obsah listiny musí být do takového komunikačního systému tlumočen. Novela občanského zákoníku zákon č. 384/2008 Sb. s účinností od 20.10.2008 nahradila v § 476d odst. 4 obč.z. termín znaková řeč pojmem zvolený komunikační systém, a to v reakci na novelu zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a přidala skupinu osob hluchoslepých. Otázkou je, co by se stalo v případě, že by osoba nevidomá pořídila závěť na přístroji, který text napíše v Braillově písmu s uvedením svědků a s tím, že je schopna se sama podepsat, neboť je tak naučena. Domnívám se, že závěť by nebyla platná, neboť pro tento typ závěti není zákonná opora. Sice jde o osobu, která je schopna se vlastnoručně podepsat, avšak jde

¹¹⁶ RC 69/07 in FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9. str. 836

¹¹⁷ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 164/2004 ze dne 4. 5. 2004

o osobu nevidomou ve smyslu § 476c obč.z., která může napsat závěť pouze stanoveným způsobem. V neposlední řadě by obsah závěti byl poznatelný pouze skrze tlumočnicka Braillova písma, tj. zprostředkovaně.

Ustanovení § 476e obč.z. vymezuje okruh svědků tak, že jimi mohou být pouze osoby, které jsou způsobilé k právním úkonům. Dále toto ustanovení negativně vymezuje osoby, které svědky být nemohou, a to tak, že je třídí v podstatě do tří kategorií, z nichž první je skupina osob vyloučených z důvodů absence tělesných předpokladů, tj. osoby nevidomé, neslyšící, němé. Druhou skupinou jsou osoby, jež neznají jazyk, v němž je projev vůle učiněn a třetí skupinou jsou osoby, které mají podle závěti dědit. Osobou nevidomou ve smyslu § 476e obč.z. se rozumí fyzická osoba, jejíž zrakové postižení, které je nekompenzovatelné technickými či jinými pomůckami, jí zcela znemožňuje, resp. podstatně snižuje možnost v celém rozsahu vnímat okolnosti pořízení závěti, o nichž má svědčit, a tedy způsobuje neplatnost závěti vždy v celém rozsahu.¹¹⁸

Dle § 476f obč.z. ani závěti povolány, ani zákonný dědic a osoby jim blízké nemohou při pořizování závěti působit jako úřední osoby, svědci, pisatelé, tlumočníci nebo předčitatelé. Důvodem pro tento postup je skutečnost, že svědectví ve vztahu k zůstavitelově poslední vůli musí být objektivní a věrohodné, což u osob, které mají vztah k zůstavitelově majetku či jeho dědicům, je z hlediska nezaujatosti problematické, neboť jsou tzv. podjaté. Toto ustanovení jednak vymezuje osoby, které jsou vyloučeny při pořizování závěti z hlediska jejich vztahu k dědicům i zůstaviteli a jednak z hlediska jejich funkce. Pokud tyto osoby nesplňují stanovené podmínky pouze ve vztahu k některému z více dědiců, povolaných k dědění závětí, je závěť neplatná pouze v části týkající se tohoto dědice (§ 41 obč.z.).¹¹⁹ To je posun oproti dřívějším názorům, např. judikát R 35/53, kdy v případě, že nastala tato situace a nebylo dalších jiných svědků, se celá závěť stávala neplatnou.¹²⁰

¹¹⁸ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 2567/2004 ze dne 29. 11. 2005

¹¹⁹ FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9. str. 840

¹²⁰ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1268

Zda jde o spor skutkový či o spor právní, bude záležet na konkrétních okolnostech případu. V případě, že svědek (pisatel, předčítatel) allografní závěti pořízené zůstavitelem, který nemůže číst nebo psát, nesplňuje podmínky vymezené § 476e a § 476f obč.z. pouze ve vztahu k některému z více dědiců povolaných k dědění touto závětí, je pak tato závěť neplatná pouze v části týkající se tohoto dědice a případný spor o dědické právo by se řešil dle 175k odst.1 o.s.ř., protože všechny skutečnosti potřebné pro posouzení, zda závěť zůstavitele je z hlediska svého obsahu platným právním úkonem, jsou nesporné.¹²¹

Nastane-li spor o platnost závěti s tím, že mezi svědkem pořízení závěti a dědicem je takový vztah, že újmu, kterou by utrpěl jeden z nich, by druhý důvodně pocíťoval jako újmu vlastní, jsou podle dosavadní právní praxe možné dva názory na to, zda tato skutečnost je otázkou právní či skutkovou. Část právní praxe zastává názor, že jde o skutkový spor, který je nutno řešit postupem dle § 175k odst. 2 o.s.ř. (např. KS Brno 18 Co 266/97). Pak by musel být ten z dědiců, který by např. bez udání konkrétního důvodu tvrdil, že svědek závěti je osobou blízkou závětnímu dědici, odkázán na sporné řízení, neboť jeho dědické právo se v tomto případě jevílo být méně pravděpodobným.¹²² Naproti tomu zbývající část právní praxe považuje posouzení, zda osoby, které vykonávaly funkci svědků při pořizování závěti, jsou osobami blízkými závětnímu dědici, za posouzení právní a nikoli skutkové (např. KS Brno 18 Co 266/97), s tím, že jako takové je na posouzení soudního komisaře dle § 175k odst. 1 o.s.ř. Osobně se přikláním k názoru prvnímu, tj. že se jedná o skutkový spor, neboť zjištění, zda šlo kvalifikovanou újmu, je možno zjistit pouze prostřednictvím dokazování a je v pravomoci soudu, nikoli soudního komisaře.

Ustanovení § 476e ani § 476f obč.z. se nezmiňují o tom, kdo je nezpůsobilým svědkem v případě, že má dědit právnická osoba. Analogicky (§ 853 obč.z.) je judikaturou dovozován obdobný vztah, že by újmu, kterou by utrpěla právnická osoba, pocíťovaly fyzické osoby, které činí nebo mohou činit za obmyšlenou právnickou osobu právní úkony, jakož i její společníci, členové či zaměstnanci, nebo ty osoby, které mají

¹²¹ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 30 Cdo 1765/2004 ze dne 22.9.2004

¹²² ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1268

k právnické osobě vztah, jako újmu vlastní (např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 21 Cdo 530/2001). V tomto případě je stěžejní zjištění charakteru oné újmy, kterou by svědek utrpěl a pro kterou by byl nezpůsobilým svědkem, neboť např. pokud by měla dědit církev či náboženská společnost a svědkem závěti by byla osoba, která vyznává víru oné církve či náboženské společnosti, neznamená to bez dalšího, že je automaticky nezpůsobilá svědčit o závěti.¹²³

3.8.4. Spory o vydědění

Vyděděním se obecně rozumí projev zůstavitelovy vůle, kterou dědici odnímá jeho dědické právo na podíl z dědictví, který by mu jinak ze zákona náležel. Občanský zákoník umožňuje zůstaviteli, aby se svobodně rozhodl, v jakém rozsahu a komu odkáže svůj majetek.¹²⁴ Ve své podstatě jde o zákonné vyjádření určité morální zásady, že dědit by neměl ten, kdo si to vzhledem ke svému chování a jednání nezaslouží.

Institut vydědění prošel v předešlých úpravách určitým vývojem, kdy vydědění bylo upraveno pro různé skupiny dědiců se stanovením různých důvodů, mnohdy poplatných době vzniku. Za platnosti Obecného zákoníku občanského z roku 1811 mohl zůstavitel vydědit nejen potomky, ale i rodiče, pokud jim náležel povinný díl (jestliže zůstavitel neměl potomky), a to jak z důvodů odsouzení pro zločin či vedení nemravného života, tak i z důvodů, které by zakládaly dědickou nezpůsobilost a u rodičů dokonce i pro úplné zanedbání výchovy zůstavitele. Z dnešního pohledu zvláštním důvodem pro vydědění bylo odpadnutí od křesťanství, které bylo v našem právním řádu zakotveno až do roku 1868. Důvod vydědění musel být prokázán a odůvodněn zákonem, i kdyby jej zůstavitel neuvedl (§ 771 o.z.o.).¹²⁵ Občanský zákoník z roku 1950 zachoval institut vydědění potomků, vydědění mohli být v určitých případech i rodiče a prarodiče (§ 551 a násl. o.z.), převzal důvody vydědění z předchozí úpravy a přidal vydědění z důvodu trvalého odpírání pracovat (§ 552 odst. 2 o.z.).

¹²³ SJ 81/2002 in FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2006, 494 s. ISBN 80-7357-182-x. s. 90 a násl.

¹²⁴ Česko. Nejvyšší soud. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 2 Cdon 176/96 in *Soudní judikatura z oblasti občanského, obchodního a pracovního práva: rozhodnutí soudů ČR vydávaná ve spolupráci se soudci Nejvyššího soudu*. Praha: Codex Bohemia. ISSN 1211-8362. 1x měsíčně.roč. 1997.č. 67

¹²⁵ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7., str. 1180

Občanský zákoník z roku 1964 institut vydědění nepřevzal, a to až do 31.3.1983, kdy tato možnost byla znovu zavedena na základě novely zákona č. 131/1982 Sb., s účinností od 1.4.1983, přičemž zůstavitel mohl vydědit pouze potomky a jen z důvodu neposkytnutí pomoci v nemoci, stáří či jiných obdobných případech.¹²⁶ Současná úprava vydědění s důvody a okruhem osob byla zavedena novelou občanského zákoníku zákonem č. 509/1991 Sb., s účinností od 1.1.1992.

Vydědění ve smyslu platného ustanovení § 469a obč.z. postihuje pouze potomky zůstavitele, kteří jsou jinak neopomenutelnými dědici, s tím, že je možné určit, že vydědění se bude vztahovat i na potomky potomků čili na vnuky zůstavitele (§ 469a odst.2 obč.z.) bez toho, že by musely být uvedeny důvody vydědění těchto dalších potomků. Zůstavitel tak vlastně může vyloučit z dědění celou jednu větev svého potomka. Dle platné judikatury je možné vydědit potomka zcela nebo zčásti. Vydědí-li zůstavitel potomka zcela, hledí se na něj, jako by se smrti zůstavitele nedožil.¹²⁷ Jiné osoby, které by přicházely v úvahu jako dědicové, vydědit nelze, takový projev vůle by byl bez právních účinků, neboť tohoto cíle je možné dosáhnout prostřednictvím závěti.

Ohledně náležitostí listiny o vydědění a o jejím zrušení zákon bližší pravidla neuvádí. Občanský zákoník v § 469a odst. 3 stanoví, že platí obdobně ustanovení § 476 a § 480 obč.z., přičemž projev vůle může být obsažen jak v samostatné listině nebo může být součástí listiny o závěti. Pod sankcí neplatnosti je požadováno uvedení některého ze čtyř taxativně stanovených důvodů vydědění v § 469a obč.z.¹²⁸ s tím, že důvod vydědění musí být u potomka dán v době projevu vůle zůstavitele, a tedy není možné vydědit potomka do budoucna pro případ, že by se zachoval způsobem, pro který by mohl být vyděděn.¹²⁹ Ohledně výkladu formálních náležitostí je tedy možno odkázat na předchozí kapitolu 3.8.3 o sporech o závěť.

¹²⁶ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1180

¹²⁷ FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9. str. 813

¹²⁸ Podmínka uvedení důvodu v listině byla do právní úpravy vložena novelou v roce 1982, zákonem č. 137/1982 Sb.

¹²⁹ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7201-674-7. str. 87

V případě sporů o platnost vydědění velmi záleží na tom, jakým způsobem jsou popsány důvody vydědění. Pokud v listině o vydědění chybí základní náležitosti stanovené pro tento typ úkonu, pak není sporu žádného, neboť tyto náležitosti jsou zákonem stanoveny pod sankcí absolutní neplatnosti úkonu a soud je zkoumá ex offio. Jsou-li uvedeny důvody vydědění, pak se případný spor o jejich platnost řeší postupem dle § 175k odst. 2 o.s.ř. Na tomto místě považuji za důležité podotknout, že vydědění je projevem vůle zůstavitele, který je třeba respektovat. Soudní komisař nemůže v dědickém řízení sám rozhodnout, zda důvody vydědění byly nebo nebyly dány, ale měl by všechny rozhodné skutečnosti zaznamenat do protokolu a nespokojit se s pouhým shodným tvrzením účastníků.¹³⁰ Není totiž možné, aby se všichni dědicové pouze shodně usnesli, že důvody vydědění nebyly v době soupisu listiny o vydědění dány. Pokud nenastane mezi dědici shoda ohledně sporné otázky, po marném úsilí o dohodu dědiců odkáže soudní komisař na sporné řízení toho z dědiců, jehož právo se jeví jako méně pravděpodobné.

Kdo by měl být aktivně legitimován k podání žaloby a na kom leží důkazní břemeno, to záleží na rozsahu, v jakém zůstavitel popsal důvody vydědění. Pokud listina o vydědění obsahuje pouze odkaz na zákonné ustanovení, pak v případném sporu musí platnost důvodů dokázat dědic, který by jinak dědil s tím, že by podával žalobu na určení, že vyděděný není dědicem po zůstaviteli. Jsou - li důvody vydědění podrobněji popsány, pak je důkazní břemeno přesunuto právě na vyděděného, který musí prokázat, že důvody vydědění nebyly v době úmrtí zůstavitele dány a záleží na vyděděném, zda podá žalobu na určení s petitum, že je dědicem po zůstaviteli. Nelze totiž žalovat na neplatnost listiny o vydědění nebo že důvody vydědění nebyly dány. Žalovanou stranou jsou pak všichni ostatní dědicové.

Skutkovým sporem ve smyslu § 175k odst. 2 o.s.ř. je otázka, zda zůstavitel v konkrétním případě vydědil svého potomka i jeho potomky každého samostatně nebo zda vyděděním svého potomka s účinky pro jeho potomky pouze vyjádřil svou vůli, aby nedědil nikdo z vyděděné větve.¹³¹ Dále je ve smyslu § 175k odst. 2 o.s.ř. skutkovým

¹³⁰ Česko. Nejvyšší soud. Závěr občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky sp.zn. Cpj 51/84 (R 45/1986 civ.)

¹³¹ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 2214/2002 ze dne 20. 1. 2004, (R 6/2005 civ.)

sporem i okolnost, zda potomek poskytl zůstaviteli pomoc v nemoci, zda ji zůstavitel potřeboval, zda listina o vydědění byla psána vlastní rukou zůstavitele, zda jde o trvalé vedení nezřízeného života. Naproti tomu právním posouzením, a tedy spory dle § 175k odst. 1 o.s.ř. jsou např. případy, kdy jde o zjištění, zda má listina všechny podstatné náležitosti, zda je platné vydědění v případě, že byl uveden konkrétní důvod vydědění a fakticky byl naplněn jiný či zda se jedná u potomka o trvalé vedení nezřízeného života při jinak nesporném skutkovém stavu. Ve své praxi jsem se setkala s případem, kdy byla sepsána listina o vydědění nemanželského potomka a zároveň závěť ve prospěch manžela. Po zjištění data listiny bylo zkonstatováno, že pasáž o vydědění je neplatná, a to z důvodu, že v době jejího sepsání právní úprava vydědění nepřipouštěla, přičemž pasáž o závěti byla z formálního hlediska v pořádku. Pokud by vyděděný potomek tuto skutečnost neakceptoval a vznikl by tak spor o to, s kým dále jednat jako s účastníkem, bylo by nutné vydat usnesení dle § 175k odst. 1 o.s.ř.

V následujících pasážích se budu rozebírat jednotlivými důvody vydědění z hlediska jejich interpretace, jelikož obsahová náplň je u některých důvodů vydědění určována především rozhodnutími soudů. Jednotlivé důvody vydědění jsou zákonem taxativně stanoveny v § 469a odst. 1 obč.z. Jsou jimi za prvé neposkytnutí potřebné pomoci v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech (§ 469a odst. 1 písm. a) obč.z.), za druhé trvalé neprojevoování opravdového zájmu za strany potomka, který by jako potomek projevoovat měl (§ 469a odst. 1 písm. b) obč.z.), za třetí odsouzení za úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku (§ 469a odst. 1 písm. c) obč.z.) a za čtvrté trvalé vedení nezřízeného života (§ 469a odst. 1 písm. d) obč.z.).

a) Neposkytnutí potřebné pomoci

Pojmy potřebná pomoc a dobré mravy nejsou v občanském zákoníku vyloženy, nicméně soudní praxe považuje dobré mravy za soubor společenských, kulturních a mravních norem, které v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (viz judikáty R 5/2001 a R 16/1998).

Pokud jde o pojem potřebná pomoc, na straně zůstavitele by se mělo jednat o stav, kdy si vzhledem ke zdravotním či jiným potížím v důsledku onemocnění či věku nebo

potížím, např. v důsledku požáru, povodní či jiné přírodní katastrofy, nemůže bez pomoci třetí osoby obstarat sám své základní životní potřeby. Současně však musí být splněna podmínka, že o jeho potřeby není postaráno jinak, např. dalším potomkem. Otázkou je, zda se na zajištění potřeb zůstavitele vztahuje např. obstarání základních potřeb asistenční službou ze strany obce nebo neziskové organizace za poplatek či ze strany sousedů. Podle mého názoru, pokud by si sám zůstavitel o tuto službu požádal nebo mu byla poskytnuta, aniž by tuto službu potomek pro zůstavitele objednal a platil ji, pak by nebyla splněna podmínka, že potomek poskytl zůstaviteli potřebnou pomoc. Naproti tomu v případech, kdy potomek nemá faktickou možnost sám se o zůstavitele starat, ať už v důsledku jeho pracovní vyčerpání či vzdálenosti jeho bydliště od zůstavitele anebo zůstavitel potřebuje odbornou péči, kterou mu potomek vzhledem ke svým možnostem není schopen zajistit, avšak tyto potřeby zůstavitele zajistí třeba prostřednictvím pečovatelské služby, kterou hradí, pak je dle mého názoru splněna podmínka poskytnutí potřebné pomoci, neboť v zákoně není stanoveno, že potřebnou pomoc musí poskytnout potomek výhradně osobně. Další podmínkou v zákoně neuvedenou, která však plyne z logiky věci je, že zůstavitel pomoc nabídnutou vyděděným potomkem neodmítne.

Důležitým faktorem je i skutečnost, zda sám zůstavitel požádal o pomoc potomka a zda potomek měl reálnou možnost se o zůstavitele postarat. Například je možné, že potomek teprve až po smrti zůstavitele zjistí, že je potomkem zůstavitele, takže pro něj nebylo objektivně možné, aby se o zůstavitele jako potomek postaral. Může jít i o případy, kdy je potomek ve věku, kdy po něm není možné žádat nějakou aktivní pomoc (např. nezletilé dítě předškolního věku) či je sám odkázán na pomoc ostatních. Byť ustanovení § 469a obč.z. nevylučuje vydědit potomka, který je v době projevu vydědění nezletilý, naplnění podmínek vydědění bude nutno zkoumat v rámci sporného řízení.¹³²

V případě sporů bude mít spor základ skutkový, tj. zda opravdu byly splněny všechny podmínky zákona. Tedy za prvé existence potřebné pomoci na straně

¹³² Česko. Krajský soud v Brně. Usnesení Krajského soudu v Brně sp.zn. 18 Co 310/98 in MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0. str. 99

zůstavitele a za druhé rozpor s dobrými mravy na straně nejednajícího potomka, s tím, že se bude postupovat dle § 175k odst. 2 o.s.ř.

b) Neprojevení opravdového zájmu potomka o zůstavitele

Důvod vydědění uvedený v ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) obč.z., byl do platného občanského zákoníku doplněn novelou č. 509/1991 Sb. s účinností ode dne 1.1.1992. Od tohoto data platí, že zůstavitel může platně vydědit svého potomka, pokud se o něj trvale nezajímá, přičemž dle judikatury může důvod k tomuto vydědění spočívat i v chování potomka vůči zůstaviteli, k němuž došlo v době před 1. 1. 1992, trvalo-li i po tomto datu, tedy po 1.1.1992.¹³³

Zájem, který by potomek projevoval, totiž nemusí být projeven vůbec, nebo může být projeven jen formálně anebo může být projeven, avšak nikoli řádně. Způsob projevu zájmu rovněž není v platném právu nijak definován a je nutné posuzovat vždy případ od případu a s přihlédnutím k běžným společenským konvencím. Představy o četnosti a způsobu projevů vzájemné náklonnosti mohou být značně rozdílné podle početnosti členů rodiny, podle zachovávaných zvyklostí v dané lokalitě, podle sociálních poměrů rodiny, náboženského cítění, rodové tradice, rozvoje technických prostředků k udržování vzájemného spojení atd.¹³⁴ Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 21 Cdo 1825/2007 je například možné, že potomci se nacházeli v takové situaci, že nebylo možno po nich spravedlivě požadovat, aby o zůstavitele projevovali opravdový zájem, jaký děti o rodiče projevovaly mají, a to zejména z důvodů, kdy bylo prokázáno, že zůstavitel se k potomkům v jejich dětství choval způsobem, který potomky ohrožoval, dokonce měl následně dlouhodobě styk s potomky zakázán soudním rozhodnutím, o jehož změnu neusiloval a sám se o změnu tohoto stavu nijak nesnažil, a to ani po dosažení zletilosti dětí. Pokud tedy tyto děti nejevily o zůstavitele zájem, a to v důsledku chování samotného zůstavitele, pak jim tento nezájem nelze klást k tíži. Tedy nezájem potomka je možný jak v pasivitě (nezájmu) potomka ve vztahu k zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje,

¹³³ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 3028/2000 ze dne 17. 7. 2001

¹³⁴ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7201-674-7. str. 89

ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.¹³⁵ Rovněž tak je velmi složité posouzení případu, kdy např. rozvedený rodič brání dítěti ve styku s druhým rodičem a tento druhý rodič kvůli klidu v rodině se sám s dítětem nestýká.

Záleží totiž velmi na tom, zda vyděděný potomek měl reálnou možnost o zůstavitele projevit takový zájem, který by jako potomek projevovat měl a zda sám zůstavitel měl zájem se s dítětem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy.¹³⁶

Otázkou dále je, jak posoudit jednání potomka, které spočívá pouze ve formálním blahopřání k Velikonocům, Vánocům či k narozeninám, popř. k svátku, jestliže potomek žádný jiný bližší kontakt se zůstavitelem neudrží. Podle mého názoru takové formální jednání znaky opravdového zájmu nenaplnuje.

Dalším případem vydědění je chování potomka, který o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl a který spočívá v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti (k tomu viz i rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.5.2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006, uveřejněný v časopise Soudní judikatura pod č. 111, ročník 2007 a ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 8, ročník 2008). V tomto konkrétním případě šlo o situaci, kdy potomek zůstavitelky ve snaze zvrátit její rozhodnutí o darování jejích nemovitostí jinému z potomků za života zůstavitelky podal návrh na její zbavení způsobilosti k právním úkonům. V následném sporu pak Nejvyšší soud České republiky kvalifikoval takové podání s ohledem na konkrétní okolnosti případu (tj., že podání nebylo učiněno s úmyslem chránit zůstavitelovy zájmy, a opíralo se o nepravdivé a smyšlené důvody) jako chování neodpovídající řádnému chování potomka k rodiči, tedy chování odůvodňující vydědění ve smyslu ustanovení 469a odst. 1 písm. b) obč.z.¹³⁷

¹³⁵ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 688/2006 ze dne 15. 5. 2007

¹³⁶ Česko. Krajský soud v Českých Budějovicích Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích sp.zn. 6 Co 10/96 ze dne 9. 8. 1996, (R 23/1998 civ.)

¹³⁷ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 1912/2008 ze dne 24.09.2009

c) Odsouzení pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku

Trestné činy do této kategorie patřící jsou uvedeny v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který s účinností od 1.1.2010 nahradil zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon. K prokázání tohoto důvodu vydědění dle § 469a odst. 1 písm. c) obč.z. postačí pravomocný rozsudek trestního soudu o vině a trestu vyděděného potomka, kterým je soud vázán ve smyslu § 135 odst. 1 o.s.ř. Z tohoto důvodu zde skutkový spor dle § 175k odst. 2 o.s.ř. nepřichází v úvahu. Ani spor dle § 175k odst. 1 o.s.ř. ohledně právního posouzení, zda je podle odsuzujícího rozsudku skutečně dán důvod vydědění, a to ve smyslu 469a odst. 1 písm. c) obč.z., nepřichází v úvahu právě pro vázanost soudu pravomocným rozhodnutím dle § 135 odst. 1 o.s.ř.

Jiná situace by byla v případě zahájeného trestního stíhání, které není dosud ukončeno. V tomto případě by bylo zřejmě nutné dědické řízení přerušit a vyčkat ukončení trestního stíhání. Případně pokud nebylo trestní stíhání vůbec zahájeno, je možné čin potomka, který není vyděděn, kvalifikovat i jako dědickou nezpůsobilost.

d) Trvalé vedení nezřízeného života

I v tomto případě se jedná o stanovení důvodu vydědění na základě relativních pojmů, jako jsou trvalost a nezřízené vedení života s tím, že se přitom nepřihlíží k tomu, zda k projevům nezřízeného života u takové osoby musí přistoupit i její zavinění.¹³⁸ Odborná literatura zatím neuvádí mnoho příkladů pro tento důvod.¹³⁹ Určitý návod na vyložení pojmu nezřízené vedení života lze najít v Obecném zákoníku občanském z roku 1811 v § 773, který uvádí, že důvodem vydědění je i marnotratnost či zadlužení potomka způsobem, který by znemožňoval zachování povinného dílu pro jeho děti.¹⁴⁰

V rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.11.2011 za vedení nezřízeného života lze označit: „takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových

¹³⁸ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0. str. 98

¹³⁹ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-004-1. str. 1263

¹⁴⁰ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1180

případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoli jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinovou společností.“¹⁴¹

I zde bude nutné rozsáhlejší dokazování, neboť je, dle mého názoru, rozdíl ve vydědění potomka, který nemá zaměstnání ani uspořádané rodinné vztahy a neustále se zadlužuje, neboť je gambler, a naproti tomu může být vyděděn potomek, který zaměstnání i uspořádané rodinné vztahy má, avšak má trvalou zálibu např. v hraní karet, kde občas i prohrává, ale své dluhy řádně splácí. Dle mého názoru by v prvním případě bylo trvalé vedení nezřízeného života zcela jistě naplněno, ve druhém případě to již tak jednoznačné není. Zde přichází v úvahu skutkový spor dle § 175 k odst. 2 o.s.ř.

Vzhledem k obecným termínům, kterých občanský zákoník standardně používá při formulaci exheredacích důvodů jako jsou „potřebná pomoc“ nebo „opravdový zájem“ či slovo „trvale“, mohou vznikat spory o platnost prohlášení o vydědění právě proto, že v okamžiku prohlášení o vydědění skutková podstata naplněna ještě nebyla. Například proto, že potomek sice v té době již vedl nezřízený život, ne však ještě trvale nebo zájem potomka o zůstavitele byl proječován pouze formálně. Bude zřejmě věcí konkrétního sporu a dokazování, zda jsou naplněny znaky vydědění či nikoli, tedy zda se jedná o skutková posouzení dle § 175k odst. 2 o.s.ř.

3.8.5. Spory o listinu o správci dědictví

Institut správce dědictví je poměrně novým prvkem, zavedeným do občanského zákoníku od 1.1.2005 zákonem č. 554/2004 Sb., kterým byla rozšířena pořizovací volnost zůstavitele, a je obsažen v § 480a a násl. obč.z. Zůstavitel má možnost určit osobu tzv. správce dědictví, který bude spravovat dědictví až do doby skončení řízení o dědictví, popř. je možné, aby správce dědictví byl určen soudem v rámci řízení o dědictví (§ 480a obč.z.). Vzhledem k zaměření mé práce se dále budu zabývat jen listinami o správci dědictví pořizovanými zůstavitelem.

Listinu o správě dědictví může zůstavitel v současné době pořídit pouze ve formě notářského zápisu a jsou pro ni stanoveny stejné požadavky jako u závěti. Tedy musí v ní být uveden rozsah majetku, který má správce dědictví spravovat s tím, že navíc

¹⁴¹ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 190/2010 ze dne 24.11.2011

musí obsahovat souhlas pověřené osoby s touto funkcí (§ 480d odst. 1 a 2 obč.z.). Účinnost takovéto listiny nastane až smrtí zůstavitele. Projev vůle je možné za života zůstavitele kdykoliv odvolat nebo jej zrušit, popř. pořídit novou listinu o správci dědictví, obdobně jako u závěti, nepřichází však v úvahu zničení listiny. Ke zrušení listiny o správci dědictví může dojít jak ze strany zůstavitele, tak i ze strany samotného povolaného správce tím, že svůj souhlas s funkcí správce dědictví za života zůstavitele odvolá formou notářského zápisu (§ 480d odst. 4 a 6 obč.z.).

Právě vzhledem ke skutečnosti, že pro listiny o správci dědictví je obligatorně stanovena forma notářského zápisu, okruh pravděpodobných sporů ohledně těchto listin není příliš velký. V úvahu by mohla přicházet, dle mého názoru, nezpůsobilost k pořízení listiny, kterou notář nemohl na první pohled rozpoznat, a to z důvodu duševní poruchy zůstavitele nebo z důvodu tísně a nápadně nevýhodných podmínek, za nichž byla listina sepsána. To by mohlo přicházet v úvahu v případě, kdy by osoba, která se má stát správcem dědictví, donutila zůstavitele sepsat listinu o správci dědictví. Otázkou ovšem je, jaký užitek by z toho takto ustanovený správce měl.

Dle § 480a odst. 1 obč.z. správce dědictví vykonává správu dědictví, resp. jeho části až do skončení projednání dědictví soudem, a to ve věcech v rámci obvyklého hospodaření i bez souhlasu či vědomí dědiců, nicméně v otázkách přesahujících rámec obvyklého hospodaření musí souhlas soudu i dědiců mít. V úvahu přichází snad jen možnost se souhlasem většiny dědiců prodat spravovaný majetek ještě před ukončením řízení o dědictví zájemci, který má o majetek zájem, a to i přes nesouhlas zbývající menšiny dědiců. V případě výše uvedených pochybností dědice ohledně pořízení listiny o správci dědictví by se mohl tento dědic obrátit na soud se žalobou o určení neplatnosti ustanovení správce.

Je-li dědiců více, není dle názoru S.Sixtové třeba, aby žalobu na neplatnost listiny o správci dědictví podávali společně, i když dikce § 480e odst. 2 obč.z. spíše navádí k tomuto postupu, avšak z povahy věci je zřejmé, že tak může učinit každý z nich. Zájmy dědiců mohou být totiž rozporné, a nelze tedy vyloučit, že se některý z dědiců pokusí zpochybnit nároky jiného dědice i tímto způsobem.¹⁴² V případě vzájemně si

¹⁴² Sikstová, Světlana. Správce dědictví – persona grata či non grata?, uveřejněno v časopise *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. č. 2/2005 a BARÁK, Josef. Institut

odporujících práv by se případný spor řešil výhradně postupem dle § 480e odst. 2 obč.z. a nikoli dle § 175k odst. 2 o.s.ř. Podání žaloby nezpůsobuje přerušeni dědického řízení a ustanovený správce je povinen spravovat majetek až do právní moci rozhodnutí soudu o neplatnosti listiny o správci dědictví, popř. do doby zproštění výkonu funkce správce dědictví soudem.¹⁴³

3.8.6. Spory o aktiva a pasiva dědictví

V řízení o dědictví je soud, resp. soudní komisař povinen zjistit zůstavitelův majetek a jeho dluhy a provést soupis aktiv a pasiv dědictví (§ 175m, věta první o.s.ř.), na jehož podkladě určí obvyklou cenu majetku, výši dluhů a čistou hodnotu dědictví, popřípadě výši jeho předlužení v době smrti zůstavitele (§ 175o odst. 1 o.s.ř.). Soupis aktiv a pasiv dědictví, případně i soupis aktiv a pasiv společného jmění manželů, je tvořen na základě výpovědi účastníků řízení.¹⁴⁴ Soudní komisař pak následně prošetří existenci takového majetku a poté do soupisu majetku zahrne veškerý majetek, který zůstavitel ke dni úmrtí vlastnil. Správné a úplné zjištění okruhu majetku a jeho vypořádání je po zjištění okruhu dědiců druhým základním bodem řízení o dědictví, neboť má vliv na vypořádání společného jmění manželů a na stanovení dědických podílů.

Problémy nenastávají v případě, že se jedná o majetek, který je zjistitelný z evidencí, ať už veřejných, např. katastr nemovitostí či neveřejných, např. účet majitele cenných papírů vedený u Centrálního depozitáře cenných papírů (do 30.6.2010 Středisko cenných papírů). Při zjišťování výlučného majetku zemřelého i majetku ve společném jmění manželů, a to jak na straně aktiv, tak i na straně pasiv, soudní komisař vychází též ze shodných tvrzení účastníků (dědiců a pozůstalého manžela). Často je však uveden majetek či pohledávky, kde již může být sporné, zda je zařadit do soupisu aktiv a pasiv, popř. do soupisu aktiv a pasiv společného jmění manželů či nikoliv.

správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb. *Právní rozhledy*. 133200577-86, 13/3 (2005), s. 77-86. ISSN 1210-6410.

¹⁴³ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 350 s. ISBN 80-7201-552-4. str. 108

¹⁴⁴ Prvotní informace o majetku a dědicích zemřelého zpravidla podá soudnímu komisaři vypravitel pohřbu či někdo dalších příbuzných v rámci soupisu protokolu o předběžném šetření.

Spor o rozsah majetku může nastat jak ohledně majetku ve společném jmění manželů, tak i ohledně výlučného majetku zůstavitele. Zařazení majetku buď do společného jmění manželů (podle zásad uvedených v § 143 obč.z.) nebo do výlučného majetku je dáno prohlášením účastníků a podložením příslušným nabývacím titulem, např. kupní smlouvou. Sporností aktiv nebo pasiv dědictví, případně sporností aktiv nebo pasiv společného jmění manželů, se ve smyslu ustanovení § 175k odst. 3 o.s.ř. rozumí rozdílná, tj. rozporná tvrzení účastníků řízení o skutečnostech, které jsou rozhodné pro právní závěr, zda věc nebo jiná majetková hodnota, popř. dluh, patřily zůstaviteli, popř. do společného jmění manželů. Pokud jsou tyto údaje účastníků shodné nebo liší-li se jen v okolnostech, které nejsou pro právní hodnocení významné, pak nejde o spor o aktiva nebo pasiva dědictví (resp. společného jmění manželů). Rovněž tak v případě, že účastníci mají jen rozdílný právní názor na otázku, zda věc nebo jiná majetková hodnota, popř. dluh, patřily výlučně zůstaviteli (nebo do společného jmění manželů), nemůže se soud omezit na „zjištění spornosti“, ale na základě svého právního posouzení musí rozhodnout, zda věc nebo jiná majetková hodnota, popř. dluh, patří nebo nepatří do dědictví (resp. společného jmění manželů).¹⁴⁵

Příkladem právního posouzení může být nabytí členského podílu v bytovém družstvu jedním z manželů za trvání manželství nebo posouzení, zda připadá do dědictví celý pozemek či jeho část na základě vypořádání majetku manželů po rozvodu. Spornou právní otázku posoudí soud, resp. soudní komisař sám v rámci dědického řízení na podkladě právní úvahy a s využitím dostupných důkazních prostředků, např. u převodu vlastnického práva posoudí platné nabývací tituly či zařadí dluh do pasiv dědictví či pohledávky do aktiv dědictví na základě pravomocného rozhodnutí.

U sporné skutkové otázky, např. rozdílného tvrzení dědiců ohledně uhrazení dluhu zůstavitele za jeho života či zda majetek zůstal ve vlastnictví zůstavitele nebo došlo k jeho darování, je třeba konkrétně popsat rozdílná tvrzení dědiců, aby bylo správně zjištěno, zda se jedná o skutkový spor. Sporná tvrzení účastníků řízení o dědictví ohledně aktiv a pasiv, stejně jako změna tohoto tvrzení, jejímž důsledkem by bylo odstranění spornosti, musí být věrohodná a odůvodněná. Nestačí pouhé tvrzení jednoho z účastníků, že se zařazením pohledávky do pasiv dědictví „zásadně nesouhlasí“, aniž

¹⁴⁵ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 5455/2007

by však blíže uvedl důvody, proč tomu tak je, a naproti tomu druhý z účastníků by se zařazením pohledávky sice souhlasil, ale také bez dalšího skutkového zdůvodnění. V tomto případě by se nejednalo o spor ve smyslu § 175k odst. 3 o.s.ř., jak plyne z usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 127/2002-72 ze dne 28. 6. 2002. Sporný majetek, na kterém se účastníci řízení ani dodatečně neshodnou, nelze do soupisu aktiv a pasiv dědictví zařadit. Při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví se k němu nepřihlíží a v dědickém řízení tak nebude vypořádán (§ 175 k odst. 3, § 175l odst. 1 druhá věta o.s.ř.). Tento postup nicméně nebrání účastníkům, aby spor o majetek vyřešili mimo dědické řízení postupem dle § 175y o.s.ř.¹⁴⁶ Podání žaloby mimo dědické řízení nezpůsobuje přerušování dědického řízení a je tedy možné žalobu podat jak za jeho trvání, tak i po jeho skončení. V tom je rozdíl oproti minulé úpravě § 18 n.ř., která až do zrušení státních notářství, tj. do 31. 12. 1992, stanovovala možnost spory o aktiva a pasiva dědictví či bezpodílového spoluvlastnictví manželů vyřešit v průběhu dědického řízení. Měl-li spor skutkový základ, uložilo tehdejší státní notářství účastníku řízení, aby podal žalobu na rozhodnutí o sporné skutkové otázce v řízení sporném. Nebyla – li žaloba ve stanovené lhůtě podána, muselo státní notářství o sporné otázce rozhodnout samo.¹⁴⁷

3.8.7. Spory v návaznosti na § 175h o.s.ř.

Současná právní úprava § 175h odst.1 a 2 o.s.ř. umožňuje v případech, kdy zůstavitel nezanechal majetek žádný, řízení zastavit, případně zanechal-li zůstavitel majetek nepatrné hodnoty, vydat jej tomu, kdo se postaral o zůstavitelův pohřeb. V praxi nejsou tyto spory tak časté, byť se zastavením řízení a vydáním majetku nepatrné hodnoty jsou spojena nejen práva (tj. získání nepatrného majetku), ale i povinnosti (např. vyklidit byt zůstavitele). V současné době soudní praxe za majetek nepatrné hodnoty považuje majetek, jehož obvyklá hodnota nepřesahuje 15.000 Kč.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 897/2007 ze dne 26. 8. 2008

¹⁴⁷ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009.* 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0. str. 486

¹⁴⁸ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi.* Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0. str. 177

V konkrétním případě může být tato hranice vyšší i nižší, zejména se zřetelem na sociální podmínky zůstavitele.¹⁴⁹

Základní otázkou v tomto případě je, co je ve shora citovaném ustanovení § 175h odst. 2 o.s.ř. myšleno slovem „postaral“. Velmi často se stává, že objednatel pohřbu je potomek s tím, že finance poskytl pozůstalý manžel, který tyto záležitosti neobstaral z důvodů zdravotních či psychických. V tomto ustanovení zákona je důraz kladen na faktickou stránku věci, tj. na skutečnost, kdo opravdu uhradil náklady pohřbu, nikoli, kdo byl pouhým „objednatel“.

Přestože výskyt takových sporů bude v praxi spíše výjimkou, je možné, že vzniknou spory o to, kdo je osobou, která skutečně náklady pohřbu uhradila a které má být vydán nepatrný majetek. V případném sporu o to, kdo se postaral o pohřeb zůstavitele, soudní komisař bude postupovat analogicky dle § 175k odst. 1 či odst. 2 o.s.ř.

¹⁴⁹ WINTEROVÁ, Alena. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 3. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.1. 2007. Praha: Linde, 2007, 1087 s. ISBN 978-80-7201-647-1. str. 476

4. OCHRANA OPRÁVNĚNÉHO DĚDICE V SOUČASNÉ ÚPRAVĚ OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

4.1. Právní úprava

Ačkoli za současné právní úpravy dochází k přechodu zanechaného majetku na dědice již dnem úmrtí (§460 obč.z.), je osoba univerzálního právního nástupce známa zpravidla až na konci dědického řízení (§ 175s o.s.ř.). Nelze však vyloučit, že v důsledku jiných událostí, které vyjdou najevo později, dědictví nebo jeho část nabude osoba, která jej podle dědického práva, které jí v dědickém řízení svědčilo, nabýt nemohla. Klasickým příkladem může být závěť, která se najde až po skončení řízení a podle které měly dědit i jiné osoby nebo i ty samé, ale třeba s jinými podíly. Dále se může objevit listina o vydědění potomka, který již dědil, stejně tak se může přihlásit neznámý dědic či dědic neznámého pobytu. Může jít i o situace, kdy pozůstali neměli ani tušení, že zůstavitel měl děti nebo další děti a není vyloučeno ani záměrné neuvedení dědice, případně i nesprávný postup soudu. Pro tyto případy upravuje občanský zákoník možnost právého dědice bránit se proti nepravému dědici pomocí speciální žaloby, která je zvláštním prostředkem k ochraně jeho subjektivního dědického práva. Tato žaloba přichází v úvahu teprve po projednání dědictví a spočívá v požadavku oprávněného dědice na vydání toho, co v rámci projednání dědictví získala a drží místo něho jiná osoba, tzv. nepravý dědic. Obsahem žaloby oprávněného dědice je především vlastnický nárok oprávněného dědice na vydání dědictví, které nepravý dědic nebo třetí osoby dosud mají, a rovněž nárok na náhradu hodnot, které již byly nepravým dědicem spotřebovány. Rozsudek ohledně žaloby oprávněného dědice má deklaratorní povahu, a pokud je žalobě vyhověno, významně zasahuje do právních vztahů již pravomocně vyřešených, neboť se žalobce stává se zpětným účinkem ke dni úmrtí zůstavitele jeho právním nástupcem.

Platná právní úprava je obsažena v ustanoveních občanského zákoníku v §§ 485 – 487 obč.z. a je úzce spjata s procesní úpravou ve zvláštní části hlavy V., v rámci úpravy řízení o dědictví (§§ 175a a násl. o.s.ř.), a to zejména s částí pojednávající o účastnících řízení. Ochrana oprávněného dědice jsou v občanském zákoníku věnována samostatná ustanovení, která mají v aplikaci přednost před ustanoveními o ochraně vlastnictví. Podle § 485 odst. 1 obč.z. ten, kdo dědictví nabyt, stalo-li se tak podle výsledku řízení

o dědictví, je povinen oprávněnému dědici vydat majetek, který z dědictví má, přičemž vydání majetku nepravým dědicem se řídí zásadami o bezdůvodném obohacení. V závislosti na dobré víře má nepravý dědic právo, aby mu oprávněný dědic nahradil náklady, které na majetek z dědictví vynaložil a rovněž má právo na užitky z dědictví, popř. jen na náhradu nutných nákladů a je povinen oprávněnému dědici kromě dědictví vydat i užitky (§ 485 odst. 2 obč.z.). V případě, že majetek z dědictví nabude třetí osoba od nepravého dědice, je chráněna, jako by to nabyta od oprávněného dědice (viz § 486 obč.z.) Podle ustanovení § 487 obč.z. ustanovení §§ 485 a 486 platí i tehdy, jestliže dědictví připadlo státu.

Historicky možnost pravého dědice domoci se svých práv na našem území byla zakotvena už v období platnosti Obecného zákoníku občanského z roku 1811. Tehdy byla úprava žalob oprávněného dědice obsažena v § 823 a účinky žaloby v § 824 a šlo o tzv. žalobu o vydání pozůstalosti. Časově měla své místo až po ukončení dědického řízení, tj. po odevzdání pozůstalosti a směřovala jednak ke zjištění subjektivního dědického práva a jednak k vydání pozůstalosti nebo jejího dílu a oproti dnešnímu pojetí charakteru žaloby byla konstituována jako žaloba vindikační. Právní praxí byla dovozována i možnost žaloby negatorní, jak uváděl Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi,¹⁵⁰ kterou se oprávněný dědic domáhal osvobození od omezení, např. od poddědice, od požívání pozůstalosti. Žalobcem mohl být pravý dědic (kterému pozůstalost nebyla přikázána, protože o sobě nedal vědět či nepodal žalobu o určení dědického práva, ačkoliv byl k jejímu podání odkázán), dědic (kterému pozůstalost byla přikázána), spoludědic, poddědic, stát z titulu odúmrti. Žalovaným mohl být nejen nepravý dědic, kterému pozůstalost nebo její díl byly přikázány, nýbrž i každý, kdo něco zadržoval pro herede. Při podání žaloby musel žalobce prokázat své dědické právo a chtěl –li uspět, muselo mu svědčit stejné nebo lepší dědické právo. Žaloba nepříslušela

¹⁵⁰ ANDRES, Bedřich, Antonín HARTMANN, František ROUČEK a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, ISBN 80-85963-60-4. str. 578

proti tomu, kdo zadržuje něco z pozůstalosti nikoliv pro herede, nýbrž z titulu jiného, např. neoprávněné držby, usurpace apod.¹⁵¹

Občanský zákoník z roku 1950 upravoval ochranu oprávněného dědice v §§ 557 a 558. Dle těchto ustanovení, bylo-li později zjištěno, že oprávněným dědicem je někdo jiný, pak nepravý dědic byl povinen vydat majetek podle zásad o oprávněném a neoprávněném držiteli dle § 145 a násl. tehdy platného o.z. Zákonným termínem „později“ bylo myšleno období po právní moci rozhodnutí o dědictví.

Podle občanského zákoníku z roku 1964, ve znění jeho novely z roku 1982 (s účinností od 1.4.1983), byly podmínkami pro uplatnění ochrany oprávněného dědice jednak pravomocné ukončení dědického řízení, tedy právní moc rozhodnutí o dědictví (dovozováno ze zákonného termínu po projednání dědictví) a dále uplatnění nároku ve stanovené lhůtě, která začala běžet od právní moci rozhodnutí (§ 485 a § 105 obč.z.), což byl výrazný posun v ochraně dědice oproti předchozím úpravám. Do této doby promlčecí doba počínala běžet od úmrtí zůstavitele anebo ode dne, kdy nabylo právní moci rozhodnutí o prohlášení za mrtvého. Protáhlo – li se z jakéhokoliv důvodu dědické řízení, oprávněný dědic tak ztratil možnost domoci se svého práva ještě před rozhodnutím o dědictví. Aktivní věcnou legitimaci měl oprávněný dědic, který nebyl účastníkem dědického řízení proti nepravému dědici, jemuž bylo dědictví státním notářstvím potvrzeno, a který byl ve sporu pasivně legitimován. Nepravý dědic měl povinnost vydat oprávněnému dědici veškerý majetek, a to i ten, který si přisvojil, aniž by o něm informoval státní notářství a který tak nebyl zařazen do soupisu aktiv a pasiv dědictví. Vydání takto získaného majetku se řídilo zásadami o neoprávněném majetkovém prospěchu, tj. v první řadě tzv. naturální restitucí, nebylo-li to možné, tak finanční satisfakcí, přičemž cena byla stejná jako ta, za kterou byla věc převedena, nebo která by mohla být dosažena za převod. Nebylo možné se vyhnout vyplacení peněz s poukazem, že věc byla převedena na třetí osobu zcela nebo zčásti bezúplatně.

Novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. s účinností od 1.1.1992 byl pojem „neoprávněný majetkový prospěch“ nahrazen pojmem „bezdůvodné obohacení“, jinak zůstala právní úprava beze změn.

¹⁵¹ TĚMÍN, Tomáš. Určovací nebo dědická žaloba, *Bulletin advokacie: stavovský časopis české advokacie*. Praha: Rego. ISSN 1210-6348. 1x měsíčně., roč. 2004, č. 5, str. 44

4.2. Oprávněný, resp. neoprávněný dědic

Oprávněným dědicem je osoba, které svědčí subjektivní dědické právo na základě platného dědického titulu, tj. zákona či závěti, a měla nabýt dědictví. Pokud dědictví nenabyla buď vůbec nebo jen v menším rozsahu, musí při podání žaloby prokázat, že jí ke dni úmrtí zůstavitele svědčil dědický titul, ať už ze zákona či ze závěti, tedy musí prokázat pravost a platnost závěti či naopak, že tato závěť pravá a platná není a nebo, pokud se ztratila, že šlo o náhodné ztracení. V případě, že žalobce bude své dědické právo odvozovat od příbuzenství, musí prokázat jeho stupeň veřejnou listinou, zpravidla rodným listem. Oprávněným dědicem je rovněž i stát jako dědic ze závěti, tak i v případě odúmrti (§§ 486 a 487 obč.z.).

Oprávněným dědicem naproti tomu není ten, kdo dědictví odmítl, dále ten, kdo byl platně vyděděn nebo je nezpůsobilý dědit, ani potomek, jež v průběhu řízení nenamítl relativní neplatnost závěti a ani dědic, jehož dědické právo bylo sporné a v důsledku postupu dle § 175k o.s.ř. se k němu jako k dědici dále nepřihlíželo.

Neoprávněným, resp. nepravým dědicem je tedy a contrario osoba, která podle pravomocného usnesení o dědictví nabyla dědictví jako celek či jen jeho část, ačkoliv jej neměla nabýt vůbec anebo jen v menším rozsahu. Může jím být i stát jako dědic ze závěti (později zrušené nebo neplatné) i v případě odúmrti. Neoprávněným, resp. nepravým dědicem však není osoba, která byla povolána dědit na základě dědického titulu, který se později ukázal jako nepravý, avšak z dědictví nic nenabyla. Stejně tak neoprávněným, resp. nepravým dědicem není osoba, která namísto majetku z dědictví obdržela jen výplatu svého podílu od spoludědice,¹⁵² tj. v rámci dědické dohody. Neoprávněným, resp. nepravým dědicem není ani osoba, jež se zmocnila majetku patřícího do dědictví bez pravomocného usnesení soudu, které by jí nabytí dědictví potvrzovalo.

Postavení neoprávněného, resp. nepravého dědice je tedy určeno jednak pravomocným rozhodnutím v řízení o dědictví a jednak faktickou držbou věcí nebo jiných majetkových hodnot z majetku zůstavitele.

¹⁵² ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1374

Výše uvedené členění se však nevztahuje na dědice, kteří v rámci dědictví uzavřeli dohodu o vypořádání dědictví (a nabyli méně, než kolik činil jejich dědický podíl) a na účastníky dědické dohody, pokud byli všichni oprávnění dědicové, neboť měli možnost svými úkony ovlivnit výsledek dědického řízení co do rozdělení majetku.

4.3. Charakter žaloby, aktivní a pasivní legitimace

Žaloba oprávněného dědice není žalobou na určení existence či neexistence právního poměru, ale opírá se o výslovné ustanovení hmotného práva (§ 485 obč.z.). Jejím cílem není autoritativní vyjasnění nejistých právních poměrů, ale založení poměrů nových. Jde tedy o zvláštní žalobu, která není určovací žalobou ve smyslu § 80 písm. c) o.s.ř., a proto naléhavý právní zájem na určení není třeba prokazovat.¹⁵³ Dědická žaloba je žalobou na plnění dle § 80 písm. b) o.s.ř., tudíž by jednotlivé položky v petitu žaloby měly být specifikovány s ohledem na vykonatelnost rozsudku. Je-li předmětem ochrany právo k nemovitosti, zapsané v katastru nemovitostí, petit žaloby musí znít tak, aby rozhodnutí soudu mohlo být podkladem pro provedení změny zápisu v katastru nemovitosti. Petit žaloby by tedy zněl na vydání majetku, případně by bylo možné použít eventuální petit, pokud by nebylo možné věc vydat, tj. na vyplacení peněžité částky (§ 485 odst. 1 ve spojení s § 458 obč.z.). Ostatní druhy petitů (alternativní či alternativa facultas) nepřicházejí v úvahu.

Místní příslušnost se řídí podle obecného soudu žalovaného (viz § 84 a násl. o.s.ř.), neboť tato žaloba je podávána až po pravomocném projednání dědictví a nejedná se o spor v souvislosti s řízením o dědictví (§ 175k o.s.ř.) ve smyslu § 88 písm. m) o.s.ř.

Oprávněn podat žalobu čili aktivně legitimován je každý, kdo má nabývací titul k dědictví ať již ze zákona, či ze závěti, pokud má dědickou způsobilost nebo nebyl vyděděn (§§ 469 a 469a obč.z.) a tyto předpoklady splňoval ke dni smrti zůstavitele. Další podmínkou je, aby oprávněný dědic nebyl účastníkem řízení o dědictví,¹⁵⁴ přičemž není rozhodné, zda žalobce účastníkem řízení o dědictví mohl být nebo měl být

¹⁵³ srov. např. WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 2519797-94, 25/Monographia XXXI (1979), s. 7-94. ISSN 0323-0619. s. 72, a dále BUREŠ, Jaroslav, Ljubomír DRÁPAL a Michal MAZANEC. *Občanský soudní řád: komentář*. 5. vyd. Praha: Beck, 2001, ISBN 80-7179-338-8. str. 254

¹⁵⁴ viz § 485 odst. 1 obč.z. a Česko. Nejvyšší soud. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 980/2007 ze dne 30. 10. 2007

a z jakého důvodu se řízení o dědictví neúčastnil. Aktivně legitimován je i spoludědic, jestliže ten, kdo dědictví již nabyt, dědí vedle oprávněného dědice. Pasivně legitimován je neoprávněný, resp. nepravý dědic, který nabyt dědictví na úkor oprávněného dědice. V tomto případě má význam usnesení soudu prvního stupně v tom, že v soudním sporu, který by byl zahájen na základě žaloby oprávněného dědice, osvědčuje pasivní legitimaci dědice zůstavitele, tedy neoprávněného, resp. nepravého dědice. V případě, že by oprávněný dědic žaloval na vydání majetku, jehož nabyli neoprávněně, resp. nepraví dědicové do podílového spoluvlastnictví, pasivně legitimováni by byli všichni podíloví spoluvlastníci za předpokladu, že by oprávněnému dědici měl náležet celý majetek.

Pokud však k projednání dědictví nedošlo a dědické řízení bylo zastaveno dle § 175h odst. 2 o.s.ř. a nepatrný majetek vydán vypraviteli pohřbu, pak vypravitel pohřbu není nepravým dědicem, neboť nedošlo k projednání dědictví.

V případě, že vůbec nedošlo k projednání dědictví, pak toho, kdo zadržuje věci zůstavitele, nelze žalovat dle § 485 obč.z., ale dle 126 obč.z., tj. vindikační žalobou. V těchto případech platí zásada, není-li majetek projednán, pak není ani dědic. Dle mého názoru by měl být takový majetek nejprve projednán v dodatečném dědickém řízení, a pak vymáhán již soudně dědicem.

Otázkou je, jak postupovat v případě, že majetek ještě nebyl projednán. Je tedy nutné zahájit dodatečné dědické řízení? Je oprávněný dědic účastníkem dodatečného projednání dědictví? V praxi existují na danou problematiku dva názory. Jeden z názorů je, že oprávněný dědic by měl být přímo účastníkem řízení a majetek by tak nabyt přímo, druhý z názorů vychází z toho, že okruh účastníků původního řízení nelze změnit¹⁵⁵ a oprávněnému dědici by se tak nově objevený majetek musel vydat prostřednictvím žaloby dle 485 obč.z. Dle názoru J. Mikeše a L. Muzikáře, se kterým se ztotožňuji, je správným postupem varianta uvedená jako první, kdy ve výjimečných případech je nutno připustit, aby oprávněný dědic byl přímo účastníkem dodatečného projednání dědictví, a to vzhledem k § 154 odst. 1 o.s.ř., kdy pro rozsudek je

¹⁵⁵ judikatura NS sp.zn. 30 Cdo 1131/2003, SoJ 131/04 in DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, JAVŮRKOVÁ, Naděžda, KASÍKOVÁ, Martina, LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 1072 s. ISBN 978-80-7357-460-4. str. 864

rozhodující stav v době vyhlášení a 169 odst. 2 o.s.ř.¹⁵⁶ Posléze jmenovaný postup by byl mimo jiné i procesně neekonomický, neboť by se tak muselo vyvolávat sporné řízení a oprávněný dědic by tak nabytí majetek, který by mu náležel, až poté, co by se prokázalo jeho dědické právo.

Skutečnost, zda je žalobce oprávněným dědicem, musí soud v rámci podané žaloby oprávněného dědice posoudit jako otázku předběžnou (§ 135 odst. 2 o.s.ř.) a vychází přitom z ustanovení § 175b o.s.ř. o účastnících dědického řízení a § 468 obč.z. o dědicích neznámých či neznámého pobytu. Vyskytne – li se v průběhu dědického řízení situace, že se přihlásí dědic, do té doby neznámý, a to do doby pravomocného ukončení řízení, soudní komisař s ním začne jednat jako s účastníkem řízení. Jestliže se oprávněný dědic přihlásí až po pravomocném ukončení řízení o dědictví, pak musí podat žalobu na vydání dědictví proti tomu, komu bylo nabytí dědictví potvrzeno. Oprávněný dědic má samozřejmě rovněž možnost postupu dle § 175y o.s.ř., ale dostává se zde vzhledem k důkaznímu břemenu do nevýhodného postavení.¹⁵⁷

4.3.1. Obsah a rozsah nároku oprávněného dědice a způsob vydání majetku

Způsob vydání majetku z dědictví je dvojitý. Prvním způsobem je, že neoprávněný, resp. nepravý dědic vydá dědictví oprávněnému dědici dobrovolně. Oporou pro tento postup je § 3 odst. 2 obč.z o preferenci řešení občanskoprávních vztahů dohodou mezi účastníky. Pak není třeba žádných zvláštních forem právních úkonů kromě zákonem stanovených, např. v případě vydání nemovitosti či postoupení pohledávky (§ 46 odst. 1 a 2, § 524 odst. 1 obč.z.). Domnívám se, že v případě vydání nemovitosti by nejpravděpodobnějším právním úkonem byla smlouva o vypořádání vztahů mezi oprávněným a neoprávněným držitelem. Praktickou s tím spojenou otázkou je, jaký by tato smlouva měla daňový dopad. Řešení daňové problematiky by však přesahovalo rozsah této práce, a proto ponechám toto téma bez dalšího vysvětlení.

¹⁵⁶ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0, str. 198 shodně ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1375

¹⁵⁷ NĚMCOVÁ, Jitka. Ochrana oprávněného dědice, *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč. 2003.č. 4, str. 79 a násl.

Druhým způsobem je vydání dědictví na základě žaloby oprávněného dědice, která byla popsána výše.

Cílem žaloby oprávněného dědice je vydání majetku, který mu neoprávněný, resp. nepravý dědic z dědictví zadržuje. Tomu současně odpovídá povinnost neoprávněného, resp. nepravého dědice vydat tento majetek dědici oprávněnému.

Rozsah nároku oprávněného dědice se rovná rozsahu jeho dědického podílu, na který má podle ustanovení zákona nebo závěti nárok tak, aby nebyl neoprávněný, resp. nepravý dědic bezdůvodně na úkor dědice oprávněného zvýhodněn. Nemůže být tedy vydáno více, a to ani v případě, kdyby bylo zjištěno, že se neoprávněný, resp. nepravý dědic obohatil na úkor jiného oprávněného dědice (pokud tento svůj nárok neuplatňoval). Rozsah nároku je dále závislý na tom, zda neoprávněný, resp. nepravý dědic byl či nebyl v dobré víře, pokud jde o držbu věcí náležejících do dědictví.

Neoprávněný, resp. nepravý dědic v dobré víře má vůči oprávněnému dědici nárok na nahrazení nákladů, které na předmětný majetek vynaložil, a rovněž mu náležejí užitky z dědictví, dále má nárok na náhradu nutných výdajů a také na náhradu účelně vynaložených nákladů na věc ve výši odpovídající zhodnocení v době vydání věci (§ 485 odst. 2 první věta obč.z.). Naproti tomu neoprávněný, resp. nepravý dědic, který není v dobré víře, je povinen vydat kromě dědictví i jeho užitky a má pouze nárok na úhradu nutných nákladů na majetek z dědictví, neboť v jeho případě nejde o držbu oprávněnou (§ 485 odst. 2 druhá věta obč.z.). Stejnou povinnost jako neoprávněný, resp. nepravý dědic, který není v dobré víře, má i třetí osoba, která věděla nebo mohla vědět, že oprávněným dědicem je někdo jiný (viz § 486 obč.z., a contrario).

Otázkou je, zda má být vydáno vše, co bylo neoprávněně získáno, anebo jen to, co neoprávněný, resp. nepravý dědic nespoteboval. Rozhodnutí soudu může uložit neoprávněnému, resp. nepravému dědici jen vydání věci, popř. jiných majetkových hodnot, které si fakticky přisvojuje, tedy nelze po neoprávněném, resp. nepravém dědici požadovat hodnoty, které, ačkoliv spadaly do zůstavitelova majetku, neoprávněný, resp. nepravý dědic nemá k dispozici. V případě, že nepravý dědic již věci z dědictví nemá, je možné požadovat peněžitou náhradu, jak je uvedeno v § 458 odst. 2, druhá věta, obč.z. Rozhodující je stav ke dni rozhodnutí o žalobě. V tomto případě je vodítkem určení obecné, resp. obvyklé ceny dědictví dle § 175o o.s.ř, avšak s tím, že výroky rozhodnutí soudu, vydané v dědickém řízení, jsou zásadně závazné

pouze pro účastníky řízení a v tomto rozsahu též pro státní orgány (§§ 159a odst. 1 a 4, 167 odst. 1 o.s.ř.), tedy a contrario nejsou závazné pro někoho, kdo účastníkem řízení vůbec nebyl. Dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28.3.2007, sp. zn. 21 Cdo 2567/2005, převede-li nepravý dědic věc patřící do dědictví na další osobu, musí oprávněnému dědici za tuto věc poskytnout peněžitou náhradu, a to ve výši ceny, za níž by danou věc bylo možné prodat v době, kdy je na místo vydání věci náhrada poskytována (rozhoduje-li o vydání dědictví, resp. o poskytnutí peněžité náhrady soud, vychází ze stavu ke dni rozhodnutí o žalobě). Pokud by cena, kterou neoprávněný dědic při úplatném převodu za věc patřící do dědictví získal, byla vyšší než cena, za níž by tuto věc bylo možné prodat v době, kdy je náhrada poskytována, bylo by povinností neoprávněného dědice tento rozdíl vydat (zaplatit) oprávněnému dědici pouze v případě, že věděl nebo mohl vědět, že oprávněným dědicem je někdo jiný (srov. § 485 odst. 2 věta druhá obč.z.).

Předmětem vydání je vše, co nepravý dědic nabyt na úkor oprávněného dědice, avšak jen pokud tento majetek byl projednán v řízení o dědictví a nabytí tohoto majetku bylo nepravému dědici potvrzeno rozhodnutím soudu. Předmětem dědické žaloby tedy nebudou věci, které nebyly zahrnuty do soupisu aktiv a pasiv, přestože se jich nepravý dědic ujal, neboť ohledně nich ještě nebylo rozhodnuto, komu připadnou. Každý takto nově objevený majetek tudíž musí být projednán v dědickém řízení dle § 175x o.s.ř.

4.4. Žaloby na ochranu oprávněného dědice, vlastnické žaloby, žaloby na obnovu dědického řízení a žaloby dle § 175y o.s.ř. ve vztahu ke sporům vzniklým z dědického řízení

4.4.1. Srovnání žaloby na vydání dědictví, vlastnické žaloby a žaloby na obnovu dědického řízení

Vyskytnou – li se nové skutečnosti, které jsou způsobilé ovlivnit výsledek dědického řízení, např. další závěť zůstavitele, která je způsobilá změnit podíl dědiců, popř. jejich okruh, existuje několik možností, jak vyvolat změnu v dědickém řízení a případně tak předejít zahájení sporného soudního řízení. Důležitou skutečností je zjištění, zda probíhá dědické řízení či nikoliv. Pokud ano, není pro nově se objevivšího

dědice nic snazšího, než vstoupit do probíhajícího dědického řízení a uplatnit v něm své dědické právo, což je významné z hlediska účastenství v dědickém řízení dle § 175b o.s.ř. Vstoupením do dědického řízení tak účastník může zasahovat do řízení svou aktivní účastí. Pokud se nová závěť najde po skončení dědického řízení, pak je třeba rozlišovat, zda oprávněný dědic byl či nebyl účastníkem původního dědického řízení. Ten, kdo byl účastníkem řízení o dědictví, má možnost podat žalobu na obnovu dědického řízení (§ 221 odst. 1 písm. a) o.s.ř. a R 19/86). Pokud však nebyl účastníkem dědického řízení, jedinou možností, jak se domoci nápravy nesprávného rozhodnutí, je podání dědické žaloby dle § 485 obč.z. (viz R 44/86).

Oběma žalobám, tj. jak žalobě oprávněného dědice, tak i žalobě na obnovu dědického řízení je společné to, že jsou časově ohraničeny. Žaloba na vydání dědictví svou tříletou promlčecí lhůtou počínající od právní moci usnesení o dědictví, při podání žaloby na obnovu řízení musí být zachována subjektivní i objektivní lhůta k jejímu uplatnění a musí být dány i důvody obnovy (§ 228 a § 233 o.s.ř.).

Srovnáním úpravy ochrany oprávněného dědice a ochrany vlastníka zjistíme, že platný občanský zákoník v případě žalob dle § 485 a násl. obč.z. neposkytuje oprávněným dědicům, dokud jejich právo nebylo deklarováno rozhodnutím soudu v řízení o dědictví, stejnou ochranu jako skutečným vlastníkům (srov. zejm. § 126 obč.z., § 481 a násl. obč.z. a § 175q o.s.ř.). Je tomu tak mimo jiné proto, že ustanovení § 485 obč.z. je speciálním ustanovením o ochraně oprávněného dědice v případech, kdy tento oprávněný dědic nebyl účastníkem dědického řízení, a tedy podání vlastnické žaloby dle § 126 obč.z. nepřichází vůbec v úvahu. Platná právní úprava vychází z toho, že pokud byl oprávněný dědic účastníkem dědického řízení, má možnost bránit se proti (podle něho) nesprávnému rozhodnutí řádnými či mimořádnými opravnými prostředky. Vlastnické žaloby (v podstatě žaloby na určení dle § 80 písm. c) o.s.ř.) je možné použít v případě, že se bude jednat o otázku, zda ke dni úmrtí zůstavitel vlastnil věc, ohledně které by měl být veden soudní spor. Oporou pro tento postup je § 175y o.s.ř., kdy účastníci řízení, ale i třetí osoby, mají možnost domáhat se svých práv během dědického řízení i po jeho skončení prostřednictvím žalob. Může tak jít o žaloby zůstavitelových věřitelů, ale i např. o žaloby na vypořádání majetku mezi dědici a bývalým manželem zůstavitele (viz dále). Dalším důvodem pro tento postup je skutečnost, že zatímco vlastnické právo je nepromlčitelné, práva oprávněných dědiců na vydání dědictví se

promlčují. Promlčecí doba je tříletá a počíná od právní moci rozhodnutí, jímž bylo dědické řízení skončeno (§ 105 obč.z.). Podání žaloby dle § 485 obč.z. v zákonem stanovené promlčecí době je jedním z předpokladů její úspěšnosti. Stanovení tříleté promlčecí doby je zdůvodněno právní jistotou ohledně osob a majetku zůstavitelových dědiců, ale i třetích osob, které od dědiců majetek dále nabývají.

V předchozích úpravách však promlčecí doba byla podstatně delší a počínala běžet v jiný okamžik. Počátek běhu promlčecí doby byl za účinnosti Obecného zákoníku občanského z roku 1811 a dále občanského zákoníku z roku 1950 i 1964 stanoven od úmrtí zůstavitele anebo ode dne, kdy nabude právní moci rozhodnutí o prohlášení za mrtvého, a tento stav trval až do 1.4.1983. Novelou občanského zákoníku č. 131/1982 Sb. byl stanoven počátek promlčecí doby od právní moci rozhodnutí, jímž bylo dědické řízení skončeno. Délka promlčecí doby byla původně 30-ti až 40-ti letá, přičemž od účinnosti občanského zákoníku z roku 1950 až doposud je stanovena promlčecí doba tříletá.

4.4.2. Žaloby mimo dědické řízení (§ 175y o.s.ř.)

Jedná se o žaloby, kterými mohou jak účastníci, tak i ti, kdo jimi nebyli, uplatňovat svá práva v rámci probíhajícího dědického řízení nebo i po jeho skončení. Právní úprava je obsažena v § 175y o.s.ř. Rozhodnutí soudu, resp. soudního komisaře v dědickém řízení o zařazení určité věci do aktiv dědictví není nezvratným důkazem vlastnictví toho, kdo věc nabyt na základě usnesení o dědictví, neboť toto usnesení řeší vztahy pouze mezi účastníky řízení o dědictví¹⁵⁸ a není závazné ani pro třetí osoby, které nebyly účastníky tohoto řízení. Tyto osoby se mohou domáhat ochrany svého práva u soudu¹⁵⁹ s výjimkou provedené likvidace dědictví (viz § 175y odst. 2 o.s.ř.), kdy se po provedené likvidaci nelze domáhat výše uvedeného určení, a to z důvodu právní jistoty.

Domáhat se však lze pouze určení, že zůstavitel byl vlastníkem určité věci či práva či měl dluh, pouze ke dni smrti zůstavitele. Okolnosti nastalé později nemohou

¹⁵⁸ Česko. Nejvyšší soud. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 312/2004 ze dne 19.5.2004

¹⁵⁹ *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně..roč. 2003.č.2, str. 36

mít na toto určení vliv, a to vzhledem k zásadě, že dědictví se nabývá ke dni úmrtí zůstavitele (§ 460 obč.z.).¹⁶⁰

Ustanovení § 175y o.s.ř. neupravuje samostatný typ žaloby, pouze umožňuje jak podání žaloby na ochranu oprávněného dědice dle § 485 obč.z., tak i podání žalob dle § 80 o.s.ř. pro případ ochrany práv třetích osob.¹⁶¹ Žalobu projedná soud ve sporném řízení. Místně příslušným soudem ohledně sporů týkajících se vypořádání společného jmění zůstavitele s pozůstalým manželem ve smyslu § 175l odst. 1 o.s.ř. (§ 175y odst. 1 o.s.ř.) je soud určený dle § 88 písm. m) o.s.ř.¹⁶²

Žalobci mohou být jak ti, kdo účastníkem dědického řízení nebyli, ačkoliv měli být, tak i ti, kdo účastníky dědického řízení být nemohli, např. věřitelé, jejichž pohledávky dědicové neuznali, nebo osoby, které si činí nárok na věc zařazenou do aktiv dědictví tvrzením, že jsou vlastníky této věci namísto zůstavitele.

Žalovanými jsou pak dědici, kteří věc, právo, jinou majetkovou hodnotu nebo dluh podle výsledku dědického řízení převzali. Pokud věc, právo nebo jiná majetková hodnota či dluh v dědictví nebyly doposud projednány, pak musí žalobce označit za žalované všechny dědice.

Řízení o žalobě se musí účastnit všichni dědicové, tzn. že žalobce nebo žalobci musí označit za žalovaného či žalované zbývající dědice, jinak je dán nedostatek věcné legitimace, jak vyplývá z § 91 odst. 2 o.s.ř., dle něhož se rozhodnutí soudu vztahuje na všechny účastníky řízení. Pokud některý z dědiců věcně legitimovaných k podání žaloby na určení, že zůstavitel byl ke dni svého úmrtí vlastníkem určité věci, zemře, do jeho práv vstupují jeho dědicové, kteří podávají určovací žalobu namísto zemřelého věcně legitimovaného dědice (R 61/2001).

Žalobou může být soudním rozhodnutím nejen odstraněna spornost aktiv nebo pasiv dědictví (tzn., že určitá věc či právo je či není majetkem zůstavitele nebo určitá pohledávka je či není dluhem zůstavitele) nebo sporné skutečnosti významné pro vypořádání společného jmění manželů podle § 175l o.s.ř. (např. na základě žaloby o určení podle § 80 písm. c) os.ř.), ale může dojít také ke konečnému řešení vztahu mezi

¹⁶⁰ *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně.roč. 2003.č.4, str. 93

¹⁶¹ WINTEROVÁ, Alena. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 3. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.1. 2007. Praha: Linde, 2007, 1087 s. ISBN 978-80-7201-647-1. str. 554

¹⁶² BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád s judikaturou a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2004, 1076 s. ISBN 80-7179-871-1. s. 571 a násl.

dědici (mezi dědici a pozůstalým manželem) na základě žaloby na plnění (§ 80 písm. b) o.s.ř.), při níž vyřešení otázky sporných aktiv nebo pasiv dědictví nebo skutečností významných pro vypořádání společného jmění manželů podle § 1751 o.s.ř. bude představovat posouzení předběžné otázky.¹⁶³

¹⁶³ Rozsudek NS ze dne 26. 8. 2008, sp. zn. 21 Cdo 897/2007, též Rozsudek NS ze dne 3. 10. 2007, sp. zn. 21 Cdo 2138/2006 a též BÍLEK, Petr, Roman FIALA, Miloslav JINDŘICH a Karel WAWERKA. *Notářský řád a řízení o dědictví: komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, 1120 s. ISBN 978-80-7400-181-9. str. 921

5. NĚKTERÉ OTÁZKY SOUVISEJÍCÍ S NOVÝM OBČANSKÝM ZÁKONÍKEM

V době sepsání této práce byla již Parlamentem ČR schválena a prezidentem republiky podepsána rozsáhlá rekodifikace občanského zákoníku. Nový občanský zákoník ze dne 3.2.2012 byl publikován ve Sbírce zákonů pod č. 89/2012 a nabude účinnosti od 1.1.2014.¹⁶⁴ Nový občanský zákoník sleduje celkový příklon k evropským kontinentálním konvencím tím, že zamýšlí odklonit se od dosavadní marxistickoleninské koncepce právního systému a jeho funkcí a hodlá navázat na tuzemské právní tradice, jak se vyvíjely do roku 1948, a stejně tak i na standardy států, jejichž právní řády náležejí do oblasti kontinentální právní kultury a dále na úpravu příslušných mezinárodních smluv a nařízení i směrnic přijatých na úrovni Evropské unie, jakož i návrhy vznikající na této úrovni.¹⁶⁵

Inspiračním zdrojem pro novou právní úpravu byl občanský zákoník z roku 1937, který však v tehdejší Československu nebyl přijat. Nový kodex vychází ze soukromoprávní úpravy v Německu, Švýcarsku, Rakousku, Itálii a Nizozemí.¹⁶⁶ S rekodifikací občanského zákoníku souvisí i rekodifikace občanského soudního řádu. Projekt byl zahájen v letech 2003-2004 s předpokladem vypracování návrhu v průběhu procesu přijetí rekodifikace občanského zákoníku, resp. poté, co bude plynout jeho legisvakanční lhůta.¹⁶⁷

Nový občanský zákoník v části dědického práva zachovává mnoho ze současné právní úpravy s tím, že navrácí řadu tradičních institutů dědického práva, které na našem území upravoval Obecný zákoník občanský z roku 1811, a které naše dnešní právo již nezná (např. odkaz, dědická smlouva, zřeknutí se dědictví atd.). Zároveň se velmi podrobně věnuje výkladovým pravidlům poslední vůle zůstavitele

¹⁶⁴ Česko. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1026-1356. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=89/2012&typeLaw=zakon&what=Cislo_z_akona_smlouvy

¹⁶⁵ K tomu viz Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, str. 595 a násl., dostupná na adrese <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>

¹⁶⁶ *Právní zpravodaj: časopis pro právo a podnikání : měsíčník pro právní praxi : informace pro právní praxi*. Praha: C.H. Beck. ISSN 1212-8694. 1x měsíčně. roč. 2011.č. 147

¹⁶⁷ TLÁŠKOVÁ, Šárka. Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích in *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč. 2011.č.2, str. 3 a násl.

s odůvodněním, že po smrti již zůstavitel nebude moci upřesnit nebo vyložit svoji poslední vůli. Pro ty, kdo chtějí o svém majetku pro případ smrti pořídit poslední vůli tak poskytuje dostatečné vodítko a inspiraci a pamatuje i na situace, které mohou být sporné a předkládá jejich řešení.

V následujících odstavcích zmíním vybrané změny, které souvisí s tématem mé práce, přičemž užívám-li v textu budoucí čas, činím tak úmyslně s ohledem na to, že nová úprava je sice platná, avšak dosud neúčinná.

Co se týče pořízení pro případ smrti, nový občanský zákoník stanovuje tři typy, a sice závěť, dědickou smlouvu a dovětek. Oproti stávající úpravě nový zákoník u závěti upravuje speciální pravidla, týkající se platnosti tohoto jednání a jeho výkladu, mimo jiné i následky zůstavitelova omylu s tím, že obecné náležitosti upravuje v části o právních jednáních obecně. Platnost závěti bude posuzována z hlediska jejího pořizovatele, nikoli adresáta (dědice, odkazovníka) s tím, že k interpretaci vůle zůstavitele bude možno použít i některé další listiny zůstavitelem zanechané (§ 1494 odst. 2 a § 1495), přičemž slova použitá v závěti se budou vykládat podle jejich obvyklého významu, ledaže se prokáže, že si zůstavitel navykl spojovat s určitými výrazy zvláštní, sobě vlastní smysl. Zde se naskýtá otázka, jakým způsobem se bude prokazovat tento svébytný smysl s tím, že, dle mého názoru, z této situace mohou vzniknout spory právě ohledně prokázání smyslu závěti, resp. jejího obsahu a poznání vůle zůstavitele. Nový občanský zákoník rovněž počítá s možností omylu zůstavitele s tím, že upravuje účinky omylu v § 1529 a násl. Následkem podstatného omylu bude neplatnost toho ustanovení závěti, jehož se týká, avšak případné přereknutí, přepsání, nesprávné pojmenování nebo popsání nebude podstatným omylem, pokud bude nepochybně jisté, co tím zůstavitel mínil. Toto ustanovení bude znamenat možné riziko vzniku sporů při dokazování právě oné zřejmé a zjevné nesprávnosti.

Nový občanský zákoník upravuje v ustanovení § 1525 a násl. tzv. pořizovací nezpůsobilost. Zásadně sice nejsou nespůsobilé osoby způsobilé pořídit poslední vůli, nicméně nový zákon připouští z tohoto pravidla určité výjimky. Oproti stávající úpravě bude moci zůstavitel, který byl ve svéprávnosti omezen tak, že není způsobilý pořizovat závěť, přesto platně pořídit závěť v jakékoli formě, pokud se uzdravil do té míry, že je schopen projevit vlastní vůli. Nový zákon tak nemá v úmyslu zcela vyloučit pořizovací způsobilost těchto lidí jen proto, že se něco stalo v období vyměřeném právními

mocemi soudního výroku. Rozhodovat musí věcná stránka, a proto občanský zákoník nevylučuje možnost učinit poslední pořízení v odpovídajícím zdravotním stavu, výslovně však nezmiňuje pojem světlého okamžiku, a to z důvodu, že pojem světlého okamžiku je otázkou medicínské povahy. V těchto případech bude důkazní břemeno na tom, kdo tvrdí, že závěť učiněná zůstavitelem, který v době sepsání posledního pořízení je omezen ve svéprávnosti, je platná. Přičemž bude muset prokázat, že zůstavitel byl v době vyhotovení závěti natolik zdrav, že byl s to závěť pořídit s plnou rozvahou. Naproti tomu ten, kdo bude popírat platnost závěti osoby, která nebyla zbavena pořizovací způsobilosti, bude muset prokázat skutečnosti vyvolávající absenci vůle. Důvodem je stanovení zásady, že důkazní břemeno je vždy na tom, kdo prosazuje výjimku z pravidla. Dle mého názoru toto ustanovení může vést k problémům při dokazování, zda zůstavitel byl či nebyl schopen o svém majetku pořídit závěť, a ke zvýšenému počtu soudních sporů.

K osobám omezeným ve způsobilosti k právním úkonům je nový občanský zákoník vstřícnější. Podle nové úpravy budou moci i tito lidé pořídit o svém majetku závěť, avšak jen ve formě veřejné listiny. V případě osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům vzhledem ke své závislosti na alkoholu, psychotropních látkách a podobných přípravcích, bude pořizovací volnost omezena do výše jedné poloviny pozůstalosti. Druhá polovina připadne dědicům ze zákona, kteří jsou tak více chráněni. (§ 1518).

Nové je rovněž obecné ustanovení o svědcích závěti (§ 1539 a násl.), v dosavadní úpravě stanovené v § 476e a § 476f obč.z. Toto ustanovení vymezuje vlastnosti, které svědek musí mít a dále nově vyžaduje, aby svědci podepsali na listinu obsahující závěť doložku, která poukazuje na jejich vlastnost jako svědků. Svědci se zúčastní pořizování závěti takovým způsobem, aby byli s to potvrdit, že zůstavitel a pořizovatel jsou jedna a táž osoba (§ 1539). Vyloučení určité skupiny osob z funkce svědků vzhledem k jejich vztahu k zůstaviteli bude ve zvlášť stanovených případech prolomeno, půjde – li o závěť před třemi svědky (namísto běžných dvou) a dále v případech, kdy zůstavitel vlastní rukou napíše tu část soukromé závěti, v níž dotyčnou osobu za dědice nebo odkazovníka povolává (§ 1540).

Občanský zákoník obnovuje v § 1542 a násl. možnost zůstavitele pořídit závěti s úlevami ve zvlášť závažných a mimořádných událostech, které však budou časově

ohraničeny, tj. po odpadnutí mimořádných okolností bude nutné závěť sepsat znovu. Tyto tzv. privilegované závěti náš právní řád umožňoval pořizovat do roku 1950, kdy byla jejich úprava zákonem č. 141/1950 Sb. z dědického práva vyloučena. Zde se naskýtá otázka, co nastane v případě, kdy osoba, která se ocitne v přímém a bezprostředním ohrožení života, pořídí soukromou závěť v ústní formě před třemi svědky. Dle mého názoru se bude jednat o náročné dokazování obsahu závěti formou svědeckých výpovědí, navíc se domnívám, že bude docházet k namítání absolutní neplatnosti závěti z důvodu nedostatku svobody projevu vůle zůstavitele, neboť v těchto vypjatých případech lze sotva hovořit o právním úkonu, který je učiněn bez tísně a za nápadně nevýhodných podmínek. Lze jen doufat, že k těmto formám závěti nebude často přistupováno.

Podrobnější bude i pasáž ohledně odvolání závěti (§ 1577 a násl.) s tím, že je výslovně zakotvena možnost obnovy platnosti starší závěti v případě, že zůstavitel zruší novější závěť a starší závěť uchová. Zákonodárce byl v tomto řešení veden snahou o předcházení sporům při existenci více závětí a rovněž i možností, aby v těchto případech dědictví nabytí závětní dědic namísto státu z titulu odúmrti.

Znovu se zavádí vedlejší doložky závěti, a to dvojího druhu, jednak doložky vykonavatele závěti a druhou skupinu tvoří podmínky a doložky času nebo příkazu. Dle § 1551 a násl. občanského zákoníku budou vyloučeny vedlejší doložky zjevně obtěžující a dále i doložky odporující veřejnému pořádku či doložky nesrozumitelné. V případě doložky odporující veřejnému pořádku anebo doložky zjevně nesrozumitelné nebude, dle mého názoru, problém s výkladem, problém však nastane v případě doložky dědice obtěžující ze zůstavitelovy svévole. Určení, zda je jedná či nejedná o zůstavitelovu svévůli, bude velmi obtížné, neboť již nebude naživu a je možné, že mezi dědici nastane spor o to, zda se jedná či nejedná o svévůli, tedy spor o výklad zůstavitelovy vůle.

Termíny dědictví a odkazy byly setřeny zavedením občanského zákoníku z roku 1950, který popřel dědění jako univerzální právní nástupnictví a občanský zákoník z roku 1964 již mezi nabytím dědictví a odkazem vůbec nerozlišoval. Občanský zákoník termín odkaz znovu zavádí, včetně pododkazů. Právě odkazy a pododkazy by mohly být, dle mého soudu, do budoucna zdrojem celé řady sporů. Jedná se totiž o institut, který sice v historii existoval, avšak již dlouhá desetiletí je našemu právnímu

vědomí i praxi cizí. „Odkazy by byly pro praxi přijatelné především jako terminologická označení pro nabývání jednotlivých věcí či práv z pozůstalosti, při pojetí přejímajícím § 537 a § 549 odst. 2 obč.z. z roku 1950 (o odkazu a odkazovníku platí přiměřeně ustanovení o dědictví a o dědicích, odkazovník neodpovídá za pasiva dědictví pouze tehdy, byla-li mu zůstavena věc, jejíž cena je v poměru k ceně zanechaného majetku pouze nepatrná a nečiní-li souhrn odkazů více než čtvrtinu toho, co zbude po odečtení dluhů)“.¹⁶⁸ Dle důvodové zprávy se má prostřednictvím složitě popsané konstrukce odkazů zabránit vleklým sporům, nicméně bude dle mého mínění pro pořizovatele závěti - laika velmi náročné, aby dosáhl účelu, jakého zamýšlí, a přitom splnil všechny požadavky zákona.

Nově je zavedena povinnost zjistit v případě pořízení pro případ smrti, kde bylo zůstavitelem dědicům něco nařízeno, zda toto opatření je náležitě zajištěno. V případě, že o náležitém zajištění zůstavitelova příkazu o tomto vznikne spor, rozhodne soud.

Nový občanský zákoník zachovává obě stávající skupiny důvodů dědické nezpůsobilosti s dílčími úpravami (§ 1481 a násl.). Namísto úmyslného trestného činu je v nové úpravě zakotvena dědická nezpůsobilost pro spáchání činu povahy úmyslného trestného činu a umožňuje tak, aby nemohla dědit osoba, která je trestně neodpovědná a rozšiřuje se okruh chráněných osob, a to na manžela, předky a potomky vůbec. Další změnou je vypočítání jednotlivých skutkových podstat jednání, která jsou namířena proti projevu poslední vůle s tím, že delikt nemusí směřovat jen proti projevu zůstavitelovy poslední vůle, ale proti zůstavitelově poslední vůli vůbec. V tom je rozdíl od dnešní úpravy, která obsahuje pouze pojem zavrženíhodné jednání, aniž by poskytla bližšího vysvětlení a objasnění pojmu zavrženíhodného jednání tak zůstává na posouzení soudu.

Úprava vydědění (§ 1646 a násl.) vychází v podstatě z dosavadní platné úpravy a zachovává čtyři dosavadní důvody vydědění (s dílčími úpravami) i formu prohlášení o vydědění, přičemž ale podmínkou platnosti důvodů vydědění nebude jejich uvedení v prohlášení o vydědění (§ 1648). V tomto ohledu zde nastává velký prostor pro dokazování důvodů vydědění a posuzování zjištěné skutečnosti, a tedy i větší

¹⁶⁸ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7., str. 1241

pravděpodobnost vzniku sporů. Nově je zákonem zavedeno určení osoby žalobce, a to v závislosti na uvedení či neuvedení důvodů vydědění. Tedy v podstatě to, co je dnes dovozováno praxí, bude v budoucnu přímo uvedeno v textu zákona (viz § 1673 odst. 2).

Nový občanský zákoník v pasáži o důvodech vydědění i nadále používá neurčité pojmy jako potřebná pomoc, opravdový zájem, zvrhlá povaha a nezřízený život. Významným důvodem vydědění je takové zadlužení dědice nebo jeho marnotratné počínání, které vyvolává důvodnou obavu o zachování majetku do budoucna (§ 1647). Nelze však přehlédnout, že v těchto případech mohou vznikat spory o to, zda byly tyto pojmy naplněny.

Dosavadní úprava sporů a ochrany oprávněného dědice je nyní uvedena ve dvou zákonech (v občanském zákoníku a v občanském soudním řádu). Ustanovení § 1672 sjednocuje úpravu do jednoho předpisu a stanoví, že „Uplatňuje-li právo na dědictví více osob a odporují-li si, odkáže soud toho z dědiců, jehož právní důvod je slabší, aby své právo uplatnil žalobou. Nepodá-li tento dědic žalobu ve lhůtě určené soudem, nezaniká sice jeho dědické právo, avšak při projednání pozůstalosti se k němu nepřihlíží.“ Nově se tedy nabízí řešení v případě odporujících si dědických titulů, a to stanovení osoby žalobce a žalovaného, a to podle síly dědických titulů vzhledem k tomu, že nově bude stanoveno, že dědictví ze zákona se nabývá smrtí zůstavitele, avšak k nabytí dědictví ze závěti či na základě dědické smlouvy může vzhledem k doložkám dojít i později.

Ohledně úpravy ochrany oprávněného dědice nový občanský zákoník již speciální žalobu oprávněného dědice neupravuje. Protože není ustanovena speciální žaloba na ochranu dědice, pravému dědici nezbude než použít některou ze žalob, nacházejících se v obecných ustanoveních občanského zákoníku o držbě a ochraně vlastnického práva. Dle K. Eliáše, který se zabýval návrhem nového občanského zákoníku, promlčecí doba na vydání dědictví počíná pak běžet od právní moci rozhodnutí, jímž bylo dědické řízení skončeno.¹⁶⁹

V § 3069 nového občanského zákoníku zachovává pravidlo, že se při dědění postupuje podle práva platného v den smrti zůstavitele). Pro případ, že zůstavitel zemře za

¹⁶⁹ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7. str. 1378

účinnosti nového zákona, se bude nadále vycházet z pojetí, že je třeba zhojit neplatnost či vady těch projevů poslední vůle, které zůstavitel učinil za účinnosti předchozích právních předpisů, jsou-li podle těchto předpisů neplatné či jinak vadné, ale vyhovují-li novému dědickému právu (§ 3070). Tedy zákoník tu zamýšlí vyjít vstříc projevené vůli zůstavitele. Takto se tedy bude co nejvíce šetřit vůle zůstavitele v případě vydědění nebo v případě posledního pořízení. Ve prospěch vůle zůstavitele je i nové ustanovení § 3071, dle něhož uzavřel-li zůstavitel smlouvu o zřeknutí se dědictví přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona a zemřel-li po dni nabytí účinnosti tohoto zákona, považuje se smlouva za platnou.

6. VYBRANÉ MEZINÁRODNÍ OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE DĚDICTVÍ

6.1. Evropské právo

Nakonec bych se ještě ráda krátce zmínila o aktuální snaze o sjednocení či spíše usnadnění nabývání dědictví v rámci Evropské unie. Jelikož stále více dochází k usazování občanů států Evropské unie na území Unie například kvůli zaměstnání s tím, že se zde mnohdy usadí natrvalo, aniž by však změnili občanství, jsou otázky majetkových předpisů či stanovení okruhu dědiců a jejich podílů stále více aktuální vzhledem k mezinárodnímu prvku.

V právním řádu České republiky se od vstupu do Evropské unie staly pramenem civilně procesního práva i předpisy evropského práva, které buď ovlivňují aplikaci vnitrostátních norem nebo musí být aplikovány spolu s nimi, případně místo nich. V rámci evropského práva je pak rozlišováno právo komunitární a unijní a v rámci nich právo primární a sekundární. Zjednodušeně lze říci, že primární právo je obsaženo v mezinárodních smlouvách a právo sekundární je vytvářeno orgány Evropských společenství a Evropské unie. Vztah mezi nimi je obdobný vztahu ústavní zákony – zákony – jiné právní předpisy.¹⁷⁰ Ačkoli právní předpisy Evropské unie mají přednost před národním právem členského státu, doposud nebyly příslušnými orgány Evropské unie přijaty předpisy týkající se dědictví s cizím prvkem, a tedy se právní úprava dědického práva řídí vnitrostátním právem toho kterého členského státu. V České republice jsou otázky mezinárodního prvku řešeny v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, dále jen „z.m.p.s.“ s tím, že hmotněprávně se dědické právo řídí právem státu, jehož byl zůstavitel příslušníkem v době smrti (§ 17 z.m.p.s.) a procesněprávně se dědictví s mezinárodním prvkem řídí dle kritérií uvedených v § 44 z.m.p.s. a dle § 48 z.m.p.s., tj. českým právem. Informace o dědickém řízení v zemích Evropské unie je možno nyní nalézt na webových stránkách Notářské komory ČR.

¹⁷⁰ Konkrétní výčet právních předpisů evropského práva lze najít např. v publikaci WINTEROVÁ, Alena, Dita FRINTOVÁ, Alena MACKOVÁ, Tomáš POHL, Josef SALAČ, Petr SMOLÍK, František ZOULÍK a Silvia KUBEŠOVÁ. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 6. aktualiz. dopl. vyd. Praha: Linde, 2011, 711 s. ISBN 978-80-7201-842-0. str. 46 - 47

V současnosti český právní řád nepřipouští volbu jiného práva, nicméně Komise Evropské unie je již předložen návrh na určité zjednodušení vypořádání dědictví, a to tak, že by bylo zavedeno jednotné kritérium pro určení příslušného orgánu a rozhodného práva, a sice právo obvyklého pobytu zesnulého. Občané žijící v zahraničí by si tak mohli zvolit, aby namísto práva země jejich státní příslušnosti veškeré jejich dědictví podléhalo právu státu jejich obvyklého pobytu, čímž by se měly eliminovat problémy vznikající v důsledku protichůdných rozhodnutí, vydaných v různých členských státech a problémy s uznáváním a výkonem cizích rozhodnutí (§ 63 a násl. z.m.p.s.). Dle předkládaného návrhu by tak rozhodnutí a veřejné listiny ve věcech dědictví byly plně vzájemně uznávány. Pro rychlejší uplatnění práv se navrhuje zavedení tzv. evropského osvědčení o dědictví, které by bez dalších formalit mělo umožnit předložení důkazu o způsobilosti dědice a o pravomoci správce nebo vykonavatele dědictví. Dědické řízení by se mělo urychlit a snížily by se jeho náklady. Je to i v souladu s principem volného pohybu osob. Otázkou v těchto případech je, zda bude nějakým způsobem řešena situace, kdy zůstavitel volbou jiného práva než práva své domovské země nebude jeho ustanovení, např. o platnost závěti či nepominutelných dědicích, obcházet s úmyslem zkrátit podíl dědiců v úvahu přicházejících. V tomto směru je patrně ryze teoretická možnost sporu o platnost volby jiného práva než práva příslušného podle státní příslušnosti.

V době sepsání této práce byl publikován nový zákon o mezinárodním právu soukromém č. 91/2012 Sb., který nabude účinnosti dne 1.1.2014.¹⁷¹ Úprava dědického práva je obsažena v hlavě VIII., v § 74 a násl.

¹⁷¹ Česko. Zákon č. 91 ze dne 25.ledna 2012 o mezinárodním právu soukromém. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 35, s. 1490-1515. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=91/2012&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

6.2. Exkurs do právní úpravy řízení o dědictví ve Slovenské republice se zaměřením na úpravu sporů v dědickém řízení

Právní úprava dědění a řízení o dědictví je obsažena v zákoně č. 40/1964 Zb. - Občiansky zákonník (dále jen OZ SR) a zákoně č. 99/1963 Zb. - Občiansky súdny poriadok (dále jen OSP SR) v platném znění.¹⁷² Dědické řízení je řízením soudním, které je zahajováno i bez návrhu, když se soud dozví, že někdo zemřel (zpravidla matrika oznámí příslušnému soudu úmrtí ve svém matričním obvodu doručením úmrtního listu) a nebo byl prohlášen za mrtvého. Patří do pravomoci civilních soudů a v Občianskom súdnom poriadku je upraveno v páté hlavě třetí části mezi tzv. nespornými řízeními.

Historicky od r. 1955 až do r. 1992 byla dědická agenda v pravomoci státních notářství s tím, že od 1.1.1993 došlo k přenesení rozhodovací pravomoci na civilní soudy.¹⁷³ Nyní dle § 38 OSP SR je provedením úkonů v dědictví pověřen notář jako soudní komisař, a to příslušným soudem podle jeho rozvrhu práce. Soudní komisař samostatně vykonává úkony v dědictví, směřující k ukončení dědického řízení, a v taxativně uvedených případech se podílí i na rozhodnutích v řízení o dědictví.

Notář jako soudní komisař vede řízení o dědictví tak, že zpravidla jeho výsledkem je vydání osvědčení o dědictví samotným notářem (to v případě bezproblémového průběhu – tj., pokud je dědicem jediná osoba, dědictví připadlo státu, dědici se mezi sebou dohodli nebo uzavřeli dohodu s věřiteli zůstavitele o přenechání dědictví věřitelům) a nebo se předloží návrh usnesení soudu. Proti rozhodnutí notáře o vydání osvědčení o dědictví je přípustný opravný prostředek, a sice žádost o pokračování v řízení.

Obdobně jako v právním řádu ČR se může dědit na základě zákona, závěti a pokud není žádný dědic z předchozích titulů, pak dědictví připadá státu jako tzv. odúmrt' (§ 462 OZ SR a § 175q odst. 1 písm. b) OSP SR).

¹⁷² Text zákona jsou dostupné na stránkách JASPI, provozovaných Ministerstvom spravodlivosti SR, http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/jaspiw_mini_fr0.htm

¹⁷³ GANDŽALOVÁ, Daniela. *Dědické právo*. 1. vyd. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2006, 317 s. ISBN 80-8083-347-8. str. 225

6.2.1. Spory v dědickém řízení

Dle § 175k OSP SR mohou vzniknout spory ohledně určitých skutečností nebo ohledně okruhu dědiců. Tyto spory není soudní komisař oprávněn řešit, neboť stejně jako v právním řádu ČR jde o nesporné řízení. V rámci sporů toto ustanovení § 175k rozlišuje jednak právní otázky a jednak skutkové otázky. Podstatou sporné právní otázky je právní posouzení skutečností, které jsou mezi dědici nesporné, jako např. osobní status mimomanželského dítěte zůstavitele nebo zpochybnění platnosti listiny o vydědění z hlediska jejích formálních náležitostí či formy. Naproti tomu spornou skutkovou otázkou je např. zpochybnování samotných podmínek vydědění nebo zjištění splnění podmínky společné domácnosti u osoby spolužijící.

V rámci sporných skutkových otázek lze rozlišit za prvé spory ohledně dědického práva, za druhé spory ohledně aktiv a pasiv dědictví a za třetí spory ohledně otázek rozhodných pro vyřešení vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Spory o dědické právo řeší § 175 k odst. 1 a 2 OSP SR. Dle § 175k odst. 1 OSP SR soud v řízení o dědictví v případě, že před potvrzením nabytí dědictví někdo tvrdí, že je dědicem a popírá tak dědické právo jiného dědice, který dědictví neodmítnul, vyšetří podmínky dědického práva u všech v úvahu přicházejících osob, a dále pak jedná s tím, o kom se domnívá, že je zůstavitelovým dědicem. Jestliže jsou skutečnosti, na kterých závisí posouzení dědického práva, sporné, vydá soud, po marném pokusu o smír, usnesení, kterým odkáže toho, jehož dědické právo se v tu chvíli jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou v civilním řízení (§ 175k odst. 2 OSP SR).

V případě vydání usnesení, jímž je dědic odkazován na sporné soudní řízení, je mu soudem určena lhůta, kterou lze prodloužit (jde o lhůtu soudcovskou). Přerušování řízení o dědictví po dobu sporného soudního řízení není obligatorní § 109 odst. 2 písm. c) OPS SR.

Účastníkem řízení o této určovací žalobě jsou všichni účastníci řízení o dědictví, přičemž jak na straně žalobce, tak na straně žalované jde o nerozlučné společenství. Účelem podání takové žaloby je posouzení skutkových a právních okolností v souvislosti se spornými skutkovými skutečnostmi – např. zůstavitel v době sepsání závěti nebyl k tomuto úkonu způsobilý nebo dědic není způsobilý dědit, dále je účelem žaloby určit, zda daná osoba je či není dědicem zůstavitele.

Pokud odkázaný účastník ve stanovené lhůtě žalobu nepodá, po jejím marném uplynutí soud pokračuje v řízení bez zřetele na tohoto účastníka, přičemž soud by měl řízení ve vztahu k tomuto účastníkovi zastavit.¹⁷⁴

V případě sporů o aktiva a pasiva dědictví, popř. bezpodílového spoluvlastnictví manželů, soudní komisař v případě sporu postupuje dle § 175k odst. 3 OSP SR a pouze konstatuje v protokole spor mezi účastníky řízení o skutkovou otázku a v dalším řízení při výpočtu čistého majetku tento sporný majetek do aktiv a pasiv nezařadí. K tomuto postupu však obdobně jako v právní úpravě České republiky nestačí pouhý nesouhlas účastníků řízení se zařazením majetku do aktiv či pasiv, ale tyto musí svá tvrzení řádně podložit. Účastníkům řízení to však nebrání své právo ohledně tohoto sporného majetku uplatnit žalobou mimo dědické řízení dle § 175y OSP SR v samostatném sporném soudním řízení. Podání takové žaloby není důvodem pro přerušování probíhajícího dědického řízení.¹⁷⁵

Pokud měl zůstavitel v den smrti s pozůstalým manželem majetek v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, soud při projednávání dědictví provede vypořádání tohoto majetku podle zásad slovenského občanského zákoníku (§ 150 OZ SR ve spojení s § 175l OSP SR). To však za podmínky, že o vypořádání tohoto majetku nebylo zahájeno soudní řízení o jeho vypořádání. Zákon dává přednost vypořádání písemnou dohodou popř. ústně do protokolu mezi dědici a pozůstalým manželem dle 175l odst. 2 OSP SR a v případě, že k této dohodě nedojde, pak bezpodílové spoluvlastnictví manželů vypořádává soud. Podle stejných ustanovení se postupuje i v případech, kdy bezpodílové spoluvlastnictví manželů zaniklo jinak než smrtí zůstavitele za trvání manželství (např. prohlášením konkurzu nebo uložením trestu propadnutí majetku) a zůstavitel byl ke dni úmrtí spoluvlastníkem majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, ale toto bezpodílové spoluvlastnictví manželů nebylo ke dni úmrtí zůstavitele vypořádáno ani nebylo o vypořádání zahájeno soudní řízení. (§ 175l odst. 5 OSP SR.) Vzniknou-li ve všech uvedených případech ohledně majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů spory mezi dědici a

¹⁷⁴ ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana a kol. *Občiansky súdny poriadok: komentár*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009, 936 s. ISBN 978-80-7400-1598. str. 490

¹⁷⁵ ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana a kol. *Občiansky súdny poriadok: komentár*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009, 936 s. ISBN 978-80-7400-1598, str.490

pozůstalým manželem, soud, resp. soudní komisař, není oprávněn tyto spory řešit a při soupisu aktiv a pasiv bezpodílového spoluvlastnictví manželů k takovému spornému majetku nepřihlíží dle § 175k odst. 3 OSP SR.

Spory v rámci řízení o dědictví projednává okresní soud s tím, že je dána speciální místní příslušnost. Místně příslušným soudem pro podání této žaloby je dle § 88 odst. 1 písm. ch) OSP SR soud, v jehož obvodě probíhá řízení o dědictví.¹⁷⁶ Účastníci řízení mají postavení nerozlučných společníků, ať už pasivních na straně žalované či aktivních na straně žalující.

6.2.2. Ochrana oprávněného dědice

Právní úprava ochrany oprávněného dědice je obsažena v § 485 a násl. OZ SR. V případě, že se po projednání dědictví zjistí, že oprávněným dědicem je někdo jiný, může oprávněný dědic podat žalobu proti dědici neoprávněnému, a to na vydání majetku získaného v dědictví. Zákon však podání žaloby omezuje lhůtou 3 let, počínající právní mocí rozhodnutí o dědictví.¹⁷⁷

¹⁷⁶ ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana a kol. *Občiansky súdny poriadok: komentár*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009, 936 s. ISBN 978-80-7400-1598, str.489

¹⁷⁷ SZORÁDOVÁ, Erika.: Důležitost určení okruhu dědiců, *Ars Notaria: časopis pre notárov*. Bratislava: Notárska komora Slovenskej republiky, ISSN 1335-2229.4x ročně roč. 2010, č. 4, str. 19

7. ZÁVĚR

Tato práce je zaměřena na jednu oblast občanského práva, a sice na právo dědické. Téma, které jsem si zvolila, je z oblasti občanského práva procesního, a to spory z řízení o dědictví.

V rámci této práce jsem se zaměřila na nejčastější příčiny vzniku sporů v průběhu dědického řízení s vysvětlením jejich hmotněprávního základu, který je nutným předpokladem pro platnost právních úkonů. Postupně jsem se zabývala jednak teorií, tj. popisem rozdílů mezi spornou právní skutečností a skutkovým základem, dále jsem se pokusila popsat jednotlivé příčiny vzniku sporů o dědické právo, sporů o dědickou nezpůsobilost, sporů o závěti, o listiny o vydědění, listiny o správci dědictví i sporů o aktiva a pasiva dědictví, resp. společného jmění manželů. Ve své práci jsem popsala možnosti řešení těchto sporů včetně ochrany oprávněného dědice či možnost osob uplatnit své právo k předmětu dědictví v rámci žalob mimo dědické řízení. V rámci práce, která je zaměřena na právo procesní, je věnována pozornost nejen historické úpravě na našem území s připomenutím základů kontinentálního práva, a to práva římského, ale i nově občanského soudního řádu, účinné od 1.7.2009, která znovu vrací rozhodovací pravomoc v dědických věcech ze soudu na notáře. To však nic nemění na skutečnosti, že sporná řízení projednává soud, jak tomu bylo doposud. Pouze usnesení, jímž je účastník odkazován na soudní řízení, vydává nyní nově soudní komisař jménem pověřeného soudu. Ve své práci jsem vycházela ze studia platných i historických právních předpisů, odborné české literatury i z mé dosavadní praxe v notářské kanceláři a dále z návrhu textu nového, dosud neúčinného, občanského zákoníku i důvodových zpráv k tomuto zákonu, jehož vybrané části, vztahující se ke zvolené problematice, jsem popsala v poslední kapitole a pokusila jsem se k nim zaujmout své stanovisko. Poslední kapitola této práce je věnována exkursu do mezinárodní úpravy, resp. do úpravy evropského práva a dále do právní úpravy řízení o dědictví ve Slovenské republice, včetně srovnání úpravy českého a slovenského řízení o dědictví v části, týkající se sporů z dědického řízení.

Bude jen záležet na dalším vývoji soudní praxe, zda nová právní úprava s velkým množstvím výkladových pravidel přispěje k větší srozumitelnosti právní úpravy a povede k minimalizaci sporů v rámci dědického řízení, což si lze jistě přát.

8. SEZNAM PRAMENŮ

Literatura (monografie, články) a judikatura:

ANDRES, Bedřich, Antonín HARTMANN, František ROUČEK a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-60-4.

BARÁK, Josef. Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb. *Právní rozhledy*. 133200577-86, 13/3 (2005), s. 77-86. ISSN 1210-6410.

BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995, 280 s. ISBN 80-200-0545-5.

BÍLEK, Petr a Martin ŠEŠINA. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, 507 s. ISBN 80-7179-590-9.

BÍLEK, Petr, Roman FIALA, Miloslav JINDŘICH a Karel WAWERKA. *Notářský řád a řízení o dědictví: komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, 1120 s. ISBN 978-80-7400-181-9.

BORSZÉKOVÁ, Margita, BORSZÉK Milan. K výkladu pojmu „sporná skutečnost“ v zmysle § 18 notářského poriadku, *Socialistické súdnictvo: časopis pre právnu prax*. Bratislava: Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti SSR, 1961-1990. ISSN 0231-7621. 1x měsíčně., roč. 1981, č. 5, str. 38-42

BUREŠ, Jaroslav, Ljubomír DRÁPAL a Michal MAZANEC. *Občanský soudní řád: komentář*. 5. vyd. Praha: Beck, 2001, ISBN 80-7179-338-8.

BUREŠ, Jaroslav, Ljubomír DRÁPAL a Zdeněk KRČMÁŘ. *Občanský soudní řád: komentář*. 7. vyd. Praha: Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7.

BUREŠ, Jaroslav, Ljubomír DRÁPAL, Michal MAZANEC a Zdeněk KRČMÁŘ. *Občanský soudní řád: komentář*. 6. vyd. Praha: Beck, 2003, ISBN 80-7179-739-1.

BUREŠ, Jaroslav. *Občanský soudní řád s judikaturou a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: Beck, 2004, 1076 s. ISBN 80-7179-871-1.

ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 2. oprav. a dopl. vyd. Praha, 1951, 325 s.

DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, JAVŮRKOVÁ, Naděžda, KASÍKOVÁ, Martina, LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 1072 s. ISBN 978-80-7357-460-4.

DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009, 2 s. ISBN 978-80-7400-107-9.

ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4. 2008*. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7.

FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2009, ISBN 978-80-7357-395-9.

FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2006, 494 s. ISBN 80-7357-182-x.

GANDŽALOVÁ, Daniela. *Dědičské právo*. 1. vyd. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2006, 317 s. ISBN 80-8083-347-8.

HOLAŇOVÁ, Kristina. *Dispoziční úkony účastníků řízení: žaloba*. Praha, 2005. 52 s. Vedoucí práce Alena Macková.

HORA, Václav a Jiří SPÁČIL. *Československé civilní právo procesní*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, xxxii, 211, 442286. ISBN 978-80-7357-540-3.

HRDLIČKA, Jindřich. Předurčující otázky v řízení před státním notářstvím. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 1431967241-259, 14/3 (1967), s. 241-259. ISSN 0323-0619.

IBL, Vladimír. K některým otázkám občanského soudního řízení navazujícího na postup státního notářství podle ust. § 18 notář. řádu, - *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR. 1x měsíčně, roč. 1983, č. 8. str. 478-484

KARHANOVÁ, Martina. Dědičná nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny, *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně, roč. 2011, č. 4

KEIL, Antonín. Některé otázky související s užitím § 18 a 35 notářského řádu v dědickém řízení, *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. Praha: Academia, 1861-. ISSN 0231-6625. 1x měsíčně, roč. 1982, č. 7, str. 604-610

KNAPP, Viktor a Štefan LUBY. *Československé občanské právo*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974

KOSTEČKA, Jan, Zdeněk SOVÁK, Václav PAVLÍČEK, Radovan SUCHÁNEK, Jiří HŘEBEJK a Viktor KNAPP. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. 2. dopl. a podstatně rozš. vyd. Praha: Linde, 1999, 975 s. ISBN 80-7201-170-7.

LÁNY, Svatopluk. Ustanovení § 18 notářského řádu z hlediska soudního řízení, *Socialistické soudnictvo: časopis pro právní praxi*. Bratislava: Právnický ústav Ministerstva spravedlivosti SSR, 1961-1990. ISSN 0231-7621. 1x měsíčně, roč. 1979, č. 5, str. 30-35

MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0.

MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 350 s. ISBN 80-7201-552-4.

MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2007, 351 s. ISBN 978-80-7201-674-7.

MIKEŠ, Jiří, Jan DVOŘÁK, Karel ELIÁŠ, Stanislav PLÍVA, Jiří ŠVESTKA, Bohumil HAVEL, Viktor KNAPP, Marta KNAPPOVÁ, Alena MACKOVÁ a Josef SALAČ. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, ISBN 80-86395-31-6.

Nejvyšší soud ČSSR o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím: sborník směrnic, usnesení a rozborů a zhodnocení soudní praxe pléna a presidia Nejvyššího soudu 1965-1967. Praha: Nejvyšší soud ČSSR, 1974, 671 s.

NĚMCOVÁ, Jitka. Ochrana oprávněného dědice, *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. roč. 2003.č. 4

PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 1. vyd. Praha: Linde, 2001, 551 s. ISBN 80-7201-273-8.

PETERKOVÁ, Markéta. *Dědické žaloby*. Praha, 2000. 47 s.

ROLKO, Pavel. K problematice § 18 notářského poriadku, *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR. 1x měsíčně. roč. 1966. č. 5. Str. 307-312

RUBEŠ, Josef. *Občanský soudní řád, notářský řád a předpisy souvisící*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1975, 458 s.

Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu (starší názvy: *Sbírka rozhodnutí československých soudů* (1949-1961) a *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR* (1962-1969) Praha. Nejvyšší soud ČSSR, 1970-

SIKSTOVÁ, Světlana. Správce dědictví – persona grata či non grata? *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně. Roč. 2005, č. 2

STEINER, Vilém. *Občanské právo procesní v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha, 1975, 491 s.

SZORÁDOVÁ, Erika.: Důležitost určení okruhu dědiců, *Ars Notaria: časopis pre notárov*. Bratislava: Notárska komora Slovenskej republiky, ISSN 1335-2229.4x ročně roč. 2010, č. 4, str. 18-19

ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0.

ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana. a kol. *Občiansky súdny poriadok: komentár*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009, 936 s. ISBN 978-80-7400-1598

ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-004-1.

ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 s. ISBN 978-80-7400-108-6.

TĚMÍN, Tomáš. Určovací nebo dědická žaloba, *Bulletin advokacie: stavovský časopis české advokacie*. Praha: Rego. ISSN 1210-6348. 1x měsíčně.), roč. 2004, č. 5, str. 42-45

TLÁŠKOVÁ, Šárka. Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích in *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně.roč. 2011.č.2,

URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého: římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 1. vyd. Praha: Beck/SEVT, 1994, 135 s. ISBN 80-7049-107-8.

WINTEROVÁ, Alena, Dita FRINTOVÁ, Alena MACKOVÁ, Tomáš POHL, Josef SALAČ, Petr SMOLÍK, František ZOULÍK a Silvia KUBEŠOVÁ. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 6. aktualiz. dopl. vyd. Praha: Linde, 2011, 711 s. ISBN 978-80-7201-842-0.

WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2002, 688 s. ISBN 80-7201-345-9.

WINTEROVÁ, Alena. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 3. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.1. 2007. Praha: Linde, 2007, 1087 s. ISBN 978-80-7201-647-1.

WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 2519797-94, 25/Monographia XXXI (1979), s. 7-94. ISSN 0323-0619.

Časopisy:

Ad notam: notářský časopis. Praha: Beck, 1995. ISSN 1211-0558. 6x ročně.

Ars Notaria: časopis pre notárov. Bratislava : Notárska komora Slovenskej republiky, ISSN 1335-2229.4x ročně

Bulletin advokacie: stavovský časopis české advokacie. Praha: Rego. ISSN 1210-6348.

Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C.H. Beck, 1993-. ISSN 1210-6410. 2x měsíčně.

Právní zpravodaj: časopis pro právo a podnikání: měsíčník pro právní praxi : informace pro právní praxi. Praha: C.H. Beck. ISSN 1212-8694. 1x měsíčně.

Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva = The Lawyer : scientific review for problems of state and law = Le Juriste : revue scientifique consacrée aux problèmes de l'état et du droit = Der Jurist : Zeitschrift für Staats- und Rechtswissenschaften = Jurist : naučno-teoretičeskij žurnal posvjaščennyj voprosam gosudarstva i prava. Praha: Academia, 1861-. ISSN 0231-6625. 1x měsíčně

Socialistická zákonost: časopis pro právní praxi. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR. 1x měsíčně.

Socialistické súdnictvo: časopis pre právnu prax. Bratislava: Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti SSR, 1961-1990. ISSN 0231-7621. 1x měsíčně.

Soudní judikatura z oblasti občanského, obchodního a pracovního práva: rozhodnutí soudů ČR vydávaná ve spolupráci se soudci Nejvyššího soudu. Praha: Codex Bohemia. ISSN 1211-8362. 1x měsíčně,.

Soudní rozhledy: nová soudní rozhodnutí soudů České republiky: měsíčník české, zahraniční a evropské judikatury. Praha: C.H. Beck, 1995-. ISSN 1211-4405. 1x měsíčně.

Internetové stránky:

<http://europa.eu>

<http://jaspi.justice.gov.sk>

<http://obcanskyzakonik.justice.cz>

<http://portal.justice.cz>

<http://server.juristic.cz>

<http://www.beck-online.cz>

www.concourt.cz

www.euroskop.cz

www.nkcr.cz

www.notar.sk

www.nsoud.cz

www.psp.cz

Resumé

Spory z řízení o dědictví a jejich řešení jsou rozsáhlým tématem, které zasahuje nejen do oblastí občanského práva hmotného i procesního, ale i do jiných právních odvětví. Ve své práci věnuji pozornost platné úpravě, obsažené v občanském soudním řádu a v občanském zákoníku, prostřednictvím které mohou účastníci, ale i třetí osoby řešit možné spory vzniklé v rámci dědického řízení, s připomenutím předchozích právních úprav a historických kořenů našeho kontinentálního práva, včetně recipovaného práva římského.

Vedle sporů, které vznikají v rámci dědického řízení, se v textu práce zabývám i úpravou ochrany oprávněného dědice. Ve své práci jsem se pokusila nastínit možné spory v rámci dědického řízení, a to jednak spory ohledně právního posouzení (§ 175k odst. 1 o.s.ř.), tak i spory ohledně skutkového základu (§ 175k odst. 2 o.s.ř.) s poukázáním, že spory ohledně aktiv a pasiv dědictví dle § 175k odst. 3 o.s.ř. nejsou řešeny v rámci dědického řízení, ale mimo něj. Proto, s ohledem na úzkou souvislost mezi předpisy hmotněprávními a procesními, jsem do kapitol, pojednávajících o sporech v rámci dědického řízení, zařadila i výklad z oblasti hmotně právní, aby pohled na danou problematiku byl podán v širších souvislostech. Vzhledem k obsáhlosti zvoleného tématu jsem se zaměřila na fázi řízení před soudním komisařem a poukázala na některé dílčí problémy v souvislosti se spory vzniklými z dědického řízení, jež zajímají teorii a k nimž dochází také v praxi.

V posledních kapitolách své práce jsem se zabývala vybranými částmi nového, avšak dosud neúčinného, občanského zákoníku v souvislosti s možným vznikem sporů v dědickém řízení, dále vybranými mezinárodními aspekty souvisejícími s dědickým řízením včetně úpravy evropského práva a stručným přehledem úpravy sporů v dědickém řízení ve Slovenské republice.

Závěrem je možno říci, že bude záležet na dalším vývoji soudní praxe, zda nová právní úprava s velkým množstvím výkladových pravidel přispěje k větší srozumitelnosti zákona a povede k minimalizaci sporů v rámci dědického řízení.

Summary

Succession disputes and the solutions thereto are a broad topic that affects not only the substantive civil law and civil procedure, but also other branches of law.

In my work, I deal with the valid legal regulation contained in the Civil Procedure Code and the Civil Code through which both the participants and third parties can resolve disputes arising within probate proceedings and I have added an overview of the development of previous legislation and the historical roots of our continental legal systems, including reception of Roman law.

Apart from disputes that arise in the probate proceedings, my work also deals with the regulation of protection of legitimate heirs.

In this paper, I have tried to outline the possible disputes in probate proceedings, both disputes regarding the legal assessment (Art. 175k Sec. 1 of the Civil Procedure Code) and disputes over the factual basis (Art. 175k Sec. 2 of the Civil Procedure Code), noting the fact that disputes concerning heritage assets and liabilities under Art. 175k Sec. 3 of the Civil Procedure Code are not addressed in probate proceedings, but outside of it. Therefore, taking into account the close links between substantive and procedural law, I have included a description of the substantive law into chapters dealing with disputes within probate proceedings so that the issue is dealt with in a broader context.

Given the extent of the chosen topic, I have focused on the stage of proceedings in front of the court commissioner and I have pointed out some partial issues in relation to disputes arising out of probate proceedings that are interesting for the theory of law and which also occur in practice.

In the last chapters of my work, I have dealt with selected provisions of the new - still not effective - Civil Code in connection with possible litigation in probate proceedings as well as with selected international aspects related to succession proceeding, including the legal regulations of European law and a brief overview of regulation of disputes in probate proceedings in the Slovak Republic.

We can conclude that it will depend on further development of judicial practice whether the new legislation with a large amount of interpretative rules will contribute to better clarity of the Act and whether it will lead to a decrease in disputes in probate proceedings.

Abstract

Spory z řízení o dědictví a jejich řešení jsou zajímavým tématem z oblasti práva dědického, které mohou vyvstat v souvislosti se smrtí osoby a s přechodem jejího majetku na dědice. Cílem této práce je podat přehled možných sporů v rámci dědického řízení, ale i mimo něj včetně ochrany oprávněného dědice z pohledu mé praxe v notářské kanceláři.

Succession disputes and the solutions thereto are interesting topic that affects succession law and which is joined with the death of an individual and with the succession to his or her property. The aim of this work is to outline the possible disputes not only in probate proceedings, but outside of it and the regulation of protection of legitimate heirs from my point of view as an employee of the notary (public).

Klíčová slova - keywords

Spory; řízení o dědictví; dědictví

Succession; disputes